

DELOVNA SILA IZ DRUGIH REPUBLIK
JUGOSLAVIJE V SLOVENIJI IN POSEBEJ
V LJUBLJANI

(s 24 tabelami v tekstu ter 20 slikami v tekstu in prilogi)

IMMIGRATION AND EMPLOYMENT OF LABOUR FROM
OTHER YUGOSLAV REPUBLICS IN SLOVENIA AND ESPECIALLY
IN LJUBLJANA

(with 24 Tables in Text and 20 Figures in Text and in Annex)

MILAN NATEK

SPREJETO NA SEJI ODDELKA ZA PRIRODOSLOVNE VEDE
RAZREDA ZA PRIRODOSLOVNE IN MEDICINSKE VEDE
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 8. JUNIJA 1968

UVOD

V naši geografski literaturi so selitve še kaj malo obdelane. Predložena razprava bi rada malo prispevala k zapolnitvi te vrzeli, in sicer s preučitvijo priseljevanja delovne sile iz drugih republik Jugoslavije v Slovenijo ter še prav posebej v Ljubljano in njenega tamkajšnjega zaposlovanja. Pri tem nam je bilo osnovno vodilo, da bi spoznali, kakšne so razlike med posameznimi predeli države in kako vplivajo na smeri ter jakost selitvenih tokov.

Priseljevanje delovne sile v Slovenijo oziroma v Ljubljano moramo motriti v okviru celotne današnje prebivalstvene oziroma selitvene problematike, ki je značilna za vso našo državo (s sosedstvom vred). Saj je preseljevanje človeške delovne moči samo eden izmed številnih, a morda najizrazitejših zunanjih izrazov gospodarskega in družbenega razvoja posameznih predelov. Vsak zastoj v gospodarskem razcvetu se namreč najhitreje in najočitneje pokaže v spremembah smeri in jakosti selitvenih tokov. Prav zato je potrebno, da vse selitve — tudi selitve delovne sile — motrimo v luči razlik med gospodarskimi in demografskimi procesi, ki so značilni za posamezne predele gospodarskega prostora.

I

DELOVNA SILA IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE V SLOVENIJI

Selitvena bilanca med Slovenijo in drugimi predeli Jugoslavije v luči celotne selitvene dinamike Slovenije

Že med drugo svetovno vojno so se pričela na ozemlju Jugoslavije izredno močna preseljevanja ljudi ne le na kratke razdalje, temveč tudi na daljavo. Vzroki so bili pač v takratnih političnih razmerah. Za živahne selitve prebivalstva v vse predele naše države, ki so se začele takoj po končani vojni, pa so bili vzroki drugi: porušene prometne naprave, razdejane tovarniške in rudniške zgradbe ter obrtniška in druga poslopja splošnega družbenega standarda, pa tudi rodovitna zemlja, ki je z zakonom o agrarni reformi prišla v splošno ljudsko

premoženje, vse to je klicalo in vabilo ljudi od vsepovsod na delo. Agrarna prenaseljenost, nizka stopnja izrabljenosti človeške delovne sile na posestno razdrobljenih kmetijah, pa nizek odstotek nekmečkega prebivalstva na deželi ter prebivalstva, živečega v mestih in v industrijskih krajih, po drugi strani pa še velikanske potrebe po delovni sili, ki so jo dlje časa nenasitno vsrkavale nekmetijske veje gospodarskih in družbenih dejavnosti, vse to je pogojevalo in usmerjalo ta povojna preseljevanja.

Za prvo povojno obdobje je bila značilna obnova gospodarstva in naglo razraščanje proizvodnih zmogljivosti v že obstoječih okvirjih, predvsem pa izredno intenziven razvoj novih industrijskih vej. Zaradi te hitre in skokovite industrializacije je postalo preseljevanje pri nas močnejše kakor kdaj koli poprej. Po podatkih popisa prebivalstva za leto 1961, je bilo takrat v naših naseljih 63,9 % avtohtonega prebivalstva, tj. ljudi, živečih v svojem rojstnem kraju. Iz istih podatkov pa moremo izluščiti za našo povojno selitveno dinamiko značilno dejstvo, da je 31. marca 1961 živelo v naši državi 6 706 632 ljudi, ki so vsaj enkrat menjali kraj svojega bivališča. Toda med njimi je bilo kar 66 % takih, ki so se preselili šele po vojni. Ker je intenzivnost preseljevanja človeške delovne moči vedno odvisna od stopnje gospodarske razvitosti, je bila tudi v naši državi po vojni veliko močnejša kot poprej. Večala se je z rastjo in razmahom bolj razvitih, zlasti neagrarnih vej gospodarstva. Poprečno število migrantov na leto (preračunano na 1000 prebivalcev) je bilo v obdobju 1946—1952 12,7 %, v letih 1953—1957 16,4 % in v letih 1958—1961 že 26,3 %. V letih 1948—1953 se je v Jugoslaviji preselilo na leto okrog 248 000 ljudi, v obdobju 1953—1961 pa že blizu 500 000.¹

Če primerjamo podatke o deležu avtohtonega prebivalstva leta 1961 po posameznih predelih Jugoslavije, ugotovimo, da je bil ta delež največji na Kosmetu (70,4 %) in v SR Bosni in Hercegovini (72,7 %), že precej nižji v SR Makedoniji (65,8 %), v Črni gori (65,3 %), v SR Hrvatski (60,5 %) ter v SR Srbiji (61,6 %, in sicer v Vojvodini 54,3 % in v ožji Srbiji 62,6 %). SR Slovenija kot najbolj razviti predel je imela najnižji delež (52,6 %), ker je pač kakor vsi gospodarsko in družbeno razviti predeli privabljala delovno silo z zelo širokih območij. Značilno pa je še, da se v Sloveniji z večanjem števila prebivalstva po naseljih viša tudi delež priseljencev. Ta pojav, ki prispeva k stopnjevanju koncentraciji prebivalstva, je seveda v sodobnih migracijskih procesih normalen: potrebe po delovni sili v večjih gospodarskih podjetjih so ponavadi nekajkrat močnejše kakor pa njene domače, krajevne ponudbe. Tako nastane zaposlitveni gradient,² ki sproži preseljevanje delovne moči, s tem pa izredno močno naraščanje prebivalstva v kraju, kjer je sedež podjetja ali v najbližjih naseljih.

¹ Obradović S., Uticaj privrednog razvoja na migratorna kretanja u Jugoslaviji. Stanovništvo, IV, br. 1, str. 25—28, Beograd 1966.

² Malovrh C., Ekonomika prostora. I. del, Činitelji gospodarskega prostora. Univerza v Ljubljani; Ljubljana 1962; prim. str. 42.

Ta proces se v Sloveniji nekako v zadnjem desetletju prepleta z drugim, ki ni nič manj značilen za njeno migracijsko dinamiko: prebivalstvo naše republike se vedno bolj izseljuje v tujino, medtem ko se k nam priseljujejo ljudje iz naših južnih republik. Vseskozi v zadnjih desetih letih je imela SR Slovenija s tujino negativni selitveni saldo, ki se giblje med 0,4 do 0,9 %.

V prvi polovici zadnjega desetletja (1959—65) je največ izseljencev iz Slovenije odšlo v zahodnoevropske države (85,3 %), preostali del pa se je razkropil po drugih kontinentih. Čeprav so po letu 1956 selitve skoraj že izgubile politično obeležje in so dobile povsem ekonomski značaj, se vendar v njih še kaže nekdanja politično-teritorialna razmejitev kot eden od osnovnih vzrokov. Kajti v navedenem časovnem razdobju se je izselilo iz naše republike v Italijo 4630 ljudi (selitveni saldo znaša — 4188 oseb), v ZR Nemčijo 1638 ljudi (selitveni saldo — 1232), v Avstrijo 1226 prebivalcev (selitveni saldo — 855) in v Francijo 262 oseb (selitveni saldo — 64) itd. Našo domnevo potrjuje še regionalno poreklo izseljencev. Izeljevanje je bilo najmočnejše iz naših obmorskih občin, kjer znaša selitveni saldo v občini Izola — 14,7 %, v občini Piran — 11,1 % in v občini Koper — 6,95 %. Tudi drugi obmejni predeli, ki gospodarsko niso najbolj razviti, so dali tujini pomembno število izseljencev (npr. Tolmin, Sežana idr.). Predvsem pa je treba podčrtati, da je naša sedanja ekonomska emigracija samo nadaljevanje tradicije našega izseljevanja. Saj se je v letih 1959—65 izselilo iz Slovenije v tujino največ ljudi v starosti od 15. do 39. leta, to je v času njihove največje delovne storilnosti.³

Po drugi strani pa so posamezni slovenski predeli postali za prebivalstvo mnogih predelov Jugoslavije imigracijsko izredno privlačna žarišča, ki vsrkavajo vedno večje število priseljencev. V zadnjem obdobju se iz leta v leto večja število ljudi, ki so se iz drugih republik Jugoslavije priselili v Slovenijo, medtem ko je izseljevanje iz Slovenije v druge predele naše države zelo ustaljeno. Prav zaradi tega prihaja do vedno večjih razlik, ki se kažejo tudi v tem, da ima SR Slovenija z ostalimi predeli Jugoslavije pozitivno selitveno bilanco. Pregled rezultatov zadnjega popisa prebivalstva Jugoslavije nam pokaže, da se je do leta 1961 iz Slovenije izselilo v druge republike Jugoslavije 1194 ljudi več kot pa so znašale preselitve tamkajšnjega prebivalstva k nam.⁴ Potrebno pa je naglasiti, da to ni nikakršna zna-

³ Berič M., Selitve prebivalstva v LR Sloveniji 1956—60. Prikazi in študije, IX, št. 1, str. 6—22, Ljubljana 1962.

Gantar R., Selitve v tujino. Prikazi in študije, XII, št. 9—10, str. 17 do 24, Ljubljana 1966.

Šifrer Ž., Izeljevanje s slovenskega ozemlja. Prikazi in študije, VIII, št. 2, Ljubljana 1962, str. 24.

Vogelnik D., Razvoj prebivalstva Slovenije zadnjih dvesto let z jugoslovanske in evropske perspektive. Ekonomski zbornik, VII, str. 213 do 348, Ljubljana 1965.

⁴ Breznik D., Unutrašnje migracije stanovništva Jugoslavije. Jugoslovenski pregled, XII, br. 1, str. 1—6, Beograd 1968.

čilnost Slovenije, temveč da so imele dotlej vse naše republike, razen Srbije, negativni migracijski saldo, kakršen se je izoblikoval z med-republiškim selitvami prebivalstva. Potemtakem je SR Srbija tisto območje v naši državi, kamor je bil vse do leta 1961 usmerjen naš poglavitni selitveni tok. Dotlej se je iz drugih republik Jugoslavije naselilo v SR Srbiji 285 242 ljudi. Največ jih je prišlo iz Bosne in Hercegovine (67,3%), Črne gore (19,4%) ter iz Hrvatske (11,7%). Pri podrobnejšem pregledu se nam pokažejo očitne razlike med posameznimi predeli SR Srbije. Področje Kosova in Metohije ima v medrepubliškem preseljevanju negativni migracijski saldo (— 18 387), medtem ko je ožja Srbija že dobila več priseljencev kot pa je oddala izseljencev (selitveni saldo + 129 336). Podobno velja za AP Vojvodino (selitveni saldo + 274 293),⁵ kjer je k temu prispevala tamkajšnja pojojna (agrarna) kolonizacija.

Omembe vredne so razlike v selitvenem saldu Slovenije z drugimi predeli naše države. Negativni selitveni saldo ima SR Slovenija z naslednjimi področji v Jugoslaviji (demografskimi rajoni druge stopnje):⁶ z osrednjo Hrvatsko (— 3315), s Šumadijo (— 3224; ta rajon zavzema območje Beograda, Mačve, Podrinja, Kolubare idr.), s Sreмом in Bačko (— 811), s Srednjo Bosno (— 621; sem sodita Zenica in Sarajevo) in z Banatom (— 7). Iz vseh drugih predelov Jugoslavije se je priselilo v Slovenijo več ljudi kot pa so jih sprejeli od nje. Zato ima naša republika pozitivni selitveni saldo z naslednjimi predeli: z Bosansko Krajino (+ 2638) in Bosansko Posavino (+ 1078), z Liko in Severnim Primorjem (+ 697), Dalmacijo (+ 405), Vzhodno Srbijo (+ 385), Makedonijo (+ 357) itd. Vendar je bilo, kot sem že omenil, celotno priseljevanje k nam vse do leta 1961 nekoliko šibkejše kakor pa izseljevanje naših ljudi v druge predele Jugoslavije.

Zdi se mi potrebno, da nakažem tudi razliko med vzhodnimi in zahodnimi predeli Slovenije, kakršna se nam kaže v selitveni statistiki prebivalstva. Vzhodna Slovenija je depopulacijsko območje, saj je do leta 1961 oddala zahodnim predelom republike 62 021 ljudi, od koder pa je dobila le 27 428 prebivalcev (selitveni saldo znaša — 34 593). Sploh je značilno, da so po podatkih za leto 1961 predeli osrednje in zahodne Slovenije mnogo privlačnejši za priseljence iz drugih republik kakor pa drugi. V vzhodni Sloveniji pa je mnogo več predelov, ki so že v preteklosti dajali svoje prebivalstvo drugim predelom Jugoslavije.⁷

Leta 1961 je živelo v SR Sloveniji kar 47,4% preseljenega prebivalstva: 63,2% ali 476 915 priseljencev je prišlo iz vaških naselij, okrog 106 tisoč ljudi iz »mešanega tipa« naselij, ostalih 18,6% (tj. 140 027) pa iz mestnih naselij.⁸ Ob pregledovanju statistične dokumentacije ugotov-

⁵ Demografski i ekonomski aspekti prostorne pokretljivosti stanovništva u Jugoslaviji posle drugog svetskog rata. Inštitut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja. Izdal: Savezni biro za poslove zapošljavanja, Beograd 1968, strani 141.

⁶ Sentić M., Šema stalnih rejona za demografska istraživanja. Stanovništvo, I, br. 2, str. 165—178, Beograd 1963.

⁷ Breznik D., o. c., str. 5.

Sl. 1. Shema stalnih rajonov za demografska raziskovanja (rajoni I. stopnje)
 Fig. 1. The outline of permanent regions for demographic research (Regions of First Grade)

vimo naslednje težnje: mestno prebivalstvo se najštevilneje preseljuje v večja naselja, medtem ko je njegov priliv v naselja z manj kot 2000 prebivalci že mnogo manjši (44%). V naselja od 2000 do 30 000 prebivalcev se je preselilo 31% mestnega prebivalstva, ki je bilo v preteklih letih vključeno v selitveni tok. Obe naši največji mesti — Ljubljana in Maribor — sta dobili kar četrtno izseljencev iz drugih mest. Bistveno drugače je s preseljevanjem podeželskega oziroma vaškega prebivalstva. Kar 70% vaškega prebivalstva, ki se je selilo, se je naselilo v manjših krajih (do 2000 preb.), drugi so se napotili v večja naselja, kjer so naši stalno bivališče (16,4% v naselja z 2 do 3 tisoč prebivalci); 13,4% jih danes domuje v Mariboru in v Ljubljani. Vse značilnosti priseljencev iz vaških in mestnih naselij se v osnovnih obrih kažejo pri priseljencih iz »mešanega tipa« naselij. Med njimi jih je več kot polovica, ki so se naselili v manjših krajih, dobra četrtnina se jih je usmerila v večja naselja, ki imajo že mestni značaj, skoraj petino

⁸ Popis stanovništva 1961. Knjiga XII. Migraciona obeležja. Beograd 1966.

pa jih najdemo v Ljubljani in Mariboru. Ali drugače prikazano: leta 1961 je bilo med ljubljanskim prebivalstvom 58 % (ali 77 856) priseljencev: iz vaških naselij jih je prišlo 48,1 %, iz »mešanega tipa« naselij 16,2 % ter iz mest 28,8 %, medtem ko so se ostali preselili iz tujine (6,9 %). V strukturi mariborskega prebivalstva je 60,8 % priseljencev; med njimi je 52,8 % takih, ki so prišli iz vasi, 25,4 % iz mestnih oziroma industrijskih naselij, a 15,6 % iz »mešanih« naselij. Tako se pokažejo nekatere razlike v poreklu mestnega prebivalstva med Mariborom in Ljubljano. V Mariboru zavzemajo podeželski priseljenci kar 32,1 % celotnega števila prebivalstva, v Ljubljani le 27 %. Iz drugih mestnih naselij je Maribor dobil 15,5 % svojih občanov, Ljubljana 16,7 %, medtem ko obsegajo priseljenci iz »mešanega tipa« naselij 9,5 % mariborskega in 9,4 % ljubljanskega življa.⁹ Ako bi še naprej razčlenjevali tovrstno osnovno gradivo, bi prišli do podobnih sklepov. Prebivalstvo manjših naselij, katerim kmetijstvo še vedno daje osnovni gospodarski značaj, se preseljuje v večja naselja, kjer so že tudi v strukturi gospodarstva začrtani osnovni dejavniki urbanizacije. Prebivalstvo manjših mestnih in gospodarsko slabotnejših naselij pa se preseljuje v večja mesta, saj se mu tam nudijo vse večje možnosti raznovrstne zaposlitve kakor tudi mnogo večje udobnosti v vsakdanjem življenju.

Vse do začetka petdesetih let je imela Slovenija z drugimi republikami Jugoslavije negativno selitveno bilanco. Šele po letu 1952 je priseljevanje ljudi iz drugih predelov države v Slovenijo začelo po-

Tabela 1

Selitvena bilanca SR Slovenije z drugimi predeli Jugoslavije v letih 1946 do 1961¹⁰

	1946-52	1953-57	1958-61	1962-66	1946-66
<i>Priseljevanje:</i>					
Poprečno letno število:	1 649	3 018	5 969	8 698	4 476
Skupno štev.	11 543	15 090	23 876	43 491	94 000
<i>Izseljevanje:</i>					
Poprečno letno število:	1 857	2 653	3 507	4 249	2 930
Skupno štev.	12 999	13 265	14 028	21 232	61 524
<i>Selitveni saldo:</i>					
Letno popr.	- 208	+ 365	+ 2 462	+ 4 449	+ 1 546
Skupno štev.	- 1 456	+ 1 825	+ 9 848	+ 22 259	+ 32 476

⁹ Ibidem.

¹⁰ Sentić M.-Obradović S., Novi izvori za izučavanje migracija. Stanovništvo, I, br. 3, str. 305-314, Beograd 1963.

Demografski i ekonomski aspekti..., str. 46-49.

Statistični letopis SR Slovenije 1967. Ljubljana 1967; prim. str. 94.

stajati močnejše, kakor pa je znašal odtok prebivalcev SR Slovenije v druga območja Jugoslavije. Ne narašča pa samo absolutno število priseljencev v Slovenijo ali število izseljencev od nas, temveč tudi relativno zavzemajo selitve vedno večji obseg. Ako skušamo prikazati stopnjo priseljevanja in odseljevanja s slovenskega ozemlja (preračunano na 1000 preb.), ugotovimo, da je v letih 1946—52 znašal selitveni saldo — 0,2 %, v letih 1953—57 že + 0,3 %, v obdobju 1958—61 + 1,6 ‰, in v letih 1962—66 + 2,7 ‰.¹¹ Samo z relativnimi števili prikazana selitvena bilanca Slovenije nam ne daje zaokroženega vpogleda v celotno selitveno dinamiko. Zato je potrebno, da vsaj v ilustracijo navedemo, da je stopnja priseljevanja v našo republiko v letih 1958—61 znašala 3,8 ‰, v naslednjem petletnem razdobju pa že 5,3 ‰. V 21-letnem povojnem obdobju (1946—66) znaša selitveni saldo za Slovenijo v medrepubliškem preseljevanju + 32 476 ljudi, to je letno poprečje + 1546 oseb (prim. tabelo 1).

Iz tabele 1 lahko tudi dobro razberemo, kako sta gospodarski razvoj in njegova struktura med najpomembnejšimi pobudniki preseljevanja. Priseljevanje v Slovenijo, kakor tudi celotna selitvena dinamika na našem ozemlju, se namreč še prav posebno povečuje in stopnjuje v zadnjih letih, ko je gospodarstvo doseglo pomemben razmah. Prav zato smemo pričakovati, da bodo selitve v prihodnjih letih tudi pri nas zajele še veliko več ljudi.¹²

V povojnem času se je v SR Sloveniji spremenil selitveni tok, ki je bil povezan s poedinimi predeli v drugih republikah. Najprej je Slovenija izenačila selitveno bilanco, potlej pa je postajala za prebivalce drugih republik iz leta v leto privlačnejša doselitvena pokrajina. Najpomembnejše selitvene tokove ima vzpostavljene s posameznimi predeli Hrvatske ter z zahodnimi območji Bosne in Hercegovine, medtem ko je njena selitvena bilanca z drugimi predeli Jugoslavije dokaj izravnana. Z ozirom na demografske procese, kakršni so značilni za Slovenijo danes, kakor tudi zaradi samega značaja njenega gospodarskega razvoja, moramo računati, da bo imela še naprej pozitivni selitveni saldo, ki ga bo oblikovalo stopnjevano medrepubliško priseljevanje ljudi.¹³

Podobno kot v drugih republikah je tudi v Sloveniji opazna koncentracija prebivalstva v vseh večjih mestnih ali industrijskih naseljih. Semkaj je usmerjena večina priseljencev tako z domačega podeželja kakor tudi z ostalih območij Jugoslavije. Zato mestno prebivalstvo vseskozi pospešeno raste. Naša manjša mesta (do 5000 prebivalcev) naraščajo sicer počasneje kot večja. Večinoma se ljudje s podeželja pri-

¹¹ Demografski i ekonomski aspekti..., str. 49—50.

Statistični letopis SR Slovenije 1967, str. 55.

Statistični letopis SR Slovenije 1964, Ljubljana 1964; prim. str. 82.

¹² Na putu migracija. Ekonomska politika, XV, br. 767, str. 1580—1581, Beograd 1966.

¹³ Demografski i ekonomski aspekti..., str. 48, 50.

seljujejo v mesta, ki imajo močno razvite gospodarske in druge družbene dejavnosti.¹⁴

Leta 1948 je živel v današnjih slovenskih mestih 26,9 % celotnega prebivalstva naše republike, osem let kasneje že 29,1 %, leta 1961 33,3 % in v začetku 1967. leta kar 37 %. Takšen demografski pritisk na naša mesta je v glavnem pogojen s hitrim naraščanjem gospodarskih in drugih družbenih dejavnosti, z naglo deagrarizacijo podeželskega prebivalstva, s spremembami njegove poklicne in zaposlitvene strukture prebivalstva, na kar je močno vplivalo dnevno nihanje delovne sile od kraja stanovanja do delovnega mesta in nazaj itd. V povojnih letih (1945—61) je v Sloveniji odšlo iz kmetijstva okrog 208 000 ljudi.¹⁵ Začetke procesa deagrariacije slovenskega prebivalstva najdemo že v zadnjih desetletjih preteklega stoletja.¹⁶ Res so bili začetni deagrariacijski učinki slabotni in v primerjavi z današnjimi le z rahlimi konturami začrtani v pokrajinsko fiziognomijo; kljub temu pomenijo pomemben mejnik v razvoju naše pokrajine in v stopnji njenega gospodarskega in družbenega razvoja.

Šele po drugi svetovni vojni, ko je ob močno vzkipelih pobudah dobilo gospodarstvo nove možnosti razvoja, predvsem še ekstenzivnega, se je močno razmahnila ne samo deagrariacija podeželskega prebivalstva, temveč tudi njegova urbanizacija, se pravi koncentracija v kraje z višjo razvitostjo in razvejenostjo gospodarstva, zlasti v vsa večja mesta. Demografska statistika nam kaže, da so v Sloveniji povečini mesta tista osnovna jedra, kamor se steka skoraj ves naravni prirastek našega prebivalstva. V zadnjih dvajsetih letih (1948—67) so slovenska mestna naselja vsrkala blizu 82 % naravnega prirastka prebivalstva naše republike. V obdobju 1948—52 se je prebivalstvo naših mest povečalo za toliko, kolikor je znašalo 63 % naravnega prirastka v naši republici v tem času. Že v naslednjem osemletnem razdobju (1952—60) so slovenska mesta prevzela skoraj tri četrtine domačega naravnega prirastka. V zadnjih sedmih letih (1961—67) pa opazamo, da je prebivalstvo v naših mestih oziroma v industrijskih naseljih narastlo kar za 11 % močnejše, kakor pa je znašal naravni prirastek.¹⁷

Selitve s podeželja v mesta zajemajo samo del stalnih izseljencev, ki so opustili zaposlitev v kmetijstvu. Preostali del teh izseljencev je usmerjen v tako imenovani tip »mešanih naselij« ali pa tudi v druga kmečka naselja, ki so v neposredni bližini večjih oziroma močnejših gospodarskih središč, kjer se jim že tudi ponujajo ugodnejši pogoji

¹⁴ Obradović S., o. c., str. 26.

Sentić M.-Obradović S., *Ekonomski razvoj i migraciona kretanja u Jugoslaviji*. Stanovništvo, III, br. 1, str. 12—16, Beograd 1965.

¹⁵ Maksimović B., *Prelazak poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredne delatnosti*. Stanovništvo, II, br. 1, str. 2—20, Beograd 1964.

Berič M., o. c. str. 17.

¹⁶ Šifrer Ž., *Demografski razvoj kmečkega prebivalstva v Sloveniji*. Prikazi in študije, VIII, št. 10—11, Ljubljana 1962, str. 66.

¹⁷ Statistični letopis SR Slovenije 1967, str. 60—61, 63—64 in 65.

v najrazličnejših zaposlitvah.¹⁸ Takšne oblike preseljevanja ljudi porajajo poseben tip naselij s številnimi prehodnimi značilnostmi, ki jih pogojujejo tako imenovana »selitvena kolena«.¹⁹ Prav zato obeležuje zmerna rast števila prebivalstva skoraj vsa naselja »mešanega tipa«. V njih je leta 1961 živelo 54,2 % priseljencev. Iz vaških naselij se je vanje priselilo 58 % stanovalcev, iz drugih »mešanih« naselij 17,9 % in 20,5 % iz mest (2,6 % pa se je priselilo iz tujine, 1 % nepoznano).²⁰

Priseljevanje (sezonske) delovne sile iz drugih republik Jugoslavije v SR Slovenijo v obdobju 1962—1967

Med osnovne vzroke selitvenih tokov iz gosto obljudenih kmetijskih predelov v mesta ter v industrijska središča moramo razen razlik v narodnem dohodku in v višini osebnih dohodkov na zaposlenega po posameznih vejah gospodarstva šteti še pogosto premalo upoštevano nizko stopnjo izkoriščenosti človeške delovne moči.²¹ To velja posebno za tiste naše kmetijske predele, ki jih označujemo kot agrarno prenaseljene. Razdrobljena zemljiška posest, katere proizvodnja je še vedno usmerjena predvsem v samooskrbnost domačije, nizka stopnja mehanizacije kmečkega gospodarstva, pomanjkljivo posodobljenje celotne kmetijske proizvodnje in večine njenega tehnološkega procesa, ob vsem tem pa še vedno močno sezonsko kolebanje kmetijske proizvodnje, to so le nekateri činitelji, ki ne vplivajo najsmotrnejše na gospodarsko izrabo delovne sile na kmetijah.

Ugotovljeno je, da je delovna sila najmanj izrabljena na kmetijah Kosmeta. Pri obstoječi strukturi kmetij in njihovega prebivalstva bi namreč za gospodarno poslovanje tamkajšnjega kmetijstva zadostovalo samo 48 % na njih živeče delovne sile. Nekoliko bolj izrabljena je delovna sila na kmetijah v Črni gori (53 %), Bosni in Hercegovini (57 %) ter v ožji Srbiji (55 %), na Hrvaškem in v Makedoniji (64 %), v Vojvodini (65 %) ter v Sloveniji (79 %). Ves preostali del na kmetijah živeče delovne sile je nezadostno zaposlen, kar predstavlja višek, ki samo bremeni ekonomsko sposobnost in moč naših kmečkih gospodarstev.²² Ta ugotovitev velja za današnjo strukturo razdrobljenosti kmetij kakor tudi za današnjo stopnjo njihovega proizvodnega procesa. Prav v tem pojavu moramo iskati enega izmed osnovnih vzrokov prenaseljenosti

¹⁸ Demografski i ekonomski aspekti . . . , str. 80—81.

¹⁹ Žagar M., Kozjansko, gospodarsko-geografska problematika. Geografski zbornik, X, str. 17—155, Ljubljana 1968; prim. str. 117.

²⁰ Demografski i ekonomski aspekti . . . , str. 90.

²¹ Marković P., Promene agrarne strukture kao rezultat migracija poljoprivrednog stanovništva. Stanovništvo, IV, br. 4, str. 282—299, Beograd 1966.

²² Rezerve poljoprivredne radne snage na individualnim gazdinstvima Jugoslavije. Skopje 1964, str. 224 + priloge.

Migracijama na izvoru. Ekonomska politika, XV, br. 766, str. 1547 do 1548, Beograd 1966.

našega podeželja, ki na najraznovrstnejše načine učinkuje na oblikovanje in usmeritev selitvenih tokov.

Tudi na Slovenskem razslojevanje podeželja ni potekalo vzporedno s skokovitim razvojem industrije. Intenzivno selitveno gibanje prebivalstva, ki je samo v zadnjih desetih letih (1957—66) zajelo blizu 43 % ljudi v SR Sloveniji, prostorsko in številčno stopnjevani obseg dnevnega nihanja delovne sile, pa zaradi izseljevanja naših ljudi v tujino, ni moglo zadostiti vsem domačim potrebam po delovni sili. Sicer je res, da je zaposlitev v nekmetijskih panogah naraščala počasneje kot pa naravni prirastek prebivalstva ter stopnja deagrarizacije podeželja. V tem času (1957—66) se je število zaposlenih izven kmečkih gospodarstev povečalo za 43 % (ali od 352 000 na 505 000; v letih 1957—65 celo za 48 %!); naravni prirastek prebivalstva je prispeval 142 808 oseb, a število v kmetijstvu zaposlenih se je zmanjšalo za okrog 22 % (73 000). Prav zavoljo tega je tudi pri nas v Sloveniji delovna sila nenehno težila v ekonomsko emigracijo v tujino. Slovenski ekonomski izseljenci povojnega obdobja so po najrazličnejših poteh odhajali v zahodnoevropske države, a v mnogo manjšem številu tudi v nekatere prekomorske dežele. Po drugi strani pa je ekstenzivnemu razvoju prenekaterih vej našega gospodarstva (predvsem še gradbeništva, komunalnih dejavnosti, deloma še tudi industrije itd.) v teh letih vedno primanjkovalo težaške, predvsem nekvalificirane delovne sile. Nastajajoči primanjkljaj so v prvem povojnem obdobju zapolnjevali sezonski delavci iz Pomurja (predvsem iz Prekmurja)²³ ter deloma že iz sosednjih predelov Hrvaškega Zagorja in Medžimurja. Pozneje, ko priliv sezoncev iz omenjenih predelov ni več zadostoval neštetim vsakdanjim potrebam našega celotnega gospodarstva,²⁴ so v vse večjem številu pričeli prihajati v Slovenijo še delavci iz drugih republik Jugoslavije in to skoraj iz vseh njenih predelov. Sprva so bili to še predvsem sezonski, kmalu nato pa že stalnejši selitveni tokovi. Svoj največji obseg so doslej dosegli leta 1963, ko je prišlo iz drugih republik v Slovenijo kar 23 203 sezonskih delavcev (kolikor jih je zajetih v statističnih podatkih zavodov za zaposlovanje).²⁵

²³ Sever B., Prekmurci v Ljubljani. Svet ob Muri, III, št. 1—2, str. 63—71, Murska Sobota 1958.

²⁴ Po kriteriju republiškega zavoda za zaposlovanje so med sezonske delavce uvrščeni: »...kot sezonsko zaposlitev je smatrati tisto delovno razmerje za določen čas, ki ga delovna organizacija v prijavi prostih delovnih mest posebej označi »kot zaposlitev sezonske narave«, oziroma tisto delovno razmerje, ki ga gospodarska organizacija iz kakršnih koli razlogov ne označi kot sezonsko pa ga je vendar glede na naravo delovnega procesa določene panoge ali stroke z vso gotovostjo tretirati kot iz leta v leto ponavljajoči se pojav«. Zato se naše gradivo v objavljenih tabelah št. 2, 3 in 4 nanaša le na ta delež iz drugih republik priseljene delovne sile. Prim.: Informacija o zaposlovanju sezonskih delavcev. Zavod SRS za zaposlovanje, Ljubljana, januar 1964, str. 20.

²⁵ Natek M., Nekateri sodobni demogeografski pojavi v Sloveniji. Geografski obzornik, XIII, št. 3—4, str. 121—125, Ljubljana 1966.

Natek M., Priseljevanje delovne sile v Slovenijo. Naši razgledi, XVI, št. 7 (366), str. 149—150, Ljubljana 1967.

Za vse kraje, ki jih je zajela nagla industrializacija, je značilen sorazmerno visok delež sezonsko zaposlenih delavcev. Toda le nekatere veje gospodarstva so naravnost in neposredno odvisne od tistih naravnih činiteljev, ki dajejo njihovem delovnemu procesu v teku leta pečat sezonstva (kmetijstvo, gradbeništvo, deloma še nekatere veje industrije gradbenega materiala, prehrabena industrija itd.). V Sloveniji se prično dela v »klasičnem« gradbeništvu vsaj mesec dni kasneje kot pa npr. v Dalmaciji, v Makedoniji, v južni Srbiji idr. Vzrok temu je predvsem v podnebnih pogojih pa tudi v subjektivnih razlogih, kot npr. v neizgrajenem sistemu licitacij, v spreminjanju investicijskih elaboratov itd.²⁶ Seveda je za takšno gospodarstvo, ki je bolj ali manj odvisno od podnebnih prilik, značilna ekstenzivnost in avtarkičnost, predvsem pa še nizka stopnja akumulativnosti, ki ni zmožna ustvariti večje materialne podlage za razširjeno reprodukcijo. Te oblike gospodarjenja pogojujejo še nekateri drugi družbeni dejavniki: množica nepismenih in nekvalificiranih delavcev, nizka stopnja mehanizacije tehnološkega procesa, polikulturni značaj kmetijstva in ne nazadnje razdrobljena zemljiško-posestna struktura, ki je tako značilna za naša kmečka gospodarstva.

Tabela 2

Priseljevanje sezonske delovne sile v SR Slovenijo

Iz SR:	1962	1963	1964	1965	1966	1967
<i>SR Bosna in Hercegovina</i>	6 809	10 812	6 880	2388	3573	2447
v. i.		159	64	36	148	69
<i>SR Hrvatska</i>	6 678	8 791	5 403	3242	2340	2148
v. i.		131	62	60	72	93
<i>SR Srbija</i>	1 092	3 105	2 688	986	779	560
v. i.		285	87	37	77	74
<i>SR Makedonija</i>	134	443	190	45	65	34
v. i.		323	43	24	142	53
<i>SR Črna gora</i>	8	52	57	15	43	38
v. i.		650	110	26	287	88
<i>Skupaj:</i>	14 721	23 203	15 218	6676	6800	5227
v. i.		150	66	44	101	77

Opomba: v. i. = verižni indeks.

Regionalno poreklo sezonskih delavcev, ki so se v letih 1962 do 1967 zaposlili v Sloveniji, se v bistvu ni spremenilo (primerjajte tabelo 2). Še vedno jih največ prihaja iz SR Bosne in Hercegovine (od

²⁶ Informacija o zaposlovanju sezonskih delavcev..., str. 14.

45 do 53 % od vseh priseljenih sezoncev) ter iz SR Hrvatske (od 35 do 48 %). Že mnogo manj jih pride iz SR Srbije (7,4 do 18 %), medtem ko jih je iz Makedonije in Črne gore komaj omembe vredno število. S tem pa načemo trditi, da ta območja Jugoslavije ne dajejo jugoslovanskemu gospodarstvu večjega in pomembnejšega števila sezoncev. Prav nasprotno! Tudi od ondod vodijo številni in močni tokovi sezonskih delavcev, ki pa so usmerjeni drugam, predvsem v bližnje predele. Tudi sezonska zaposlitev ima namreč omejen obseg. Razdalja med krajem stalnega bivanja in krajem začasne zaposlenosti ima odločilen pomen. Ponavadi je daljava poti med domom in krajem zaposlitve premo sorazmerna s trajanjem posameznih bolj ali manj časovno omejenih opravil. Pa še tukaj prihajajo do veljave razlike med posameznimi vrstami sezonskih del.

Poznano je, da se v Jugoslaviji letno sezonsko zaposli okrog pol milijona ljudi, po veliki večini s kmetij; zaposlijo se ali na družbenih kmetijskih posestvih ali pa v nekmetijskih dejavnostih. Njihovi sezonski selitveni tokovi so usmerjeni na daljavo, do 100 in več kilometrov daleč od doma.²⁷ Ponavadi sezonci tudi ne hodijo več na delo šele potem, ko so že na svojih domačijah opravili vsa težja in pomembnejša dela, temveč odidejo že zgodaj spomladi in se na zimo z denarnimi prihranki vračajo pod krove svojih domačij. Ženi ali drugim odraslim v hiši je prepuščeno gospodarjenje na zemlji in vsa skrb za nedorasle otroke. Le tu in tam še srečujemo primere, da se moški v času košnje ali žetve, če so na sezonskem delu v tujini ali doma, vrnejo na svoje domačije, kjer pomagajo pri spravilu sena ali žitne letine.²⁸ To so že redke izjeme, saj hodijo na sezonsko delo predvsem ljudje z majhnih kmetij, na katerih je tudi nemogoče gospodarno zaposliti vso njihovo delovno moč, in s tistih kmečkih obratov, ki ne poznajo ne specializirane in ne tržne proizvodnje.²⁹

V zadnjih letih število sezonskih delavcev iz naših južnih republik v Sloveniji rahlo pojema. Brez dvoma je to posledica nekaterih pozitivnih premikov in stabilizacijskih procesov, ki jih je v naše gospodarstvo prinesla gospodarska in družbena reforma. Kljub temu, da se je prav v zadnjih letih zaradi zaustavitve naraščanja števila zaposlenih v družbenem sektorju gospodarstva znatno povečal pritisk skoraj na vsa nezasedena ali na novo odprta delovna mesta, pa opazamo tudi nazadovanje v priseljevanju sezoncev v Slovenijo. Vzroki so nedvomno: 1. v večjih možnostih zaposlitve drugje, predvsem v nekaterih gospodarsko zelo razvitih deželah Zahodne Evrope, 2. v občutno zmanjšanih investicijah, kar je najbolj prizadejalo gradbeno dejavnost, kjer je še vedno zaposlenih največ sezoncev iz drugih republik, in 3. v zmanjšani fluktuaciji delovne sile.

²⁷ Na putu migracija, str. 1581.

²⁸ Mnogi sezonski delavci z Glamočkega polja (zah. Bosna), ki so zaposleni v Avstriji, se v času košnje sena vračajo na svoje domačije. Prim.: Na putu migracija..., str. 1581.

²⁹ Marković P., o. c. str. 287—289.

Ako primerjamo zaposlovanje sezoncev iz južnih republik v SR Sloveniji med dvema časovno enakima obdobjema (1962—1964 in 1965 do 1967), ugotovimo, da je bilo v prvem triletju (1962—1964) skoraj trikrat intenzivnejše (faktor znaša 2,84) kakor pa v drugem (1965 do 1967). V celotnem šestletju se je zaposlilo v Sloveniji 71 845 sezoncev iz drugih republik Jugoslavije, od katerih jih je dobilo kar 74 % delo v prvem triletju (1962—1964 = 53 142 sezoncev).^{*} Poleg že zgoraj navedenih dejstev, ki so neposredno prispevala k zmanjšanju priseljevanja in zaposlovanja sezoncev, je treba še računati, da se je velik del nekdanjih sezonskih delavcev iz južnih republik Jugoslavije za stalno (t. j. za nedoločen čas) zaposlil pri nas. (Še prav posebno je prišlo do teh sprememb po letu 1964, ko je v nakopičeno problematiko našega sezonstva posegla družba z nekaterimi intervencijskimi ukrepi). Zato bi bilo prav zanimivo spoznati številne spremembe, ki so nastopile potem, ko se je »sezonec« po formalni plati preobrazil v »delavca« v stalnem delovnem razmerju. Ugotovimo lahko, da so kljub navidezni formalno-pravni spremembi v delovnem procesu oziroma v delovnem režimu teh doseljencev še vedno ohranjene močne vrvine sezonstva. To je do neke meje razumljivo, saj so delavci iz drugih republik prišli k nam v Slovenijo večinoma sami, brez svojcev oziroma brez najožjih družinskih članov, katere so pustili na svojih domačijah, kamor se tudi sami večkrat na leto vračajo za krajši čas. Kakor večina sezoncev so tudi naši tesno navezani na svoje domače socialno okolje in povečini tudi ne pretrgajo vseh stikov z njim. Saj imajo dovolj večjih ali manjših težav pri vživljanju v novo družbeno okolje in novi življenjski način, pa tudi jezikovna pregraja jim preprečuje hitrejšo vključevanje v novo okolje ter jih hkrati trdneje kot karkoli drugega povezuje med seboj. Velika večina jih tudi nima objektivnih možnosti, da bi si v kraju zaposlitve ali blizu njega uredila osnovne življenjske pogoje za svoje skromne družine, čeprav bi si to mnogokrat želeli. Prav zato obdrže v marsičem pečat sezonstva, ki se kaže obojestransko, v odnosu delavca do podjetja kakor tudi podjetja do delavca.³⁰

Še nekateri drugi razlogi, ki neposredno izhajajo iz delovnega razmerja teh zaposlencev, nas opozarjajo na sezonski ritem njihovega dela. Ob praznikih na primer se delavci za več dni vračajo na svoje domove; te dni ponavadi prežive ob delu na kmetiji. Večdnevni izostanek z dela je pogojen z več kakor osemurnim delavnikom, kakršen je pač značilen skoraj za vse sezonske dejavnosti. Del rednega nadurnega dela dobi sezonec izplačanega v obliki osebnih dohodkov (povišanih), drugi del pa izkoristi v obliki krajših dopustov. Poleg vsega tega je tudi razporeditev izrabe pripadajočega rednega letnega dopusta (seveda pri delavcih, ki so v stalnem delovnem razmerju) drugačna, kot jo običajno poznamo pri drugih zaposlencih. Ti delavci (»sezonski«

^{*} Na tem mestu se naj še enkrat zahvalim S. Binterju, J. Verbeku in M. Žoharju, uslužbencem Republiškega zavoda za zaposlovanje, za vso pomoč in skrb pri zbiranju in urejanju podatkov o sezonskih delavcih.

³⁰ Informacija o zaposlovanju sezonskih delavcev ..., str. 14.

delavci v trajnem delovnem razmerju) svoj redni letni dopust izrabijo v tako imenovani »mrtvi sezoni«, t. j. ponavadi v zimskih mesecih, ko dejavnost na naših gradbiščih še vedno najbolj usahne.

Drugi pomembnejši činitelj, ki vpliva na pojemajočo moč priseljevanja delovne sile v Slovenijo, je v zmanjšani fluktuaciji zaposlenih delavcev. Poznano je, da je le-ta še pred nekaj leti bila v našem gospodarstvu izredno močna (kakor je to značilno za vse dežele v razvoju). Ako fluktuacijo izrazimo kot odstotno razmerje med številom odliva iz socialnega zavarovanja (ki je bil v preteklosti vedno slabotnejši od priliva) in absolutnim številom zaposlenih oseb, ugotovimo, da je vse tja do leta 1965 zajemala okrog dve petini zaposlencev. Najmočnejša je bila pri nekvalificiranih delavcih ter pri zaposlencih z nižjo strokovno izobrazbo. Ni bilo pa nobenih bistvenih razlik med sezonsko in stalno zaposlenimi delavci. Leta 1963 je bila intenzivnost fluktuiranja delovne moči najmočnejša v gradbeništvu, kjer je kar 70,3 % zaposlenih delavcev odšlo iz delovnih organizacij, pa v komunalnih dejavnostih, kjer jih je odšlo 64,3 %. Slede kmetijstvo (54 %), gozdarstvo (52 %), industrija gradbenega materiala (49,3 %) itd.

Ce skušamo s podatki republiškega zavoda za zaposlovanje prikazati še fluktuacijo sezonsko zaposlenih delavcev v letih 1964 in 1965, spoznamo, da je pričela v tem času polagoma pojenjavati. Podatki kažejo, da se je 1964. leta 20 319 sezoncev prvič v tem letu zaposlilo (med njimi so vštetni tudi slovenski sezonski delavci!). Med letom pa je kar 30,8 % teh delavcev zamenjalo delodajalca. Med njimi je 23,2 % takih, ki so se v tem letu že drugič zaposlili, 4,8 % se jih je zaposlilo tretjič in 2,2 % je takih, ki so štirikrat ali celo večkrat v tem letu menjali delovno organizacijo na Slovenskem. Toda že v naslednjem letu — 1965 — je fluktuacija znatno manjša, saj je zajela samo petino sezoncev na Slovenskem. Delež vdrugeč zaposlenih se zniža na 13,5 %, delež tretjič zaposlenih pa zviša na 5,1 %. Odstotek ostalih sezoncev, ki so se štirikrat ali večkrat v tem letu zaposlili, se je znižal na 1,5 %.

Vzroke za fluktuacijo sezonsko zaposlenih delavcev moramo iskati tudi v neorganiziranem načinu njihovega zaposlovanja. Niso osamljeni primeri, da si delavci iz drugih republik sami iščejo zaposlitev, da tavajo od podjetja do podjetja celo po več dni, navadno tudi brez lastnih sredstev za preživljanje. V mnogih primerih pa celo na vulgaren način izsiljujejo pri delovnih organizacijah sredstva za preživljanje. Končno so prisiljeni sprejeti delo kjer koli, ne da bi bili poprej seznanjeni z značajem tega dela, z življenjskimi pogoji itd. Precej jih pa, ko se seznanijo z novim okoljem in če se jim ponudi boljši zaslužek, samovoljno, brez poprej dogovorjenega odpovednega roka, zapusti delovno mesto.³¹

Danes, ko se zaposlenost zmanjšuje ali kvečjemu stagnira, pojenjuje tudi fluktuacija delovne sile v naših podjetjih. Leta 1966 se je v

³¹ Lubej B. - Tlaker M., Poročilo o gibanju delovne sile v gradbenih gospodarskih organizacijah na območju petih ljubljanskih občin za leto 1964. Komunalni zavod za zaposlovanje, Ljubljana 1964.

Jugoslaviji prijavilo za zaposlitev več kot 654 tisoč oseb, samo 298 tisoč zaposlenih pa je odšlo iz delovnega razmerja. Ta izredno močan pritisk brezposelnih ali vsaj nezadostno zaposlenih na prosta delovna mesta zmanjšuje fluktuacijo. V poprečju se za vsako izpraznjeno ali na novo uvedeno delovno mesto potegujeta kar po dva delavca.³²

Gradbeništvo je še vedno tista veja našega gospodarstva, ki zaposluje največ priseljenih sezonskih delavcev (prim. tabelo 3). Če je v zadnjih letih njihov delež vidno nazadoval, pa s tem ne trdimo, da se je v enakem razmerju zmanjšalo število vsega v tej panogi zaposlenega prebivalstva. (Od leta 1962 do 1966 se je število v gradbeništvu zaposlenih zmanjšalo za 2500 oseb, t. j. za okrog 6 %).³³ Vzrokov za vse manjše možnosti zaposlovanja v gradbeništvu ne moremo iskati samo v pojenjajočih investicijskih naložbah, v izredno močno povečani mehanizaciji, ali celo v prehodu na industrijski način gradenj, temveč predvsem v dejstvu, da postajajo zaradi že prej nakazanih vzrokov delavci vedno bolj navezani na podjetje in počasi se že prilagajajo novim možnostim, ki bi jim naj tudi v perspektivi zagotavljale ohranitev ustreznega delovnega mesta.

Tabela 3

Zaposlitvena struktura v SR Slovenijo priseljenih delavcev (v odstotkih)

	1963	1964	1965	1966	1967
Industrija	8,0	6,3	9,9	4,0	7,6
Kmetijstvo	9,1	10,7	20,0	24,3	23,3
Gozdarstvo	7,1	7,0	10,3	8,3	8,3
Gradbeništvo	59,9	60,3	36,4	39,0	37,9
Promet	5,8	4,2	7,9	9,8	6,2
Trgovina in gostinstvo	1,1	0,6	1,4	1,7	3,0
Obrt	1,3	1,8	2,4	4,1	4,1
Komunala	7,4	8,8	11,5	8,2	9,2
Zdravstvo in social. dej.	0,3	0,1	0,1	0,1	0,4
Uprava in drugo	—	0,2	0,1	0,5	—
S k u p a j	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kmetijstvo je v Sloveniji druga najpomembnejša gospodarska veja, ki zaposli največ, že skoraj eno četrtino delavcev iz drugih republik.

³² Vogelnik D., Demografski procesi i stabilizacija. Ekonomist, XIX, br. 1—4, str. 375—397, Beograd 1966.

Perspektiva je u perspektivi. Ekonomska politika, XVI, br. 710, str. 296 do 297, Beograd 1967.

Statistički godišnjak SFRJ 1967, XIV, Beograd 1967; prim. str. 102.

³³ Statistični letopis SR Slovenije 1967, str. 96.

V nasprotju z gradbeništvo in še nekaterimi drugimi panogami, delež v kmetijstvu zaposlenih sezoncev iz drugih republik celo stalno napreduje. Ali smemo v tem pojavu iskati iz leta v leto stopnjevani pomen kmetijstva? V tej rasti zremo odsev močne fluktuacije, ki je značilna tudi za to vejo našega gospodarstva. Obenem pa menimo, da je za večino delavcev, pa najsi bodo to domačini ali priseljenci iz drugih republik, zaposlitev v kmetijstvu le začasna in je marsikdaj bolj trenuten izhod iz življenjske stiske kot pa zavestno hotena trajna vključitev v to gospodarsko dejavnost. Obenem pa je kmetijstvo z gradbeništvo in komunalnimi dejavnostmi tista veja zaposlitve, ki ji stalno primanjkuje domače težaške delovne moči.

V zadnjem času je vedno pomembnejši delež priseljencev zaposlen tudi v terciarnih dejavnostih. Vendar je absolutno število v teh vejah družbenih dejavnosti zaposlenih priseljencev izredno nizko; povečini gre za delovna mesta pomožnega oziroma nekvalificiranega osebja (snažilke, kurirji, vratarji, dvoriščni delavci, delavci v skladiščih, nekaj prodajalcev, večje število natakarjev in drugih gostinskih delavcev itd.).

V preglednici nakazana zaposlitvena struktura iz naših južnih republik priseljenih delavcev je le začasna, trenutna podoba njihove zaposlitve. Drugih podatkov, ki bi nam omogočili eksaktnije in nazorneje prikazati še vse nadaljnje težnje pri menjavanju zaposlitev ter fluktuacijo iz ene veje gospodarstva v drugo, žal nimamo na razpolago. Na osnovi anketnih podatkov, ki smo jih zbrali za večino zaposlenih delavcev (priseljenih iz drugih republik) na območju mesta Ljubljane, ugotavljamo, da je med priseljenimi delavci stalno in živo prisotna težnja za zaposlitvijo v industriji ali v drugih panogah gospodarstva, katerih proizvodni proces je vse manj odvisen od vremenskih ali drugih naravnih nevšečnosti. To pa pomeni, da delavec, ki se je sprva napotil v svet na sezonsko delo (predvsem v nekmetijske veje gospodarstva), postaja sčasoma vse manj in manj navezan na zemljo svoje domačije.

Moč priselitelvenih tokov človeške delovne moči moremo prikazati še v primerjavi z rastjo števila vseh v Sloveniji zaposlenih ljudi. Pri tem ugotovimo očitne razlike ne samo med posameznimi leti, temveč tudi med poedinimi dejavnostmi. Od leta 1962 do 1966 se je v Sloveniji število zaposlenih dvignilo za 33 800 oseb (od 470 600 na 504 400, ali za 7 %), v tem času (od 1963—66) pa je dobilo začasno ali trajno zaposlitev okrog 52 000 priseljencev.³⁴ Seveda se nam ob tem podatku postavlja vprašanje, kolikšen delež priseljenih delavcev je dlje časa ostal v Sloveniji, in koliko se jih je že po prvi (sezonski) zaposlitvi vrnilo na svoje domove ali pa odšlo drugam na izpraznjena ali na novo odprta delovna mesta? Prav tako zanimivo je vprašanje, kolikšen delež v Sloveniji zaposlenih delavcev iz drugih republik Jugoslavije se je vključil v mednarodni selitveni tok človeške delovne moči, ki je usmerjen proti zahodu? Na zastavljeni vprašanji bi bilo nujno odgovoriti

³⁴ Ibidem.

še prej, preden bi se lotili prepotrebnega pregleda o izvoru oziroma o poreklu naših zaposlencev. Ako smo upravičeni že samo na osnovi podatkov, ki so zbrani za mestno območje Ljubljane za leto 1966, nekatera temeljna spoznanja posplošiti ter jih razširiti na ves preostali del slovenskega gospodarskega prostora, spoznamo, da se je približno ena tretjina od drugod priseljenih delavcev za stalno ali vsaj za daljši čas zaposlila v Sloveniji, preostali del pa se je ponovno vključil v sezonski selitveni tok delovne sile. Seveda moramo upoštevati, da je med uradne statistične podatke vključenih manj kot polovica delavcev, ki iščejo in tudi dobe zaposlitev v Sloveniji. Šele ob pravilnem vrednotenju teh dveh pridrzkov lahko ugotovimo dejanski delež delavcev iz drugih republik, ki so v povojnem času dobili zaposlitev pri nas. Računati pa moramo še za dejstvom, da intenzivnost priseljevanja delovne sile v Slovenijo ni bila vsa povojna leta enaka. Sprva — v dobi obnove in v začetnem stadiju industrializacije — je bilo mogoče povsod zaposliti s kmetij prihajajoče ljudi, pa tudi manjše razlike v višini osebnih dohodkov niso močnejše vplivale na preseljevanje. Če je že prihajalo do selitev večjega obsega, so jih navadno povzročili in usmerjali z administrativnimi ukrepi. Šele v drugi polovici petdesetih let začno vse močnejše trkati na vrata slovenskih podjetij tudi delavci iz drugih predelov Jugoslavije. S tem je bil vzpostavljen »most« med predeli z znatnimi viški delovne sile in kraji, kjer jo je vedno več pramanjkovalo. Potem se je iz leta v leto stopnjevala moč priseljevanja — predvsem nekvalificiranih delavcev — vse dotlej, dokler ni bila z gospodarskimi in drugimi ukrepi močno zavrta.

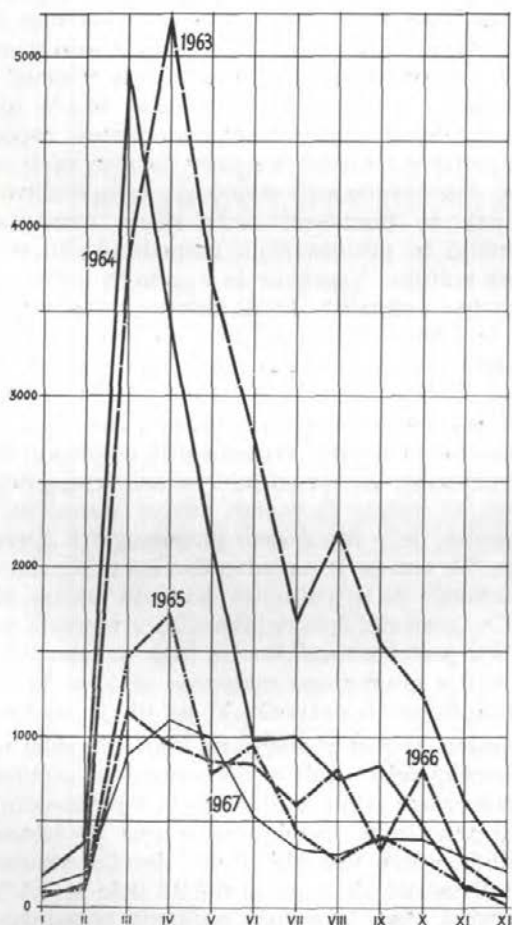
Ako skušamo na osnovi povedanega podati pregled rasti celotnega števila zaposlencev v primerjavi s številom priseljenih delavcev, bomo dobili naslednjo podobo. Od leta 1962 do 1963 se je zaposlenost pri nas zvišala za 14 092 oseb, in v letu 1963 se je zaposlilo v Sloveniji 23 200 delavcev iz drugih republik. Do naslednjega leta se je zaposlenost povečala za 7 % (od 484 655 na 515 173 oseb, t. j. za 34 518), iz južnih republik pa je prišlo 15 218 delavcev. Leta 1965 se je v primerjavi z letom poprej število zaposlenih le za malenkost povečalo (za 907 ljudi), a vseeno je še prišlo k nam 6676 delavcev iz drugih predelov Jugoslavije. Toda leto 1965 pomeni temeljno preokretnico v naši zaposlitveni politiki. Saj se je že do naslednjega leta (1966) število zaposlenih v SR Sloveniji zmanjšalo za več kot 3 % (15 700 delavcev), iz južnih republik pa je prišlo 6800 delavcev. Podatki nam ne nudijo nobenega temeljitejšega vpogleda v dejansko situacijo zaposlovanja ali odpuščanja delavcev. V tem primeru bi nas zanimalo, kateri delavci — »domači« ali priseljeni od drugod — se v današnjem nezavidljivem zaposlitvenem položaju trdneje kot prej oklepajo svojega delovnega mesta. Na osnovi tega bi mogli spoznati, na račun katere kategorije zaposlencev se krči današnji obseg zaposlenosti. Skratka, vsa družbeno-ekonomska gibanja na današnji stopnji razvoja se zrcalijo v zmanjšanem številu zaposlenih ter v povečani stopnji brezposelnih.

V obdobju 1963—1966 se je število zaposlenih v slovenskih industrijskih podjetjih povečalo za 27 900 delavcev, v njih pa je dobilo zaposlitev okrog 4900 ljudi — priseljenih iz drugih območij Jugoslavije. Tudi v prometu se je povečala zaposlenost, in sicer za 4900 oseb, kamor je bilo vključenih okrog 3200 priseljencev iz drugih republik. Število v trgovini ter v gostinstvu zaposlenih se je dvignilo za 4600, a samo 558 priseljencev se je moglo vključiti v te dve panogi terciarnih dejavnosti. V teh letih se je tudi število delavcev zaposlenih v komunalnih dejavnostih dvignilo za 4500 in v njih je v tem času dobilo zaposlitev kar 4385 priseljencev. Tudi v tistih vejah gospodarstva, v katerih se je v zadnjem štiriletnem razdobju zaposlenost zmanjšala, so številni priseljenci našli svoje delovno mesto. Število zaposlenecv v gradbeništvu se je zmanjšalo za 2500 delavcev, a v najrazličnejših vejah njegovih dejavnosti se je zaposlilo več kot 28 000 priseljencev. Podobno je v gozdarstvu, kjer se število zaposlenih ni bistveno spremenilo, čeprav je v njem dobilo zaposlitev blizu štiri tisoč delavcev iz južnih republik. V vsem tem zaporednem nihanju zaposlitvene strukture »domače« ali priseljene delovne sile zremo privlačno moč posameznih vej našega gospodarstva, ki se navsezadnje kaže v številčnem obsegu vključevanja ljudi v proizvodni proces. Prikazani pregled pa nas nehotе opozarja še na nekaj. V vseh tistih vejah našega gospodarstva, v katerih se v zadnjih letih število zaposlenih ni bistveno spremenilo, pa se je v njih v istem obdobju zaposlilo mnogo ali vsaj omembe vredno število delavcev iz drugih republik, se kaže močan značaj sezonstva.

Brez dvoma je v naznačenem pritisku priseljencev na prosta delovna mesta, ki so le v nekaterih vejah gospodarstva, načrtana njihova kvalifikacijska struktura. Večina jih prihaja s podeželja, mnogi naravnost s kmetij, kjer si niso mogli pridobiti kakršne koli kvalifikacije, ali pa se izučiti katere koli obrti. Zato so priseljenci, še posebno tisti v srednjih letih starosti, ki se prvič zaposle, v ogromni večini nekvalificirani delavci. Šele sčasoma, ko se prilagodijo novim, v nekmetijskih vejah gospodarstva že ustaljenim delovnim navadam, se začno na delovnem mestu samem, neposredno v proizvodnem procesu, strokovno izobraževati in izpopolnjevati. Mnogi si pridobe strokovno kvalifikacijo, ki jim ne zagotavlja samo višjih mesečnih zaslužkov, temveč tudi lažje in stalnejše delovno mesto. Poleg tega pa si delavec s kvalifikacijo pridobi vse večje možnosti zaposlitve na ustreznih delovnih mestih v drugih delovnih organizacijah. Res je, da je danes, kakor tudi v preteklosti, v večini gradbenih (in tudi v mnogih drugih) podjetjih veliko pomanjkanje in temu ustrezno povpraševanje po kvalificiranih delavcih, še posebno po delavcih tistih strok, ki so postale deficitne v letih močnega razcveta našega gradbeništva (npr. zidarji, tesarji, teracerji idr.). Temu osnovnemu motivu, ki je postal gibalno mnogih pozitivnih sprememb v kvalifikacijski strukturi — predvsem v gradbeništvu zaposlenih delavcev — moramo pridejati še enega, ki z druge, materialne strani vzpodbuja, usmerja in vodi težnje in hotenja delavcev samih po strokovnem izpopolnjevanju. Tista kategorija

delavcev, ki se je samo sezonsko zaposlila, hoče ves čas, kar je odsotna s svoje domačije, temeljito izkoristiti. V kolikor se jim v matičnem podjetju ne nudi nadurna zaposlitev, si poiščejo priložnostno zaposlitev pri vseh mogočih delih, ki jih opravljajo v popoldanskih in v zgodnjih večernih urah. Ne le da imajo kvalificirani delavci tudi pri teh priložnostnih opravilih mnogokrat prednost pri zaposlitvi, temveč tudi ure njihovega dela so mnogo više cenjene in bolje plačane kot pa delo navadnega delavca-težaka.

Poleg nekaterih že orisanih osnovnih karakteristik priseljenih delavcev (predvsem sezonsko zaposlenih), nas zanima še čas njihovega

Sl. 2. Zaposlitveni režim v SR Sloveniji zaposlenih delavcev iz drugih republik Jugoslavije v letih 1963 do 1967

Fig. 2. The dynamics of the employment of workers from other Yugoslav republics in the Socialist Republic of Slovenia during the period 1963—1967

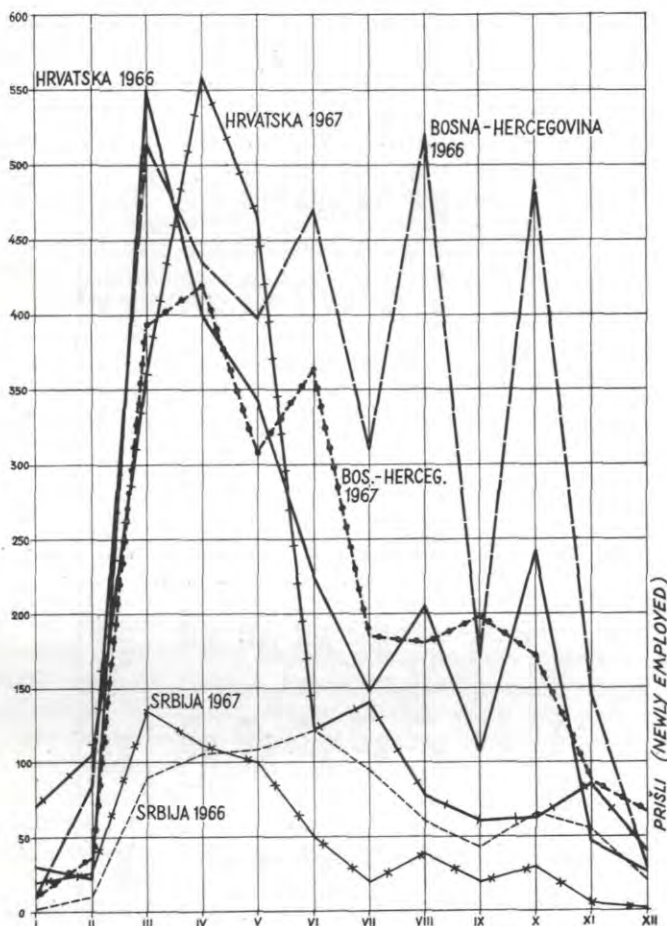
prihoda oziroma zaposlitve v Sloveniji (gl. sl. 2). Letni (časovni) režim (sezonskega) zaposlovanja je odvisen od ritma in sezonskega nihanja produkcijske dejavnosti. Razčlenitev nekajletnih podatkov o času zaposlitve sezonskih delavcev pri nas, je pokazala, da se delavci iz drugih republik najmočneje priseljujejo in zaposlujejo pri nas v času od marca do maja. V poprečju se je do meseca maja zaposlilo 45,6 % vseh v teh letih priseljenih sezoncev. V letu 1964 se je do zadnjega aprila zaposlilo že blizu tri petine sezoncev, tudi v naslednjem letu že več kot polovica (50,7 %), le v letu 1966 komaj ena tretjina. V zadnjem petletju se je v prvi polovici leta zaposlilo kar 70,7 % delavcev iz južnih republik. Tudi s temi oznakami se pokažejo razlike med posameznimi leti; naj jih samo omenim. V 1963. letu, ko je Slovenija dobila največ sezoncev iz drugih republik, se jih je v prvih šestih mesecih zaposlilo 67,3 %, vsi drugi pa so se vključili v delo šele v drugi polovici leta. V prvi polovici leta 1966 se jih je zaposlilo 58,1 % (glej tabelo 4). Omenjene ter v preglednici razčlenjene značilnosti zaposlitvenega režima v naši republici zaposlenih sezoncev pa niso zgolj odsev naključnega in časovno determiniranega kopičenja razpoložljive sezonske delovne sile, ampak so predvsem izraz spleta družbeno-ekonomskih činiteljev, ki vodijo in preusmerjajo gospodarsko-investicijsko kakor tudi zaposlitveno politiko. Vsekakor je v zadnjih letih tudi med sezonskimi delavci vedno več takih, ki ne dobijo zaposlitve. Mnogi tavajo iz kraja v kraj in iščejo sebi najbolj primerno delo. Zato se v zadnjem času večina sezoncev trdneje kakor kdajkoli poprej oklepa svojega delovnega mesta. Večina jih ostane na delu skozi vso glavno sezono, ako jim tega ne preprečijo objektivni razlogi. Brez dvoma pa moramo v prikazanem časovnem režimu zaposlovanja sezonskih delavcev iskati prenekatero spremembo, ki spremljajo in usmerjajo dejavnosti tistih gospodarskih vej, ki kažejo še močan značaj sezonstva. Mehanizacija proizvodnega procesa je v mnogočem pripomogla k spremembam njegove tehnologije. Ob tem se je navadno človeška delovna moč sproščala oziroma se zaposlovala na ustrežnejših delovnih mestih, ali pa v drugih področjih. Tudi v gospodarskih dejavnostih z močnim poudarkom na sezonskem značaju proizvodnega procesa (npr. gradbeništvo, komunalne dejavnosti, industrija gradbenega materiala idr.), se kažejo vse manjše potrebe po nekvalificiranih delavcih, ki pa jih je med sezonci največ.

Drugi pokazalec, ki nas opozarja na klasični režim sezonskega zaposlovanja delavcev, priseljenih v Slovenijo, se očrtuje v njihovem časovno neenakomernem ritmu vključevanja v proizvodni proces (prim. tabelo 4). V obravnavanem obdobju se je npr. do konca meseca septembra zaposlilo pri nas več kot devet desetih sezoncev iz drugih republik. V ostali četrtini leta pa je dobilo delo le 8,5 % priseljencev (t. j. 4889 delavcev). Ako iz našega pregleda izznamemo podatke za leto 1963, ko je prišlo v Slovenijo največ sezoncev, se nam pokaže nov pojav v procesu sezonskega zaposlovanja. Za zadnja leta je namreč značilno, da se delež sezonskih delavcev, ki se zaposle v drugi polovici leta, rahlo veča. Brez dvoma se tudi v tem odraža ena izmed splošnih

Tabela 4

Letni režim zaposlovanja sezoncev v SR Sloveniji v letih 1963—1967

Leto	I-III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Letno
1963	4 002	5 235	3656	2735	1682	2197	1548	1238	618	292	23 203
%	17,2	39,8	55,5	67,3	74,5	84,0	90,7	96,0	98,7	100,0	
1964	5 473	3 417	2133	984	999	755	834	483	97	43	15 218
%	35,9	58,3	72,3	78,8	85,4	90,4	95,9	99,1	99,7	100,0	
1965	1 655	1 725	785	941	465	264	423	268	129	21	6 676
%	24,8	50,7	62,5	76,6	83,6	87,5	93,8	97,8	99,7	100,0	
1966	1 316	946	856	831	599	791	328	807	253	73	6 800
%	19,4	33,3	45,9	58,1	66,9	78,5	83,3	95,2	98,9	100,0	
1967	1 195	1 095	894	538	349	310	279	274	179	114	5 227
%	22,9	43,9	61,0	73,1	78,0	83,9	89,2	94,5	97,8	100,0	
Skupaj	13 641	12 418	8324	6029	4094	4317	3412	3070	1276	543	57 124
%	23,9	45,6	60,2	70,7	77,9	85,5	91,5	96,9	99,1	100,0	

Sl. 3. Zaposlitveni režim v letih 1966 in 1967 v Slovenijo priseljenih delavcev iz treh republik Jugoslavije

Fig. 3. The dynamics of employment of workers from three Yugoslav republics in Slovenia in the years 1966 and 1967

stabilizacijskih oblik usmerjenosti našega gospodarstva v poreformnem obdobju.

Zaradi najrazličnejših razlogov se pokažejo razlike v režimu zaposlovanja med priseljenci iz posameznih predelov Jugoslavije. V zadnjih petih letih se je v prvi polovici leta zaposlilo v Sloveniji kar 73,7 % sezonskih delavcev iz Hrvice, 69,6 % iz Bosne in Hercegovine, 67,4 % iz SR Srbije, 65,5 % iz SR Makedonije in 43,8 % iz SR Črne gore. Največje skrajnosti se pokažejo pri zaposlovanju hrvatskih sezoncev. V prvi polovici leta 1965 se jih je zaposlilo kar 80,5 %, leta 1966 pa samo 66,9 % (za leto 1965 je treba upoštevati, da je bilo v drugi

polovici leta 1965, zaradi ukrepov gospodarske reforme, zmanjšano zaposlovanje). Na splošno se je v tem obdobju zaposlilo že v prvi polovici leta vedno več kot dve tretjini sezonskih delavcev iz SR Hrvatske. Mnogo večja nihanja v režimu zaposlovanja smo spoznali pri sezonskih delavcih iz Bosne in Hercegovine. Do konca junija 1966. leta se jih je zaposlilo samo 53,3 %, drugače pa v letu 1964, ko jih je v tem času prišlo v Slovenijo skoraj že štiri petine (79,5 %). Na podobna nihanja v zaposlitvenem režimu naletimo pri sezoncih iz SR Srbije. Leta 1963 jih je prišlo v Slovenijo 3105, od katerih se jih je do 1. julija zaposlilo 54,8 %. Podoben odstotek je bil leta 1966 (56,4 %), medtem ko se je v letih 1964 (78,6 %), 1965 (79,2 %) in 1967 (78,3 %) zaposlilo do tega datuma skoraj že štiri petine sezoncev. Še na mnogo večje razlike naletimo pri sezoncih, ki so se priselili iz SR Makedonije in iz SR Črne gore. Ker pa je njihovo število sorazmerno nizko (SR Makedonija 777 delavcev, SR Črna gora 205) in v primerjavi z vsemi drugimi komaj omembe vredno, morejo včasih že poedinci močno vplivati na spremembo celotne podobe njihovega zaposlitvenega režima (gl. sl. 4).

Ob razčlenjevanju ustreznih podatkov po republikah se nam je razkrila še tale značilnost. Razdalja med krajem zaposlitve in izvorom sezone delovne sile vpliva na režim njenega vključevanja v proizvodnjo. Ugotovili smo, da se sezonci iz bližnjih, sosednjih predelov Hrvatske (od koder jih je tudi največ iz te republike) zaposlijo v Sloveniji prej kakor pa delavci iz Bosne in Hercegovine ali Srbije. Ko se namreč pojavijo znaki stalnejšega lepega vremena, prično na gradbiščih, v kmetijstvu in povsod drugod, kjer je značaj dela pogojen z vremenskim koledarjem, z vsemi deli v veliko večjem obsegu kot dotlej. S tem je sprožen priliv potrebne delovne sile. Zaradi najrazličnejših objektivnih, pa tudi subjektivnih razlogov je mogoče prej in hitreje dobiti sezonce iz bližnjih, sosednjih predelov, kakor pa iz oddaljenih pokrajin.

Brez dvoma se v današnjem zaposlitvenem režimu sezonskih delavcev vsaj do neke stopnje odražajo težke razmere, ki jih pogojuje znatno število nezaposlenih delavcev. Zato se danes mnogi sezonci vračajo na delo v podjetja, kjer so bili zaposleni prejšnje leto. V naših gradbenih podjetjih so vedno številnejši primeri, ki že kažejo na zmanjšano fluktuacijo sezonskih delavcev, kakor tudi na osnovno težnjo sezoncev, da si zagotovijo stalno delovno razmerje ali pa vsaj vsakoletno sezonsko zaposlitev. Morda so danes prav zaradi tega razlike v časovnem režimu zaposlovanja sezonskih delavcev, ki prihajajo iz različnih predelov Jugoslavije k nam, še manjše.

V vsakem normalno razvijajočem se gospodarstvu smemo pričakovati, da bo nihanje sezonsko zaposlenih delavcev vedno manjše. Vzporedno z rastjo moči in z razvejanostjo posamezne gospodarske veje se tudi vplivi sezonstva blažijo. Tudi to nam morejo najbolj nazorno karakterizirati podatki o začasno — sezonsko zaposlenih delavcih, katerih število se iz leta v leto manjša. Tudi letna nihanja števila zaposlenih sezoncev pri nas predstavljajo iz leta v leto vse manjše relativne vrednosti v odnosu na celotno število zaposlenih. To pa že lahko po-

meni, da je sezonska narava proizvodnje vedno manj značilna za naše gospodarstvo.

Upravičeno smemo pričakovati, da bodo v našem gospodarstvu z njegovo intenzifikacijo tudi vnaprej sezonske zaposlitve počasi, a vztrajno pojemale. Vendarle pa se postavlja vprašanje, ali bo res mogoče že v doglednem času intenzivirati gospodarstvo, ki zaposluje kar 62 % delavcev z nedokončano osnovno šolo, med njimi mnogo nepismenih, in ali nam bo torej še dolgo lahko doseljena nekvalificirana delovna moč polnila vrzeli, ki nastajajo s selitvami naše domače delovne moči, zlasti tistimi, ki so usmerjene v tujino?

II

DELOVNA SILA IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE ZAPOSLENA V LJUBLJANI V LETU 1966

Ljubljana je postala s svojim dinamičnim gospodarstvom, predvsem pa še kot republiško središče z močno razvejanimi terciarnimi in kvartarnimi dejavnostmi izredno privlačno mesto. Zato nas ne presenečajo izredno močni selitveni tokovi prebivalstva, ki so z vsega slovenskega ozemlja usmerjeni proti Ljubljani kot najmočnejšemu doselitvenemu središču na Slovenskem. Še prav posebno velja to za nekvalificirano — težaško delovno silo, ki jo ljubljanska mestna aglomeracija z izredno intenzivnostjo vsrkuje vase, ki pa se le počasi razkraja in vključuje v novo okolje. Tudi iz drugih republik Jugoslavije je v Ljubljano usmerjen močan selitveni tok (nekvalificirane) človeške delovne moči. Ta tok in razlogi, ki so ga povzročili, nujno zahtevajo, da smo njihovo preučitev postavili v program našega geografskega dela.

Prepotrebne in dovolj zanesljivega statističnega gradiva o priseljevanju delovne sile iz drugih republik v Ljubljano (ali v katero koli drugo našo naselje) pa nimamo na razpolago v primerni obliki. Podatki komunalnih zavodov za zaposlovanje so v marsičem nezanesljivi in jih ne moremo uporabiti za kakršne koli posplošitve, saj v njih ni zajeta več kot polovica priseljenih delavcev. Prav zato nam morejō služiti bolj za ilustracijo in za napotila pri iskanju pojavov in procesov obravnavane problematike. Pa še drugi vzgibi so nas napotili, ko smo se odločili, da bomo skušali s svojo anketo, izvedeno po vseh večjih in pomembnejših ljubljanskih podjetjih, zajeti večino iz drugih republik priseljenih ter v Ljubljani zaposlenih delavcev (sezonskih kakor tudi vseh drugih) in s tem dobiti popolnejši vpogled v njihove najraznovrstnejše strukture. Z anketo smo zajeli 180 delovnih (gospodarskih) organizacij na območju mesta Ljubljane (45 gradbenih podjetij oziroma njihovih enot, 77 industrijskih in obrtnih podjetij, 7 podjetij prometnega značaja, 30 gostinskih in trgovskih podjetij, 3 kmetijska gospodarstva in 18 komunalnih podjetij).

Seveda smo v anketo uvrstili samo tiste delavce, ki so bili v Ljubljani zaposleni v letu 1966. Ob tem je potrebno pripomniti, da so med ljubljanskimi gradbenimi delavci izostali podatki za ljubljanski delovni enoti gradbenega podjetja »Save« z Jesenic in SGP Hrastnik, kjer nam ni uspelo dobiti ustreznih evidenčnih seznamov za njihove delavce. Med industrijskimi podjetji nimamo podatkov za kovinsko predelovalno industrijsko podjetje »Saturnus«, katerega uprava nam navkljub večkratnim prošnjam in obljubam ni dovolila pregledati kartoteko zaposlenih, kakor nam tudi ni poslala ustreznih, večkrat obljubljenih ter od samoupravnih organov v podjetju odobrenih anketnih podatkov.*

Obseg zajetja. Po ljubljanskih podjetjih zbrani podatki zajemajo vse delavce, ki so se rodili v drugih republikah Jugoslavije. Iz našega popisa smo izločili vse tiste Slovence, ki so bili rojeni v drugih republikah. Prav tako nismo upoštevali tistih, res zelo redkih zaposlenih priseljencev, ki so se naselili v Sloveniji pred letom 1950, pa imajo rojstne kraje v drugih predelih naše države. Pri kasnejši obdelavi podatkov so bili iz osnovnega gradiva izločeni še vsi tisti delavci, ki so se v letu 1966 dvakrat ali celo večkrat zaposlili v ljubljanskih podjetjih, katere smo zajeli z našim popisom. Za vsakega takega delavca smo pustili njegov kartotečni listek v tistem podjetju in v tisti gospodarski veji, kjer je bil (nazadnje) zaposlen v času našega popisa. S tem smo se v glavnem izognili večjim napakam, ki bi sicer nastale, saj bi bili delavci, ki so se dvakrat ali celo večkrat v letu 1966 zaposlili oziroma menjali delodajalca v Ljubljani, prav tolikokrat tudi upoštevani v naši računski obdelavi podatkov. Na ta način smo lahko iz našega osnovnega popisnega gradiva izločili 847 delavcev. Za nadaljnjo obdelavo nam je tako ostalo 20 114 kartotečnih listkov.

S tem pa seveda ne trdimo, da smo zajeli vse v tem letu v Ljubljani zaposlene delavce iz drugih republik (sezonske ali stalne). To naše mnenje potrjuje dvoje utemeljenih razlogov: 1. Z anketo nismo zajeli vseh podjetij oziroma delovnih organizacij v Ljubljani, za katere smemo trdno računati, da tudi zaposlujejo iz drugih republik priseljeno človeško delovno moč. V to skupino delodajalcev moramo uvrstiti najrazličnejše urade in zavode, predstavniške pisarne, bolnišnice, prodajalne idr., kjer so na delovnih mestih nekvalificiranih delavcev predvsem ženske kot snažilke, pomožne delavke ipd. 2. Naša anketa ni bila na vsem območju Ljubljane istočasno opravljena. Zato je utemeljen razlog, da z njo nismo mogli zajeti vseh delavcev. Z zbiranjem gradiva smo pričeli že v drugi polovici oktobra 1966, končali pa šele v mesecu marcu naslednjega leta. S tega vidika so podatki zbrani v letu 1967 najbolj popolni, saj so v njih zajeti vsi zaposleni in prikazana so vsa njihova gibanja v preteklem letu, medtem ko je gradivo iz leta 1966 manj zanesljivo oziroma nepopolno. Kljub temu namreč, da proti koncu leta močno upada število na novo zaposlenih priseljencev tako

* Tudi na tem mestu se še enkrat zahvaljujem vsem vodjem personalnih služb v ljubljanskih podjetjih, ki so mi s številnimi nasveti pomagali pri zbiranju in urejanju gradiva.

v gradbeništvu, komunalnih dejavnostih, v kmetijstvu itd., pa so še vendarle posamezni, res že manj številni, a vendarle vsaj omembe vredni primeri zaposlovanja delavcev v mesecu novembru in decembru. Res pa je tudi, da je to število že tako nizko, da ne bi moglo v nobenem primeru spremeniti osnovnih potez v značilnostih priseljevanja in zaposlovanja v Ljubljani (prim. tudi tabelo 4). Drugi razlog, ki govori našim odločitvam v prid, pa je v samem dejstvu, da se proti koncu leta zaposlujejo večinoma delavci, ki so že v prejšnjih mesecih delali v tem kraju.

S popisom oziroma z anketo smo želeli dobiti te-le osnovne podatke za vse v Ljubljani zaposlene priseljence: spol, starostno strukturo in zakonski stan, kraj rojstva in naselje stalnega oziroma začasnega prebivališča v Ljubljani ali v njeni okolici, leto in mesec zaposlitve v Ljubljani, in za tiste, ki so v letu 1966 izstopili iz delovnega razmerja, tudi podatek, kdaj so prenehali z delom. Nadalje smo želeli izvedeti za delavčevo kvalifikacijo (dejansko ali priznано) in za kraj ter panogo njegove zadnje zaposlitve. Na osnovi teh podatkov bi mogli kvantitativno očrtati smeri selitvenih tokov, ne samo tistih iz zadnjega obdobja, temveč še mnogo prejšnjih. Kajti s podatki o rojstnem kraju, stalnem in začasnem bivališču in o kraju zadnje zaposlitve moremo spoznati vsaj tri osnovne smeri selitev bodisi aktivnega bodisi vsega drugega prebivalstva.

Potrebno je še povedati, da ni bilo mogoče povsod dobiti enakovrednih podatkov. Kljub temu, da smo v posameznih podjetjih morali še z najrazličnejšimi posrednimi posegi (pregled delovnih knjižic, matičnih knjig v podjetju zaposlenih itd.) nadoknaditi pomanjkljivo izpolnjeno osebno kartoteko zaposlenih delavcev (kakor tudi tistih, ki so v letu 1966 že odšli iz delovne organizacije), so še vseeno ostale nekatere vrzeli. Za vsakega delavca posebej pa ni bilo mogoče ugotoviti kraja njegovega stalnega prebivališča kakor tudi ne kraja njegove zadnje zaposlitve. Vendar smo tudi ta dva podatka mogli zbrati za več kot polovico priseljencev (npr. podatek o stalnem bivališču za 69,5 % vseh priseljenih delavcev, podatek o kraju zadnje zaposlitve pa za 62,5 %). Zato menim, da nam morejo biti dovolj zanesljiv kažipot za spoznavanje nekaterih osnovnih migracijskih pojavov.

Vse zbrano gradivo o priseljencih iz drugih republik je urejeno po njihovih rojstnih krajih oziroma po občinah. Naslonili smo se na upravno-teritorialno razdelitev Jugoslavije z dne 31. marca 1961, da bi bila lažja primerjava med podatki prebivalstvenega popisa iz 1961. leta in podatki o v Ljubljani zaposlenih priseljencih. Vsekakor bi bila primernejša ureditev podatkov po krajih oziroma občinah stalnega prebivališča priseljenih delavcev, saj se večinoma tudi tja stekajo vsa prihranjena denarna sredstva. Toda zbrano gradivo bi nam uporabo tega kriterija omogočilo samo za 13 973 (t. j. 69,5 %) priseljenih delavcev. Ugotovili smo, da se velika večina teh delavcev ni preseljevala na večje razdalje. Saj jih ima kar 85,4 % svoje stalno bivališče v rojstni občini, 5,2 % jih živi kje drugje v svoji republici, samo desetina ima svoje

stalno prebivališče v drugih republikah Jugoslavije (2 %) ali pa že v Sloveniji (7,4 %) oziroma na širšem območju Ljubljane (6,2 %, prim. tabeli 17 in 18). Prikazana razmerja med krajem rojstva in današnjim krajem stalnega bivališča nam pravzaprav zelo prepričljivo kažejo izredno skromno mobilnost tistega dela aktivnega prebivalstva, ki je bil zaposlen v Ljubljani v letu 1966. Vse kaže, da ta del prej še ni bil številneje vključen v selitvenih tokih. Zato menim, da je bil edini mogoč izhod v prikazu priseljenih delavcev po njihovih rojstnih krajih.

Poleg številčnih podatkov, ki smo jih dobili z obdelavo ankete, smo skušali še v razgovorih s posameznimi priseljenci dojeti nekatere osnovne težnje, ki so jih vodile in jim določale smeri preseljevanja. S tem smo mogli v poglavitnih potezah spoznati vzroke in posledice tega priseljevanja. Ponavadi selitve povzročajo in usmerjajo demografsko-socialni (naravni prirastek, delež kmetijskega in mestnega prebivalstva, odstotek aktivnega prebivalstva, gostota obljudenosti itd.) in ekonomski činitelji (narodni dohodek na osebo, delež dohodka, ki ga dajeta industrija in obrt, višina osebnih dohodkov na zaposlenega, investicije, razpoložljiva stanovanja itd.).³⁵ V njih iščemo in odkrivamo osnovne gibalne sile, ki jim nešteti krajevni ali pokrajinski činitelji pridenejo še svojstvena krajevna ali pokrajinska obeležja in barvitosti. Prav zaradi tega je bilo potrebno urediti zbrano gradivo po ustrezni politično-teritorialni ureditvi, ker se nam le tako plastično izluščijo posebnosti in značilnosti priseljencev iz poedinih predelov Jugoslavije.

Ako bi skušali iz zbranega gradiva poiskati sedmim osnovnim znakom (spol, kraj rojstva, stalnega in začasnega bivališča, leto prihoda v Ljubljano, kvalifikacijska sestava in kraj zadnje zaposlitve), od katerih ima vsak od 2 do 8 različnih vrednosti, ustrezne medsebojno pogojene pokazovalce, potem bi nam bilo na razpolago 12 096 različnih pokazovalcev, t. j. kombinacij med danimi znaki in ustreznimi vrednostmi. Seveda bi se nam v tej množici številčnih podatkov pokazale mnoge nove vrednosti, s katerimi bi mogli kvantitativno in kvalitativno spoznati in oceniti selitveno gibanje delovne sile v Sloveniji oziroma v Ljubljani. To pa bi zahtevalo mehanografsko obdelavo zbranih podatkov. Zato smo se odločili, da bomo pojav priseljevanja delavcev v Ljubljano prikazali s posameznimi znaki ter njim ustrezajočimi vrednostmi. Saj nam tudi to omogoča vpogled v glavni proces.

Med posameznimi vejami gospodarstva se kažejo prenekatere razlike. Zato smo se namenili, da v njihovem sklopu prikažemo vse pojavne oblike, ki jih poraja priseljevanje oziroma zaposlovanje delavcev iz drugih republik v Ljubljani. Tako nam bodo pri obravnavi priseljenih delavcev mogla zaživeti premnoga najbolj značilna obeležja in razlike, ki se kažejo pri zaposlenih v gradbeništvu in v industriji, obrti in trgovini z gostinstvom, v kmetijstvu in v komunalnih dejavnostih.

³⁵ Miljoški K., Neki momenti koji se morajo uzeti u obzir kod analize migracionih kretanja i njihovih smetnji. Stanovništvo, I, br. 2, str. 244—248, Beograd 1963.

Demografski i ekonomski aspekti..., str. 60—64.

ŠTEVILO IN ZAPOSLOTVENA STRUKTURA PRISELJENIH DELAVCEV

V letu 1966 je delalo na območju mesta Ljubljane 20 114 delavcev, ki so se bili priselili iz drugih predelov Jugoslavije. Med njimi je bila skoraj ena osmina žensk (12,4 %). Največ zaposlenih je delalo v gradbeništvu (12 162 ali 60,5 %) ter v industriji z obrtnimi dejavnostmi (4539 ali 22,5 %). Komunalne dejavnosti so nudile delo in zaslužek 1367 ali 6,8 % priseljencem, trgovina z gostinstvom 1076 priseljencem (ali 5,3 %); v prometu je delalo 675 % (3,4 %) delavcev, preostalih 295 (1,5 %) priseljencev pa je bilo zaposlenih v kmetijstvu. Od celotnega števila v Ljubljani zaposlenih je tedaj odpadlo 13,9 % na delavce, ki so se priselili iz drugih republik Jugoslavije. Ako pa vzamemo za primerjavo število zaposlenih samo v tistih panogah gospodarstva, ki smo jih z našim preučevanjem zajeli, potem ugotovimo, da je bilo na dan 30. septembra 1966 med zaposlenimi kar 18 % delavcev iz naših južnih republik. Seveda bi bil omenjeni delež še nekoliko višji, če bi v obseg našega anketiranja vključili vsa, tudi najmanjša podjetja na območju ljubljanskega mesta. Vseeno pa moremo ugotoviti, da je po posameznih gospodarskih dejavnostih zaposlen zelo različen delež priseljenih delavcev. V gradbeništvu je bilo v Ljubljani tega dne zaposlenih 14 981 oseb, od tega kar 56,1 % iz drugih republik naše države (32,5 % in 49,5 %; prvo število v oklepaju kaže ustrezní delež za leto 1964, drugo pa za leto 1965). Istega leta so imela ljubljanska komunalna podjetja 2759 delavcev, med njimi je 34,4 priseljenih z juga (14,9 % in 31,2 %). Kmetijstvo je nudilo zaposlitev 1224 ljudem, od tega jih je bilo 21,3 % iz drugih republik (8 % in 12,1 %). Industrijska in obrtna podjetja so leta 1966 zaposlovala 36 563 delavcev in uslužbencev, od katerih jih je bilo 10,1 % (7,4 % in 9 %) iz južnih predelov države. V prometu je delalo 9175 oseb, med katerimi je bilo tudi 6,7 % priseljencev z juga (5,3 % oziroma 6,6 %). Trgovina in gostinstvo sta nudila zaposlitev 17 626 prebivalcem Ljubljane in okolice, med katerimi je 5 % priseljencev z juga (3,5 % in 4,4 %).³⁶ Pri nas so torej, kakor smo že večkrat poudarili, še vedno največje možnosti za zaposlitev delavcev iz drugih republik v tistih vejah gospodarstva, ki zahtevajo še največji delež nekvalificiranih delavcev. Obenem pa so to tudi dejavnosti, katerih se domača (tudi težaška) delovna sila vedno bolj izogiblje; saj ponavadi od delavca zahtevajo težaških naporov, a dajejo sorazmerno nizke osebne dohodke (prim. sl. 5 v prilogi).

Nekatere značilnosti v priseljevanju človeške delovne moči iz naših južnih republik v Ljubljano spoznamo ob ustreznih številčnih podatkih v tabeli 5. Le škoda, da nam tabela ne more nuditi vpogleda v dinamiko in intenzivnost zaposlovanja v njej zajetih delavcev. Kljub temu pa moramo za posamezno leto ugotoviti število delavcev (kar predstavlja razliko med številom zaposlenih in tistimi, ki so iz delov-

³⁶ Statistički godišnjak SFRJ 1967, Beograd 1967, str. 582.

Tabela 5

Leto zaposlitve delavcev iz drugih republik Jugoslavije v Ljubljani
(v letu 1966)

Dejavnost:	do 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966		
							prišli	odšli	razlika
Industrija	770	229	333	612	914	596	1085	746	+ 339
Gradbeništvo	1449	453	670	1181	1788	2014	4607	3856	+ 751
Trgovina	138	35	47	120	241	188	307	187	+ 120
Promet	161	36	44	125	150	100	59	62	- 3
Komunala	151	44	60	89	180	310	533	438	+ 95
Kmetijstvo	35	16	13	32	48	44	107	70	+ 37
Skupaj:	2704	813	1167	2159	3321	3252	6698	5359	+ 1339

nega razmerja izstopili), ki so se za dlje časa (več let) zaposlili v ljubljanskem gospodarstvu. V osnovi smemo trditi: čim več časa je že minulo od leta zaposlitve, tem manjše število priseljencev, ki so se takrat zaposlili, je danes še v Ljubljani (gl. sl. 4). Vzroka za takšno stanje pa ne smemo iskati samo v močni fluktuaciji, ki je v preteklih letih zajemala mnogo večje število delavcev kot danes, temveč tudi v samem številu priseljenih delavcev. Ako se je v zadnjih dveh letih zaposlilo znatno manj delavcev kakor v prejšnjih letih, se kažejo do neke mere tudi v tem zmanjšane možnosti zaposlitve, ali pa da je imela ta zaposlitev v veliko primerih le sezonski značaj. Zaposlitveni saldo samo med priseljenci iz drugih republik, se pravi presežek priselitev oziroma zaposlitev nad številom delavcev, ki so opustili delo v ljubljanskih podjetjih, je znašal ob koncu leta 1966 +1339 oseb. Drugače povedano: v letu 1966 je 26,7 % zaposlenih priseljencev, ki so samo v tem letu delali v Ljubljani, zapustilo delo. Število zaposlenih se je najmočneje zmanjšalo v gradbeništvu in v komunali, kjer je skoraj tretjina (31 %) priseljencev opustila zaposlitev; v kmetijstvu jo je opustila blizu četrtina (23,7 %). Ustrezni delež je znatno manjši pri delavcih, ki so zaposleni v industriji (16,4 %) ter v trgovini in v gostinstvu (17,4 %), medtem ko je v prometu najnižji (9,2 %). Vsekakor v fluktuaciji delovne sile ne opažamo bistvenih razlik med celotnim številom v Sloveniji zaposlenih delavcev in priseljenci iz drugih republik, ki delajo na območju mesta Ljubljane. Drugo spoznanje je v tem, da je fluktuacija delovne sile najmočnejša pri nižjih stopnjah strokovne usposobljenosti in to ne glede na to ali gre za sezonske ali za stalne delavce.³⁷ Vendar pa ugotavljamo, da sta danes v celotnem slovenskem gospodarstvu priliv in odliv zaposlenih iz delovnega razmerja nekako izravnana, medtem ko se delavci iz naših južnih republik še vedno

³⁷ Informacija o zaposlovanju sezonskih delavcev, str. 7.

močnejše doseljujejo in tudi zaposlujejo v najrazličnejših vejah ljubljanskega gospodarstva kot pa to zaposlitev opuščajo. Ker nimamo na razpolago ustreznih podatkov za vse priseljene zaposlence v Sloveniji, tudi ne moremo spoznati nekaterih splošnih teženj, ki se kažejo pri njihovem zaposlovanju.

Vseeno pa skušajmo na osnovi podatkov, ki smo jih zbrali po ljubljanskih podjetjih, prikazati vsaj nekatere najvidnejše značilnosti. V zadnjih letih se je število zaposlenih v gospodarskih panogah na območju Ljubljane vidno zmanjšalo (od leta 1964 do 1965 za 3,2 %, v naslednjem letu pa spet za 2,5 %). Istočasno pa se večja ne samo delež, temveč tudi absolutno število delavcev, ki so prišli iz drugih predelov države v naše glavno mesto.³⁸ To pomeni, da se »domača« (slovenska) delovna sila skoraj iz vseh vej gospodarstva na območju Ljubljane hitreje in intenzivneje zaposluje ali v negospodarskih panogah ali pa v drugih krajih izven mesta, oziroma v tujini, kakor pa se zmanjšuje celotno število zaposlenih v gospodarstvu. Vzroke za to najbrž ne smemo iskati v previsoki ali v neustrezni kvalifikacijski strukturi »domačih« delavcev, temveč predvsem v dejstvu, da je imelo ljubljansko gospodarstvo mnogo delavcev iz odročnih in gospodarsko pasivnih predelov Slovenije. Kasneje, ko so bile dane tudi objektivne možnosti za zaposlitev v tujini, so si mnogo od njih poiskali tam stalno ali vsaj sezonsko zaposlitev.

Tudi v tem je eden izmed vzrokov, ki so nudili večje in morda tudi relativno ugodnejše zaposlitvene možnosti delavcem, ki so se v velikem številu priseljevali v Slovenijo. V zadnjih treh letih (1964—66) se je v vseh vejah gospodarstva (razen v trgovini z gostinstvom) na območju Ljubljane število zaposlenih zmanjšalo, toda po različnih vejah različno močno, najmočnejše (za 31 %) v kmetijstvu, najmanj (za 5 %) pa v gradbeništvu. Medtem pa se je število zaposlenih priseljencev povečalo za različne odstotke, od 19 % (v prometu) do 81 % (v kmetijstvu ter v komunalni). Pregled po posameznih osnovnih gospodarskih vejah nam daje naslednjo podrobnejšo podobo: število v industriji in v obrti zaposlenih se je v zadnjih dveh letih (1964—66) zmanjšalo za 5,2 %, medtem ko se je število priseljencev iz drugih republik, ki so zaposleni v teh dveh dejavnostih na območju Ljubljane, povečalo za 30 %. Podobno je v kmetijstvu, kjer se je zaposlenost zmanjšala za 33,7 %, število zaposlenih »tujcev« pa povečalo za 81 % (sicer samo od 144 na 261 delavcev), v komunalnih dejavnostih (zmanjšanje zaposlenosti za 16 %, porast priseljencev za 81 %), v prometu (zmanjšanje zaposlenosti za 5 %, porast priseljencev za 19 %) ter v gradbeništvu, ki je imelo leta 1966 12 % manj delavcev kot leta 1964, a 52 % več delavcev iz drugih republik Jugoslavije. Edinole v trgovini ter v gostinstvu se je število zaposlenih povečalo za 4,6 %, pa tudi število priseljencev iz drugih republik je naraslo za 51 %.

³⁸ Statistički godišnjak SFRJ, za leto 1965 (str. 654), 1966 (str. 602) in 1967 (str. 582).

Vse to nas v podrobnostih opozarja na pojav diferenciacije zaposlenosti, ki se najbolj vidno kaže v deležu domačih in priseljenih delavcev, zaposlenih po posameznih vejah gospodarstva. Ali je proces te zaposlitvene diferenciacije v vseh ozirih le zunanji odraz sprememb kvalifikacijske in poklicne strukture domačih in priseljenih delavcev ali pa temelji mnogo bolj v možnostih zaposlovanja drugje? Vsekakor je res, da je s tem pojavom pogojena ne samo razlika v zaposlitveni strukturi med »domačimi« in priseljenimi delavci, temveč da vse to poraja tudi razlike v višini osebnih dohodkov. K temu pridejo pa še neštete razlike v vsakdanjih oblikah življenja.

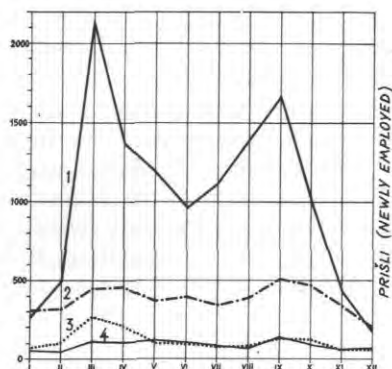
ČASOVNI REŽIM ZAPOSLOVANJA DELAVCEV IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE V LJUBLJANI

Tako kot je v preučevanju selitev delovne moči pomembno leto odselitve oziroma priselitve, prav tako je za vse priseljence značilen režim njihovega zaposlovanja med letom. Kajti v njem odsevajo prenekatero značilnosti spletov med gospodarskodružbenimi in naravnimi činitelji geografskega okolja. Z družbeno in gospodarsko razvitostjo pojenjujejo prevladajoči vplivi posameznih naravnih dejavnikov, ki so bili še v nedavni preteklosti v ospredju, in so dajali še posebno vidno obeležje zaposlitvenemu režimu v mnogih gospodarskih vejah:

Tabela 6

Zaposlitveni režim v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz drugih republik Jugoslavije (v letu 1966)

Mesec:	Gradbeništvo	Industrija	Trgovina	Promet	Komunalna	Kmetijstvo	Skupaj
I.	257	310	66	58	65	16	772
II.	481	306	47	35	97	17	983
III.	2 135	441	111	65	267	84	3 103
IV.	1 370	448	105	71	205	33	2 232
V.	1 189	373	121	54	96	30	1 863
VI.	964	395	104	52	96	46	1 657
VII.	1 107	348	89	44	76	10	1 674
VIII.	1 380	391	74	77	84	11	2 017
IX.	1 669	510	132	65	128	19	2 523
X.	1 020	459	91	58	125	6	1 759
XI.	428	352	66	53	62	14	975
XII.	162	206	70	43	66	9	556
Skupaj:	12 162	4539	1076	675	1367	295	20 114

Sl. 6. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz drugih področij Jugoslavije (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

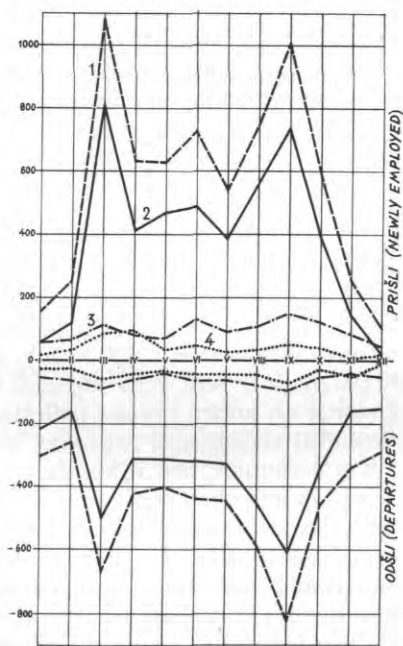
Fig. 6. The dynamics of employment according to branches of activities in 1966 in Ljubljana of employed immigrants from other Yugoslav areas (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

Razčlenitev podatkov, ki nam prikazujejo mesec zaposlitve priseljenih delavcev po posameznih panogah gospodarstva, nam nudi naslednja spoznanja (tabela 6 in slika 6):

V prvih štirih mesecih v letu se je zaposlilo 35,2 % priseljencev iz drugih republik v Ljubljano, v prvi polovici leta že več kot polovica (52,7 %). Do konca septembra je dobilo delo v Ljubljani okrog 84 % vseh priseljencev. Seveda so tudi v tem pogledu znatne razlike med posameznimi vejami gospodarskih dejavnosti. V prvi polovici leta je v kmetijstvu dobilo zaposlitev 76,6 % priseljencev, a do konca septembra že 90,1 %. Podobno je v komunalnih dejavnostih: v prvi četrtini leta se je zaposlilo 46,3 % priseljencev, v prvih šestih mesecih 60,5 % in do začetka oktobra še nadaljnjih 21,1 %. V prometu in v industriji ter v trgovini pa opazamo, da doslej med letom ni bilo večjih kolebanj v zaposlovanju priseljencev. V prvi tretjini leta je dobilo delo v industriji 32,2 % priseljencev od vseh, ki so se zaposlili v tej veji gospodarstva; do konca junija se je njihov delež dvignil na 50,1 %, a v zadnji četrtini leta se je še vedno zaposlilo 22,2 % delavcev. Brez dvoma se v tem zrcalijo mnoge značilnosti industrijskih dejavnosti, ki v primerjavi z drugimi vejami gospodarstva nimajo močnejših znakov sezonskega kolebanja v proizvodnji. Zato pa je v gradbeništvu v prvih štirih mesecih dobilo delo 34,9 % vseh v tej panogi zaposlenih priseljencev; v prvih šestih mesecih 52,6 %, a v naslednjem četrletju pa še naslednjih 34,2 %. Časovni režim zaposlovanja ženske delovne sile iz drugih republik na območju mesta Ljubljane se v osnovnih potezah ujema z nakazanimi značilnostmi. Do večjih neujemanj pride pri tistih priseljenkah, ki so se zaposlile v kmetijstvu in v komunalnih dejav-

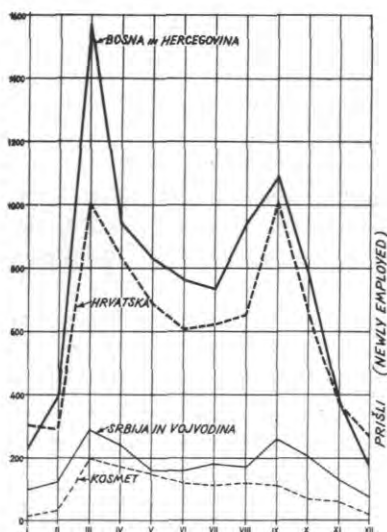
nostih. V prvi polovici leta je dobilo delo v kmetijstvu 85,3 %, v komunalni pa 66,4 % vseh v teh dveh vejah gospodarstva zaposlenih žensk iz drugih republik. Prav gotovo je temu vzrok tudi v nizkem številu v kmetijstvu in v komunalni zaposlenih priseljenk. Druga, čeprav le rahlo nakazana značilnost, ki se pokaže v letnem režimu zaposlovanja delavk, je v tem, da se priseljenke tekom leta enakomerneje vključujejo v proizvodni proces kakor moški. Eden izmed vzrokov za to je razviden iz anketnega gradiva, ki nam pokaže, da moška delovna sila hitreje reagira na neštete zaposlitvene spremembe in je tudi sicer mnogo gibljivejša od ženske.

V zgornjem prikazu letnega režima zaposlovanja priseljencev so zajeti vsi delavci, ki so bili v letu 1966 v delovnem razmerju s katero koli gospodarsko organizacijo v Ljubljani, ne oziraje se, katerega leta so se zaposlili pri nas. Seveda so s tem zabrisane številne posebnosti v zaposlitvenem režimu posameznega leta. Zato je potrebno, da se se-

Sl. 7. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti zaposlenih delavcev, ki so se iz drugih republik Jugoslavije priselili v Ljubljano v letu 1966 (1 = skupno število zaposlenih priseljencev, 2 = gradbeništvo, 3 = industrija, 4 = komunalne dejavnosti)

Fig. 7. The dynamics of employment according to branches of activities of the employed workers who immigrated from other Yugoslav republics into Ljubljana in 1966 (1 — total number of employed immigrants, 2 — construction, 3 — industry, 4 — communal utilities)

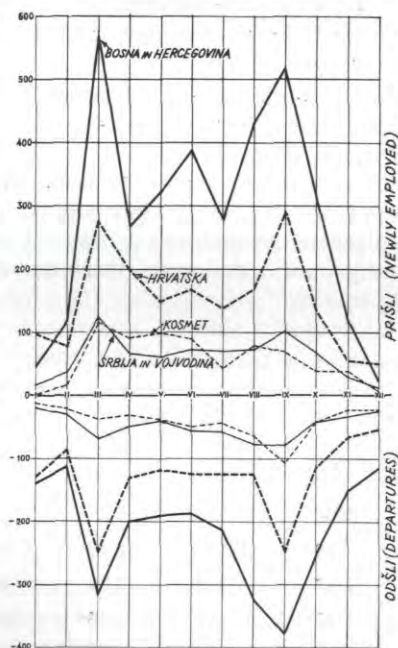
Sl. 8. Zaposlitveni režim po regionalnem poreklu v Ljubljani zaposlenih delavcev iz drugih republik Jugoslavije v letu 1966

Fig. 8. The dynamics of employment according to regional origin of workers from other Yugoslav republics employed in 1966 in Ljubljana

znanimi z zaposlitvenim režimom v posameznem letu in ugotovimo vse pomembnejše neskladnosti, pa tudi skladnosti z večletnimi povprečnimi vrednostmi. Značilne poteze zaposlitvenega režima v letu 1966 so naslednje (gl. sliko 7). V prvi tretjini leta je samo v prometu in v komunalni delež na novo zaposlenih višji kot v prejšnjih letih. V vseh drugih panogah pa se je v tem času zaposlil manjši delež priseljencev. Podobno je stanje ob koncu prvega polletja: delež zaposlenih v gradbeništvu se je približal večletnemu povprečju, medtem ko je delež priseljencev, zaposlenih v komunalni, pod njim. Že ob koncu septembra se nam pokaže skoraj popolnoma obrnjena podoba. Dotlej se je namreč v vseh panogah, razen v trgovini z gostinstvom, zaposlilo sorazmerno več priseljencev kot pa v prejšnjih letih. Nekatere navedene značilnosti v zaposlitvenem režimu leta 1966 nas opozarjajo, da klasične oblike sezonskega zaposlovanja izgubljuje skoraj v vseh vejah gospodarstva svojo nekdanjo prevladujočo veljavnost. V vsem tem nedvomno tudi odsevajo ukrepi, s katerimi je že pred leti naša družba korenito posegla v reševanje perečih vprašanj sezonskih delavcev, ter sadovi naše reforme, ki ni naklonjena ekstenzivnim oblikam gospodarjenja.

Ob vsem tem pa nas še zanima, ali se v zaposlitvenem režimu kažejo razločki med posameznimi predeli, od koder prihaja delovna sila. Med letom se v njem vidno zarišejo razlike med posameznimi republikami. Ako iz našega premostrivanja, zaradi majhnega števila

priseljencev, izločimo zaposlenca iz Črne gore in Makedonije, v prvi tretjini leta v zaposlitvenem režimu ne najdemo večjih razlik med doseljenci iz posameznih predelov naše države (v tem času se je z vseh predelov naše države zaposlilo pri nas že okrog 35 % priseljencev, gl. sl. 8). Razlike pa nastopijo ob koncu prvega polletja: s Kosova in Metohije se je dotlej zaposlilo 58,3 % vseh priseljencev v teh letih, iz Hrvaške in iz ožje Srbije ter iz Vojvodine 51,3 %, a iz Bosne in Hercegovine 53,5 %. Še večje razlike se pokažejo ob koncu septembra: do tedaj se je iz Hrvaškega zaposlilo že 95,3 % priseljencev, s Kosova in Metohije 87,7 %, iz Bosne in Hercegovine 85 %, iz ozemlja ožje Srbije in Vojvodine 80,7 %. Iz teh rezultatov se vidi, da se v zaposlitvenem režimu še vedno pojavljajo močni vplivi sezonstva in da je vpliv sezonskega ritma v režimu vključevanja priseljencev v proizvodni proces tem močnejši, čim bliže so pasivni in gosto obljudeni predeli z nezadostno zaposleno delovno silo zaposlitvenemu središču. Močno sodločuje tudi splošna razvitost prizadetega področja. Delavci, ki prihajajo k nam iz predelov z nerazvitimi proizvodjalnimi silami, prinašajo s seboj mnoge kali, ki dajejo celotnemu njihovem vključevanju v proizvodnjo še vedno močan pečat sezonstva.

Sl. 9. Zaposlitveni režim in regionalna struktura v letu 1966 v Ljubljano priseljenih delavcev iz nekaterih področij Jugoslavije

Fig. 9. The dynamics of employment and the regional structure of workers from some areas in Yugoslavia employed in Ljubljana in 1966

V letu 1966 sta bila priseljevanje in zaposlovanje delavcev iz posameznih predelov države dokaj različna kakor prejšnja leta (gl. sl. 9). Do konca aprila je samo iz sosednjih predelov Hrvatske dobilo zaposlitev mnogo več priseljencev kot v prejšnjih letih. Od povsod drugod iz države pa se je v tem času zaposlil v Ljubljani manjši delež priseljencev. Ob koncu prvega polletja je bil delež zaposlenih priseljencev iz Bosne in Hercegovine manjši kot v minulih letih, medtem ko je bil pri zaposlencih iz vseh drugih predelov države za malenkost višji. Toda že konec septembra odkrijemo v zaposlitvenem režimu vidne spremembe. Tedaj je imela edino le Hrvatska nižji delež zaposlenih (87,3 %) kot v prejšnjih letih, medtem ko se je pri delavcih iz vseh drugih republik znatno dvignil. V teh spremenjenih značilnostih se kažejo dve osnovni potezi. Prva je v tem, da se je v vseh preteklih letih že v prvih devetih mesecih zaposlilo v Ljubljani nenavadno visoko število priseljencev s Hrvatskega. V letu 1966, ko se že tudi v zaposlovanju kažejo prvi vplivi gospodarske reforme, so se tudi delavci iz sosednje Hrvatske morali prilagojevati splošnim možnostim zaposlovanja. Ob drugi potezi, da se je namreč v zadnji četrtini leta zmanjšal delež delavcev iz drugih republik, pa se v njej odražajo nove možnosti zaposlovanja v tem letnem času. Povečani delež delavcev s Hrvatskega, ki so se v zadnji četrtini leta 1966 vključili v zaposlitev, kaže tudi na to, kako lahko delavci iz bližnjih predelov hitreje reagirajo na prosta (izpraznjena) delovna mesta.

O zaposlitvenem režimu priseljenih delavcev bi dobili enostransko podobo, ako ne bi istočasno opozorili na številne izstope priseljenih zaposlencev iz delovnega razmerja. V obojem, v zaposlovanju in v prenehanju zaposlitve sta zajeta dejavnika, ki vzajemno vplivata na nihanje zaposlitvenega režima. Njuni vzročno pogojeni učinki so še prav posebno močni v ustaljenem gospodarstvu, kjer ni večjih možnosti za ekstenzivno zaposlovanje novih delavcev. Prav zaradi tega število za-

Tabela 7

Režim zaposlovanja priseljencev v Ljubljani v letu 1966

	Število priseljencev		Absol. porast priseljencev:	Razmerje odšli: prišli:	Zaposleni koncem leta		Indeks porasta:
	Prišli:	Odšli:			1965	1966	
Gradbeništvo	4607	3856	+ 751	1 : 1,2	7 555	8 306	109,9
Industrija	1085	746	+ 339	1 : 1,45	3 454	3 793	109,9
Trgovina	307	187	+ 120	1 : 1,64	769	889	115,6
Promet	59	62	- 3	1 : 0,95	616	613	99,5
Komunala	533	438	+ 95	1 : 1,21	834	929	111,4
Kmetijstvo	107	70	+ 37	1 : 1,53	188	225	119,7
Skupaj:	6698	5359	+ 1339	1 : 1,25	13 416	14 755	110,0

poslenih tako počasi narašča, oziroma se spreminja njihova zaposlitvena struktura. Kljub temu, da smo za različna letna obdobja ugotovili zelo različne deleže delavcev, ki so se v letu 1966 vključili v delo v Ljubljani, je nujno potrebno, da vsa ta spoznanja še dopolnimo s podatki o odhodu (prekinitvah delovnega razmerja) priseljencev iz delovnih organizacij. Šele s tem se nam bo pokazala resnična podoba o celotnem številu v ljubljanskem gospodarstvu zaposlenih priseljencev (prim. tabelo 7 in sl. 9). Od 5359 priseljenih delavcev, ki so v letu 1966 z ljubljanskimi gospodarskimi organizacijami prekinili delovno pogodbo, jih je 31 % izstopilo iz podjetij do 30. aprila, do začetka julija 46,6 % in do konca septembra že 81,4 %. V prvi tretjini leta je bil dotok delovne sile iz drugih predelov države v vse veje gospodarstva znatno močnejši kakor pa njen odliv. Potemtakem je konec meseca aprila delalo v Ljubljani 474 delavcev iz južnih republik več, kot pa jih je bilo zaposlenih v začetku leta. V naslednjih dveh mesecih, v maju in v juniju, je bilo zaposlovanje 1,6-krat močnejše kot pa odliv. V tem času se je edinole v prometu zaposlilo pet delavcev manj kot pa jih je odšlo (—16). V prvem polletju je znašal torej zaposlitveni saldo v Ljubljano priseljenih delavcev iz drugih republik + 994 zaposlencev.

Tudi v tretji četrtini leta 1966 so bile še znatne možnosti za zaposlitev novih delavcev iz drugih republik. Tedaj se je na novo vključilo v ljubljanska podjetja 2285 priseljencev, odšlo pa jih je 1873, kar nam da vrednost zaposlitvenega salda + 412 oseb. V tem času se je število zaposlenih priseljencev v prometu ponovno zmanjšalo (—1), prav tako v komunalnih dejavnostih (—39), medtem ko v vseh drugih dejavnostih beležimo porast števila priseljencev iz drugih republik (gradbeništvo + 314, industrija + 95, trgovina z gostinstvom + 37 in kmetijstvo + 7).

Bistveno drugačne možnosti za zaposlovanje priseljencev pa so bile v zadnji četrtini leta 1966, ko znaša zaposlitveni saldo — 67 delavcev. To pomeni, da so se v teh treh mesecih zmanjšale možnosti novih zaposlitev; delo je dobilo 921 priseljencev, medtem pa je iz ljubljanskih podjetij odšlo 988 priseljencev. Edinole v trgovini (+9) in v industriji (+88) v tem času beležimo pozitivni zaposlitveni saldo, iz vseh drugih vej gospodarstva pa je odšlo več delavcev kot pa se jih je na novo zaposlilo (gradbeništvo — 103, kmetijstvo — 36, komunala — 22, promet — 3).

Sklepni pregled zaposlitvene bilance priseljencev po ljubljanskih podjetjih nam pokaže, da je bilo konec leta 1966 v ljubljanskem gospodarstvu zaposlenih 10 % več delavcev iz naših južnih republik kakor pa v začetku omenjenega leta. Število zaposlenih je najmočnejše narastlo v kmetijstvu (19,7 %) in v trgovini (15,6 %), manj pa v komunalni, industriji ter v gradbeništvu (okrog 10 %). Edinole v prometu se je število priseljenih zaposlencev zmanjšalo za 0,5 %. Vsekakor je na prikazano rast števila v Ljubljani zaposlenih delavcev iz drugih republik učinkovala intenzivnost njihovega vključevanja kakor tudi izstopanja iz delovnega razmerja. Vrednost razmerja med delavci, ki so se zaposlili in tistimi, ki so odšli iz podjetij, je največja v trgovini in v gostinstvu,

kjer se je zaposlilo 1,64-krat več priseljencev kot pa jih je odšlo. Tudi v kmetijstvu (1,53) in v industriji (1,45) je faktor pozitivnega zaposlitvenega salda sorazmerno visok, medtem ko je v gradbeništvu in v komunalni že znatno manjši (okrog 1,2). Čim večji je faktor, tem večja je razlika med številom na novo zaposlenih priseljencev in tistih, ki so odšli. Potemtakem je bila v letu 1966 fluktuacija najmočnejša pri tistih priseljenih, ki so bili zaposleni v komunalni. Med njimi je kar 71 % takih, ki so se v tem letu zaposlili ali pa odšli iz te veje gospodarstva. Enako visok odstotek fluktuacije zasledimo v gradbeništvu (69,6 %) in v kmetijstvu (60 %). Znatno manjši pa je bil pri zaposlenih v trgovini (45 %) in v industriji (40,4 %), a najnižji pri delavcih v prometu (18 %). Iz vsega tega je tudi mogoče razbrati nekatere želje priseljenih delavcev, v katero vejo gospodarstva bi se želeli v največjem številu vključiti. Toda te želje so marsikdaj v nasprotju z objektivno danimi možnostmi za njihovo vključevanje v različne stroke.

Se posebej velja opozoriti na režim zaposlovanja priseljencev v letu 1966. V njem so se pokazale nekatere značilnosti, ki so v prejšnjih letih zabrisane ali pa le rahlo nakazane. Pregled po mesecih nam pokaže, da se je v mesecu marcu zaposlilo največ priseljencev. Drugi višek je bil septembra, a tretji izraziteje nakazan samo v tem letu, v juniju. Najmanj priseljencev je dobilo delo v novembru in decembru pa v januarju in februarju, medtem ko je intenzivnost zaposlovanja v aprilu in maju, juliju in v oktobru nekako v višini letnega poprečja.

Pregled zaposlovanja po posameznih panogah gospodarstva nam ne kaže bistvenih razlik. Primarni letni maksimum zaposlovanja v industriji je v septembru, v gradbeništvu v marcu, v komunalnih dejavnostih pa šele v aprilu. Sekundarni maksimum nastopi v gradbeništvu v septembru, v industriji v juniju, v komunalni pa tudi v juniju ter v septembru (gl. sl. 7 in 9).

Grafikon, ki ponazarja zaposlitveni režim, nas nehote opominja, da moramo vzporedno z vključevanjem novih delavcev v proizvodnjo opozarjati tudi na število izpraznjenih (v redkih primerih novih) delovnih mest. To je še posebno aktualno sedaj, ko se število zaposlenih nenehno zmanjšuje. Prav zato je tako močan pritisk nezaposlenih, ali na neustreznih delovnih mestih zaposlenih delavcev, skoraj na vsa izpraznjena delovna mesta. V letu 1966 je največ priseljencev opustilo delo v septembru in šele na drugem mestu je marec. V tem pogledu ni večjih razlik med posameznimi vejami gospodarstva, saj sta bila v vseh september in marec meseca z najštevilnejšimi odhodi.

Poglavitne značilnosti zaposlitvenega režima nas opozarjajo, da je priseljevanje kakor tudi zaposlovanje delovne sile iz drugih republik Jugoslavije v Ljubljani še vedno pod izrazitimi vplivi sezonskega značaja. Temu pojavu ni kriva samo tradicija sezonskih delavcev samih, temveč v prvi vrsti gospodarski sistem kakor tudi tehnična opremljenost gospodarskih podjetij ter tehnološki proces proizvodnje. Kajti že danes ne more več samo obilica sezonskih delavcev v osnovi spreminjati zaposlitvenega režima, temveč ga lahko neposredno oblikuje

Tabela 8

Mesečno naraščanje števila priseljenih zaposlenecv v Ljubljani v letu 1966 (stanje konec meseca)

	31. dec. 1965	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Gradbeništvo	100	98	97	101	103	105	107	108	110	111	112	112	110
Industrija	100	101	101	101	102	103	105	105	106	107	109	110	110
Trgovina	100	100	100	102	104	107	110	111	113	114	115	116	116
Promet	100	100	101	100	101	100	100	100	100	100	100	100	100
Komunala	100	100	103	109	116	116	119	118	116	114	116	111	111
Kmetijstvo	100	102	103	115	117	125	135	137	138	139	129	120	120
Skupaj:	100	99	99	102	103	105	107	108	109	110	111	111	110

samo bolj ali manj sproščeno gospodarstvo s svojimi specifičnimi tržnimi in ekonomskimi zakonitostmi.

V zaposlitvenem režimu se neposredno odraža zaposlitveni saldo, ki je vedno bolj izraz stopnje razvitosti proizvodnih sil in sredstev, vse manj pa je v njem čutiti učinke stihijskega delovanja nekaterih naravnih (predvsem podnebnih) komponent geografskega okolja. Ob vsem tem pa nas še najbolj zanima, kako je zaposlitveni režim vplival na rast celotnega števila v Ljubljani zaposlenih priseljencev v letu 1966 (t. j. na zaposlitveni saldo; prim. tabelo 8). V glavnem je v januarju in februarju odšlo iz ljubljanskih podjetij več priseljencev kot pa se jih je na novo zaposlilo. Toda že marca je 2 % več priseljenih zaposlencev kot jih je bilo 31. decembra 1965. Odtlej naprej pa je iz meseca v mesec v ljubljanskih podjetjih čutiti rahlo naraščanje števila zaposlenih priseljencev. V oktobru in v novembru je njihova zaposlenost dosegla najvišje število (14 931 in 14 898, t. j. 11 % več kot 1. 1. 1966), v decembru pa se je znižala na 14 755 (kar predstavlja 10 % letnega porasta). Tudi v tem oziru so nadvse opazne razlike med posameznimi vejami gospodarstva. Število v kmetijstvu zaposlenih priseljencev je pričelo naraščati že v januarju in se je stopnjevalo vse do konca septembra, ko je doseglo svoj višek z 261 zaposleni; do konca leta pa se je zmanjšalo za 16 %. Tudi v komunalnih dejavnostih se iz meseca v mesec zvišuje število zaposlenih priseljencev: v mesecu juniju je bilo v teh dejavnostih največje število zaposlenih delavcev iz drugih republik (990 ali 19 % več kot 1. 1. 1966. leta), nakar se je rahlo zmanjšalo (september 951 zaposlencev), a v oktobru zabeležimo ponovni dvig (968 delavcev). Podobno je naraščalo število zaposlenih v industriji ter v trgovini z gostinstvom. Razlika je samo v tem, da je število zaposlenih priseljencev v trgovini v letu 1966 naraščalo močnejše kot pa v industriji (10 %). Pri obeh panogah se je število zaposlenih najmočnejše dvignilo v zadnjih dveh mesecih v letu. Vendar se je zaposlenost priseljencev v industriji počasneje dvigala kot v trgovini, kjer je bil porast mnogo bolj skokovit, še posebno od meseca aprila do junija, torej v času, ko se je že pričela turistična gostinska sezona. V nasprotju z drugimi vejami gospodarstva pa je gradbeništvo tisto, kjer je bilo v januarju in v februarju manj zaposlenih kot konec leta 1965. Šele spomladi začne naraščati v tej dejavnosti zaposlenost priseljenih delavcev in doseže svoj višek v oktobru in v novembru (8453 oziroma 8432 delavcev), medtem ko je bilo konec decembra 1966 zaposlenih 10 % več priseljencev kot v istem času preteklega leta, ali toliko kot v avgustu tekočega leta (okrog 8300 priseljencev).

Tudi ta pregled nam nazorno odkriva, kako se mnoge specifične oblike sezonskega zaposlovanja še vedno kažejo v gradbeništvu, komunalni in v kmetijstvu, pa tudi v trgovini z gostinstvom. Pri zadnjem moramo računati z dejstvom, da se z jesenjo zmanjša število v gostinstvu zaposlenih, a istočasno se v trgovini oziroma v njenih skladiščih povečajo potrebe po dodatni delovni sili, ki je največkrat zaposlena le za določen čas.

V LJUBLJANO PRISELJENI DELAVCI IZ DRUGIH REPUBLIK PO KRAJU ZADNJE ZAPOSLOTVE

S popisom smo mogli le za 12 528, t. j. za 62 % vseh v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev ugotoviti kraj njihove zadnje zaposlitve. Temu znaku smo pri obdelavi gradiva prisodili 12 vrednosti. Z njimi smo želeli v našem modelu raziskav spoznati različne pojave, ki jih poraja in preoblikuje naše imigracijsko žarišče. In prav s tem so se nam tudi odprli številni novi pogledi na selitveno problematiko človeške delovne moči (gl. tabelo 9 in 10).

Na osnovi empirične raziskave smo spoznali, da je bilo v letu 1966 med delavci iz naših južnih republik kar 15,9 % priseljencev, ki so se sploh prvič v svojem življenju zaposlili izven svoje domačije. Vsi drugi so že bili, še preden so prišli v Ljubljano, v delovnem razmerju. 1,8 % jih je delalo v svojem domačem kraju (seveda izven svoje kmetije), skoraj 5 % v podjetjih na območju svoje rojstne občine in dobra osmina (12,7 %) na območju svoje matične republike (toda že izven občine stalnega bivališča). Po podjetjih v drugih republikah je bilo zaposlenih 11 %, a v Sloveniji že kar 53,7 %. Podrobnejša razčlenitev nam je odkrila, da jih je že 39,6 % prej, preden so se zaposlili v podjetju, kjer jih je zatekel naš popis, delalo na območju mesta Ljubljane. Med njimi je 0,8 % takih, ki so bili že kdaj poprej zaposleni v podjetjih, kjer so se v letu 1966 ponovno zaposlili; 32 % se jih je prestavilo iz enega podjetja v drugo, iz ene gospodarske panoge v drugo, 14,2 % priseljencev pa je bilo zaposlenih kje drugje v SR Sloveniji.

Preseneča nas, da je med priseljenci sorazmerno visok delež delavcev, ki so prvič stopili v delovno razmerje. To je še toliko presenetljivejše, ker si jih je sorazmerno največ poiskalo prvo zaposlitev v trgovini in v gostinstvu (27 %) ter v industriji (21,1 %). Nikakor pa nas ne presenečajo podatki o novincih, ki so se zaposlili v kmetijstvu (17,9 %), v komunalni (14,2 %), v gradbeništvu (13,3 %) ali v prometu (11,2 %), saj te veje gospodarstva še vedno nudijo največje možnosti za zaposlitev nekvalificiranih delavcev. In velika večina takšne delovne sile prihaja k nam v Slovenijo.

Drugo spoznanje, ki nam ga odpira podrobnejša razčlenitev podatkov v preglednici, nas vsaj posredno opozarja na stopnjo gospodarske razvitosti izvenslovenskih predelov, ki so dajali doslej delovno silo Ljubljani. Kolikor smo mogli namreč na podlagi zbranih podatkov ugotoviti, je bilo samo 19,3 % v Ljubljano priseljenih delavcev zaposlenih v svojih republikah, še preden so dobili delo in kruh pri nas. Ta odstotek je najvišji pri delavcih, ki so zaposleni v gradbeništvu (24,4 %) ter v kmetijstvu (22,2 %). Pri zaposlencih v drugih vejah gospodarstva je že znatni nižji: v prometu 14,3 %, v komunalni 11,3 %, v industriji 11,8 % ter v trgovini z gostinstvom 10,7 %.

Zanimivo je, da dobimo skoraj podobno razmerje, ako prikažemo število delavcev, ki so bili — pred priselitvijo v Ljubljano oziroma v Slovenijo — zaposleni ali doma ali v drugih republikah Jugoslavije.

Tabela 9 in 10

Območje zadnje zaposlitve v Ljubljano priseljenih delavcev

Dejavnost: Republika ali področje	V republiki stanovanja					V drugih republikah			
	i. zaposlitev:	v kraju stanovanja:	v občini stanovanja:	druge v republiki:	skupaj:	BH	ČG	Hr.	Mak.
Gradbeništvo:	982	154	470	1177	2783	57	46	635	39
Industrija:	671	46	75	250	1042	16	6	55	3
Trgovina:	133	4	10	39	186	1	—	18	—
Promet:	29	2	6	29	66	1	—	12	—
Komunala:	148	8	37	73	266	5	7	62	—
Kmetijstvo:	32	6	17	17	72	—	—	33	—
Skupaj:	1995	220	615	1585	4415	80	59	815	42
Bosna in Hercegovina	619	75	339	618	1651	—	9	747	4
Črna gora	22	4	5	6	37	6	—	2	1
Hrvatska	978	82	182	654	1896	28	4	—	1
Makedonija	28	7	11	20	66	2	—	6	—
Srbija in Vojvodina	279	37	39	246	601	10	5	30	2
Kosovo in Metohija	69	15	39	41	164	34	41	30	34
Skupaj:	1995	220	615	1585	4415	80	59	815	42

Med priseljenci, ki so v Ljubljani zaposleni v kmetijstvu, je takih 40,7 %, in tudi v gradbeništvu zavzemajo visok odstotek — 39,3 %, medtem ko je njihov delež v drugih dejavnostih mnogo nižji: v prometu 21,2 %, v komunalnih dejavnostih 20,4 %, v industriji ter v trgovini z gostinstvom po 15,4 %. Ves preostali del priseljencev v Ljubljano pa je pred tem že bil zaposlen ali v Ljubljani ali pa v drugih predelih Slovenije. Tudi v tem oziru so jasno začrtane razlike med priseljenci, ki delajo v različnih vejah gospodarstva. 30,8 % v ljubljanskem gradbeništvu zaposlenih priseljencev je že pred zadnjo zaposlitvijo delalo v Ljubljani, v kmetijstvu je takih 28,4 %. V vseh drugih vejah pa je njihovo število še znatno višje: med priseljenci, ki so v letu 1966 bili zaposleni v trgovini, prometu ali v komunalni, jih je bilo kar 48 % že prej zaposlenih v Ljubljani. Najvišji pa je ta delež pri delavcih v obrti in v industriji, saj znaša kar 54,8 %. Vse to nam s številnimi podrob-

iz drugih republik (po dejavnostih in področjih; stanje 1966).

Srbija in Vojvodina	Kosmet	Skupaj:	V SR Sloveniji					Skupno število zajetja:	Vsi v Ljubljani zaposleni pri- seljenci
			Izven Ljubljane:	v Ljubljani (mestno območje):	v istem podjetju:	skupaj v Ljubljani:	skupaj v Sloveniji:		
320	1	1098	1207	1802	487	2289	3496	7 377	12 162
34	1	115	281	1532	207	1739	2020	3 177	4 539
4	—	23	45	204	36	240	285	494	1 076
5	—	18	50	107	18	125	175	259	675
21	—	95	176	336	169	505	681	1 042	1 367
—	—	33	23	21	30	51	74	179	295
384	2	1382	1782	4002	947	4949	6731	12 528	20 114
210	1	971	791	1627	472	2099	2890	5 512	8 825
4	—	13	9	34	7	41	50	100	150
55	1	89	747	1601	358	1959	2706	4 691	7 618
12	—	20	22	51	4	55	77	163	269
—	—	47	138	441	63	504	642	1 290	2 084
103	—	242	75	248	43	291	366	772	1 168
384	2	1382	1782	4002	947	4949	6731	12 528	20 114

nimi, a značilnimi dokazi potrjuje že večkrat izrečeno domnevo: kmetijstvo in gradbeništvo sta tisti panogi ljubljanskega gospodarstva, kamor se more najprej vključiti kar največje število priseljencev. Velika večina priseljencev si prične šele kasneje, ko se že dobro vživi v nove delovne navade in ko se seznanjajo z novim okoljem, prebirajo delovna mesta, ali iskati lažje zaposlitve, a z višjimi osebnimi prejemki. Mnogi si želijo tudi zagotoviti stalno zaposlitev ali v industriji in trgovini ali v prometnih dejavnostih. To spoznanje nam najbolj nazorno osvetljujejo z anketo zbrani podatki. Od 2020 priseljencev, kolikor jih je bilo pred vključitvijo v ljubljansko industrijo zaposlenih v Sloveniji, jih je kar 71,6 % delalo izven kmetijstva, komunale, gradbeništva in rudarstva. Vsi preostali (574) priseljenci pa so prišli v industrijo iz prej navedenih vej slovenskega gospodarstva. Med delavci iz drugih republik, ki so že bili v Ljubljani zaposleni, jih je prišlo v indu-

strijo 30,5 % iz kmetijstva, komunale in gradbeništva (iz drugih slovenskih predelov pa 37,3 %).

Tudi pregled po republikah nam pokaže nadvse zanimive regionalne posebnosti (gl. tabelo 10). Tako je delež delavcev, ki so prvič stopili v delovno razmerje, najnižji pri priseljencih s Kosova in Metohije (8,9 %) in iz Bosne in Hercegovine (11,2 %), pri vseh drugih pa zajema že okrog eno petino priseljencev (Makedonija 17,2 %, Hrvatska 21 %, Srbija z Vojvodino 22 % in Črna gora 22 %). Toda tudi s Kosmeta je prišlo v Ljubljano najmanj delavcev, ki so pred tem že bili zaposleni v svojem domačem kraju (12,2 %); podobno je s priseljenci iz SR Črne gore (15 %). Med hrvatskimi in bosanskimi priseljenci je takih delavcev 19,5 oziroma 18,7 %. Še višji je ta delež pri delavcih iz Vojvodine in Srbije (okrog 25 %) ter iz Makedonije (23,3 %). In prav zategadelj je tako različen delež priseljencev, ki so pred zaposlitvijo v Ljubljani že bili na delu izven naše republike. Med Bosanci jih je bilo kar 17,6 % zaposlenih v drugih republikah (t. j. 971; od tega na Hrvatskem 747, v SR Srbiji 210). Med priseljenci s Kosmeta jih je pred zaposlitvijo pri nas delalo v drugih predelih države 31,4 % (t. j. 242, od tega v Srbiji in Vojvodini 103, v Črni gori 41, v Makedoniji in v Bosni in Hercegovini po 34 ter na Hrvatskem 30). Iz vseh drugih predelov države pa je v Ljubljani manjši delež delavcev, ki so pred tem delali po drugih republikah (npr. med hrvatskimi delavci v Ljubljani samo 1,7 %, t. j. 89; od tega jih je delalo v Bosni 28, v Srbiji 55, v Črni gori 4 itd.). Skoraj dve petini pri nas zaposlenih priseljencev sta že imeli predzadnjo zaposlitev v Ljubljani. Tretjina makedonskih delavcev v Ljubljani je že prej delala v tem mestu (13,5 % pa v drugih predelih Slovenije). Med bosanskimi priseljenci je takih 38 % (in 14,4 % v drugih krajih Slovenije), med srbskimi in vojvodinskimi 39,1 %; 37,7 % priseljencev s Kosmeta je že tudi delalo v Ljubljani (v ostali Sloveniji 9,7 %), 41 % zaposlenih priseljencev iz Črne gore (9 % v ostali Sloveniji) ter 42 % s Hrvatskega (16 %). Vsi omenjeni podatki nam neizpodbitno dokazujejo, kako pomembna je še vedno bližina zaposlitvenih središč pri vključevanju delavcev iz sosednjih predelov v delovni proces. Kajti 57,6 % priseljencev s Hrvatskega je že bilo zaposlenih v Sloveniji, 52,6 % iz SR Bosne in Hercegovine, 50 % iz SR Črne gore, 47 % s Kosmeta in Makedonije in 50 % iz ožje Srbije in Vojvodine. To nam tudi potrjuje, kako močno privlačnost ima slovensko oziroma ljubljansko gospodarstvo za delavce iz drugih republik. In z vsem tem je tudi ponovno potrjena osnovna usmerjenost selitvenih tokov človeške delovne sile, ki pelje iz manj razvitih področij v razvitejša.

NEKATERE DEMOGRAFSKE IN EKONOMSKE ZNAČILNOSTI PRISELJENIH DELAVCEV

Da bi se mogli čim podrobneje seznaniti še z nekaterimi drugimi osnovnimi karakteristikami delavcev, ki so se do konca leta 1966 priselili v Ljubljano, bomo prikazali še njihovo spolno, starostno in kvalifikacijsko sestavo kakor tudi pregled po zakonskem stanu. Prav tako želimo prikazati njihovo preseljevanje iz kraja rojstva do današnjega stalnega prebivališča. Ob vsem tem pa bomo skušali ugotoviti tudi razlike med priseljenci, ki prihajajo z različnih področij Jugoslavije.

Zaposleni priseljenci po spolu in zakonskem stanu

V letu 1966 je bilo med priseljenci, zaposlenimi v Ljubljani, 12,4 % (2492) žensk. Tako nizek odstotek priseljenk nas niti ne preseneča: 1. V selitvene tokove človeške delovne moči so vključeni povečini moški, še prav posebno v tiste, ki so usmerjeni v oddaljene predele. 2. Zaposlitvene možnosti v ljubljanskem gospodarstvu so ugodnejše za moško delovno silo kot za žensko (gl. tabelo 11). Razumljivo je, da se priseljenke izogibajo nadvse težavnemu delu v gradbeništvu ali v komunalni, zato jih je samo 2 % med zaposlenimi v gradbeništvu. V komunalnih podjetjih zavzemajo 8,7 %, a v prometu 10 % priseljenih zaposlencev. Med delavci iz drugih republik, ki delajo v kmetijstvu, je 16,3 % žensk. Edinole v industriji (36,5 %) in v trgovini z gostinstvom (33,3 %) zavzemajo ženske med priseljenci že pomembnejši delež.

Druga značilnost, z veliko večjimi razlikami med moškimi in ženskami, se pokaže v strukturi zakonskega stanu. Med ženskami, ki so prišle v Ljubljano iz drugih republik, je namreč mnogo večji delež po-

Tabela 11
Zaposlitvena struktura priseljencev po spolu in zakonskem stanu

	MOSKI					ŽENSKE				
	Sam.:	Poroč.:	Razv.: (vdor- vec)	Sku- paj:	Delež: %	Sam.:	Poroč.:	Razv.:	Sku- paj:	Delež: %
Gradb.	6305	5538	77	11 920	67,7	71	148	23	242	9,7
Ind.	1216	1637	28	2 881	16,3	643	968	47	1658	66,6
Trg.	279	435	5	719	4,1	128	217	12	357	14,3
Prom.	189	415	3	607	3,4	18	47	3	68	2,7
Komun.	485	758	5	1 248	7,1	45	70	4	119	4,8
Kmet.	100	146	1	247	1,4	12	36	—	48	1,9
Skupaj.:	8574	8929	119	17 622	100,0	917	1486	89	2492	100,0

ročeni (59,6 %) in razvezanih (oziroma v zelo redkih primerih tudi vdov; 3,6 %) kot pri moških (50,7 % oziroma 0,7 %). Seveda je delež poročenih žena, zaposlenih v posameznih vejah gospodarstva, dokaj različen. Najvišji je pri zaposlenkah v kmetijstvu (75 %) in v prometu (69,2 %); medtem ko se v drugih dejavnostih giblje med 58,5 % (industrija) in 61,2 % (gradbeništvo). Največ neporočenih moških je zaposlenih v gradbeništvu (53 %), a najmanj v prometu (31,2 %). V vseh drugih zaposlitvenih panogah je bila v letu 1966 več kot polovica zaposlenih priseljencev že poročenih. Potrebno je še poudariti, da velika večina zakonskih mož, katerih žene so zaposlene v Ljubljani, dela v ljubljanskih podjetjih; le tu in tam se primeri, da je mož zaposlen izven Ljubljane, in še to le za krajši čas. Osnovna težnja priseljenih in zaposlenih zakoncev je, da so zaposleni v istem kraju, ni pa nujno, da tudi v istem podjetju ali pa v isti veji gospodarstva.

Tabela 12

Regionalna struktura priseljencev po spolu in zakonskem stanu

Področje:	MOŠKI					ŽENSKÉ					Delež: žensk %
	Sam.:	Poroč.:	Razv.:	Skupaj:	Delež: %	Sam.:	Poroč.:	Razv.:	Skupaj:	Delež: %	
Bosna in Hercegovina	3898	4353	49	8 300	47,1	209	291	25	525	21,0	6,0
Črna gora	60	61	1	122	0,7	13	13	2	28	1,1	18,7
Hrvatska	3164	2955	30	6 149	34,8	553	875	41	1469	59,0	19,3
Makedonija	112	127	2	241	1,4	10	15	3	28	1,1	10,4
Srbija in Vojvodina	650	972	29	1 651	9,4	128	288	17	433	17,4	20,8
Kosmet	690	461	8	1 159	6,6	4	4	1	9	0,4	7,7
Skupaj:	8574	8929	119	17 622	100,0	917	1486	89	2492	100,0	12,4

Delež v Ljubljani zaposlenih žensk glede na posamezne predele naše države, od koder so prišle, je zelo raznolik (prim. tabelo 12). Brez dvoma se tudi v njem zrcalijo različna socialna okolja, ki so še danes nadvse značilna za poedine predele države. Delež priseljencev je najnižji s tistih območij Jugoslavije, kjer se je šele pred nedavnim pričela temeljiteje razkrajati tradicionalna družbena in gospodarska struktura v posameznih socialnih enotah. Poleg tega moramo upoštevati še razdaljo med območji, ki imajo ženske delovne sile na pretek in tistimi, kjer je primanjkuje in zato obstajajo pogoji za zaposlovanje. Navadno se ženske preseljujejo na krajše razdalje kot moški, kar smo imeli priliko že večkrat poudariti.

Med ljubljanskimi samskimi priseljenci jih je prišlo največ s Kosova in Metohije (59,5 %) in iz Hrvatske (51,4 %), samo nekaj manj

se jih je priselilo iz Bosne in Hercegovine (47 %); med delavci je najmanj neporočenih pri priseljencih iz ožje Srbije in Vojvodine (39,4 %). Skoraj tri petine priseljenk pa je že poročenih. Največ jih najdemo med delavkami iz Vojvodine in ožje Srbije (67 %); iz Hrvatske (59,5 %) ter iz Bosne in Hercegovine (55,5 %). Tudi delež poročenih delavk iz Črne gore in Makedonije je visok, toda iz teh dveh republik imamo sploh izredno malo število priseljenih delavcev.

Med zanimivimi podrobnostmi je treba omeniti, da je med priseljenkami sorazmerno visoko število razvezank (89, t. j. 3,6 %); njihov delež je znatno večji kot pri moških (0,7 %). Vzrok za tako močan priliv ločen v naše okolje je verjetno prav tako v stopnji družbene razvitosti krajev, iz katerih prihajajo, kar se na najbolj neposreden način odraža v emancipaciji ženskega prebivalstva. Iz pogovora smo povzeli, da so ločenke v zaostalih predelih praktično še vedno izključene iz domačega socialnega okolja, kar mnogo manj velja za moške. Zato se žele z izselitvijo drugam, navadno v razvitejše območje, iztrgati svojemu dosedanemu socialnemu okolju, ki je prežeto s številnimi patriarhalnimi in z drugimi tradicionalnimi sponami vsakdanjega življenja.

Starostna struktura priseljencev

Že iz dosedanjih preučitev naših migracij vemo, da se seli pri nas predvsem zelo mlada delovna sila. V Sloveniji je skoraj polovica vseh migrantov starih od 20 do 34 let, medtem ko znaša delež mlade delovne starostne skupine v celotnem številu prebivalstva komaj eno četrtno. Čim starejše je prebivalstvo, tem manj mobilno postaja. Iz tega sledi zaključek, da se starejša delovna sila, kakor tudi staro prebivalstvo zelo malo selita.³⁹

Tabela 13

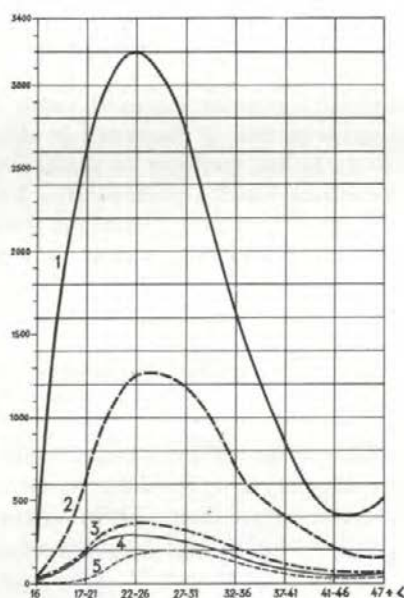
Starostna struktura v Ljubljano priseljenih delavcev iz drugih republik (v letu 1966)

Dejavnost:	Rojeni do 1919	1920— 1924	1925— 1929	1930— 1934	1935— 1939	1940— 1944	1945— 1949	1950 in kasneje
Gradbeništvo	509	409	855	1609	2711	3198	2613	258
Industrija	138	196	396	689	1173	1252	651	44
Trgovina	48	61	95	161	242	288	167	14
Promet	34	27	72	132	203	176	29	2
Komunala	57	70	115	209	341	368	193	14
Kmetijstvo	6	10	40	44	90	66	38	1
Skupaj	792	773	1573	2844	4760	5348	3691	333

³⁹ Vogelnik D., Razvoj prebivalstva Slovenije..., str. 280—281.

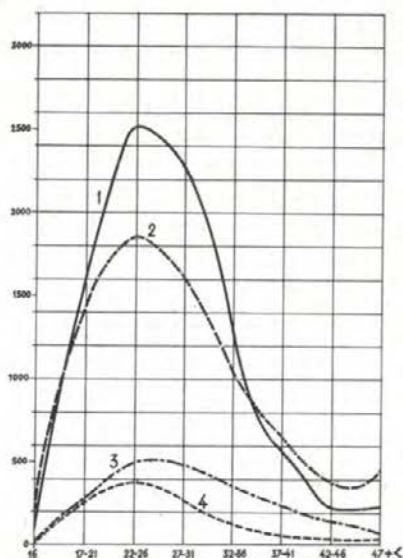
Do podobnih spoznanj, kot je prišel prof. Vogelnik, smo prišli tudi pri preučitvi starostne strukture v Ljubljani zaposlenih priseljencev (gl. tabela 13). Leta 1966 je bilo med priseljenici 64,5 % mlade delovne sile (v starosti od 22 do 36 let; pri ženskah 63,4 %), 15,5 % zrele in starejše delovne sile (med priseljenkami 15 %), a 20 % priseljencev je bilo mlajših od 21 let (pri ženskah 21,1 %). Med priseljenici je torej več kot štiri petine delavcev v starosti od 16 do 36 let (gl. sl. 10 in 11). Zastavlja se nam vprašanje, ali so razlike v starostni strukturi med priseljenici, ki delajo v različnih vejah gospodarstva? Razlike so, a ne preveč izrazite! V tem pogledu sta med seboj še najbolj narazen gradbeništvo in promet. Med gradbenimi delavci je kar 22,7 % starih manj kot 21 let, v prometu pa samo 4,5 %. To pomeni, da so možnosti za zaposlitev mladih ljudi, ki so komaj odložili šolske knjige, v gradbeništvu izredno ugodne. Mladih delavcev (od 22 do 37 let) je v gradbeništvu 61,8 %; še več pa jih je v vseh drugih vejah gospodarstva (od 64 do 69 %), največ pa med zaposlenci v prometu (76 %).

Starostna struktura priseljenk se v glavnem ujema s celoto. Mnogo večje razlike pa se nam pokažejo ob pogledu na zaposlenke po posa-

Sl. 10. Starostna struktura po panogah dejavnosti v Ljubljani zaposlenih delavcev iz drugih predelov Jugoslavije v letu 1966 (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo, 5 = promet)

Fig. 10. The age structure according to branches of activities of workers from other Yugoslav republics employed in Ljubljana in 1966 (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping, 5 — traffic)

Sl. 11. Starostna struktura prikazana po regionalnem poreklu delavcev, ki so bili v letu 1966 zaposleni v Ljubljani (1 = Bosna in Hercegovina, 2 = Hrvatska, 3 = Srbija in Vojvodina, 4 = Kosovo in Metohija)

Fig. 11. The age structure presented according to regional origin of workers employed in 1966 in Ljubljana (1 — Bosnia and Herzegovina, 2 — Croatia, 3 — Serbia and Voivodina, 4 — Kosovo and Metohija)

meznih vejah gospodarstva. Največ najmlajših priseljenk (do 21. leta starosti) dela v trgovini in gostinstvu (25,2 %) ter v industriji (22 %). Mnogo manj jih najdemo med delavkami v komunalni (17 %), v gradbeništvu (15 %) ter v prometu (13 %), a najmanj v kmetijstvu (samo 6,3 %). Od tri petine do dveh tretjin priseljenk v starosti od 22 do 37 let dela v gradbeništvu, industriji, komunalni ter v kmetijstvu, medtem ko je delež delavk te starostne skupine, ki so zaposlene v prometu (53 %) in v trgovini (57 %), najvišji. Ako gradbeništvo nudi neštete možnosti za zaposlitev najmlajših priseljencev, pa sta trgovina z gostinstvom ter industrija tisti panogi gospodarstva, ki dajeta isti starostni skupini priseljenk skoraj enake možnosti za vključitev v delo.

Regionalni pregled starostne strukture priseljencev nam pokaže (gl. sl. 11), da je med delavci s Kosmeta in iz Bosne in Hercegovine tudi najmanj zaposlenih, ki so bili stari nad 37 let (10 % oziroma 11,6 %); največ iz te starostne skupine pa jih je bilo med srbskimi (20,4 %) in hrvatskimi delavci (19,3 %, prim. tabelo 14). Preseneča nas izredno visoko število zelo mladih delavcev s Kosmeta (24,4 % — pod 21 let starih), iz Hrvatske (22 %) in iz Bosne in Hercegovine (20 %). V tem se pač kažejo zaposlitvene možnosti, ki jih domače okolje mladim ljudem (ne)more nuditi. Povečini so to nekvalificirani delavci z

Tabela 14

Regionalno poreklo in starostna struktura v Ljubljani zaposlenih priseljencev v letu 1966

Področje:	Rojeni do 1919	1920– 1924	1925– 1929	1930– 1934	1935– 1939	1940– 1944	1945– 1949	1950 in kasneje
Bosna in Hercegovina	231	218	575	1270	2286	2525	1629	91
Črna gora	8	9	19	16	45	34	19	—
Hrvatska	448	370	651	1044	1597	1848	1444	216
Makedonija	11	13	21	40	81	60	42	1
Srbija in Vojvodina	76	135	236	354	481	505	284	13
Kosmet	18	28	71	120	270	376	273	12
Skupaj	792	773	1573	2844	4760	5348	3691	333

nepopolno osnovnošolsko izobrazbo. Vendar je med delavci iz Hrvatske, ki sodijo v to starostno skupino, tudi veliko število vajencev (291). Zato je pri njih odstotek mladih delavcev toliko razumljivejši. Tudi v tem pogledu ne opazimo pri priseljenkah nobenih vidnejših posebnosti, ki bi bile posebno značilne za posamezne predele naše države. Na splošno je starostna struktura — še prav posebej pri najmlajših zaposlenkah (pod 16 let) — ugodnejša kot pri moških. Skoraj iz vseh republik je prišlo v Ljubljano sorazmerno več priseljenk v starosti pod 16 let kot pa moških. Pri delavkah iz Bosne in Hercegovine in iz Makedonije je četrtnina starih manj kot 16 let, iz Hrvatske je 21 % delavk te starostne skupine. Prav zato pa je bilo iz omenjenih republik najmanj delavk starih nad 37 let (Bosna in Hercegovina 10,8 %, Makedonija 10,9 % in Hrvatska 18 %).

Starostna struktura priseljencev nam najnazorneje pokaže, kako je bila izselitvenim predelom odvzeta predvsem mlada človeška delovna moč, ki je ponavadi tudi najbolj dejavna. Čeprav imajo izselitvena področja presežke delovne sile, pa vendarle lahko ta njen prekomerni odtok povzroči, vsaj sprva, nekatere motnje v njihovi družbeni in gospodarski strukturi. Pač pa prinaša demografsko pomladitev v naše delovne organizacije.

Kvalifikacijska struktura priseljencev

Kljub temu, da bi se marsikateri delodajalec izredno razveselil nadvse ugodne starostne strukture naših priseljencev, pa bi se mnogo teže sprijaznil z njihovo, za današnje gospodarstvo izredno neugodno kvalifikacijsko strukturo. Med priseljenci je velik del nekvalificiranih

delavcev, t. j. pravih težakov, ki jih tudi naše gospodarstvo ne potrebuje več toliko kot pa še v nedavni preteklosti. Samo v zadnjih desetih letih so se temeljito spremenile potrebe po težaški delovni sili. Dela v gradbeništvu, za katera so ponavadi v preteklosti potrebovali največ težakov, so se do danes že tako močno zmehanizirala, da zanje potrebujejo vedno več strokovno usposobljenih (že ozko specializiranih) delavcev. Težake potrebujejo le še nekatere veje komunalnih dejavnosti; med priseljenci jih ni prav nič težko izbrati. Priseljenci, ki so se s priselitvijo v Ljubljano tudi prvič zaposlili izven kmetijstva, so v veliki večini nekvalificirani delavci. Šele postopoma so si pridobili v podjetju kvalifikacijo, ki jim omogoča stalnejšo zaposlitev in višji zaslužek. Čim dlje časa priseljeni delavci živijo pri nas, tem manjši delež nekvalificiranih delavcev je med njimi.

Tabela 15

Kvalifikacijska struktura v Ljubljani zaposlenih priseljencev

Dejavnost:	N	PK	KV	SSI	VSI	O	Skupaj
Gradbeništvo	6 590	2341	2829	111	13	278	12 162
Industrija	2 316	927	936	217	99	44	4 539
Trgovina	552	177	253	56	28	10	1 076
Promet	110	176	356	18	11	4	675
Komunala	1 022	194	130	17	3	1	1 367
Kmetijstvo	236	19	38	—	2	—	295
Skupaj	10 826	3834	4542	419	156	337	20 114

Opomba: N = nekvalificirani delavec, PK = polkvalificirani, KV = kvalificirani, SSI = zaposleni s srednjo strokovno izobrazbo, VSI = priseljenci z višjo ali visokošolsko izobrazbo, O = ostali, predvsem vajenci.

Tudi v kvalifikacijski strukturi se pokažejo očitne razlike med moškimi in ženskami. Med priseljenkami je večji delež nekvalificiranih delavk (62,3 %) kot pri moških (52,6 %, prim. tabelo 15). Tudi v skupini kvalificiranih delavcev je znatno manjše število žensk (10,3 %) kot moških (24,3 %). Med priseljenimi delavkami je 22,4 % polkvalificiranih, med delavci le 18,5 %. Nekoliko višji odstotek zavzemajo ženske s priznano srednješolsko izobrazbo (4,4 %), katerih je med moškimi samo 1,8 %. Vsekakor je kvalifikacijski sestav zaposlenih priseljencev ugodnejši kot pri ženskah (npr. nekvalificirani in polkvalificirani delavci zavzemajo pri moškem prebivalstvu 71,1 %, pri ženskah 84,7 %). Tudi za te pojave smemo iskati osnovne vzroke v nerazvitosti družbeno-gospodarskega okolja, ki nam daje svoje izseljence. Z močno zakoreninjeno tradicijo so bile ženske dlje časa zapostavljene, odrinjene

stran od vsakdanjega življenjskega toka, povečini priklenjene na dom in domačo zemljo. Vse to se še danes odraža v sorazmerno visokem deležu nepismenega ženskega prebivalstva v mnogih predelih naše države.

Tudi v podrobnostih se v kvalifikacijski strukturi priseljencev pokažejo neštete zanimive razlike. Največji delež nekvalificiranih delavcev dela v kmetijstvu (80 %) in v komunalnih dejavnostih (75 %), najmanj pa jih je med zaposleni v prometu (16,5 %). V vseh ostalih treh vejah gospodarstva je nekvalificiranih delavcev od 51 do 54 %. Mnogo večje razlike se pokažejo pri ženskah. Pri njih je najvišji delež nekvalificiranih delavk zaposlen v kmetijstvu (93,7 %) ter v komunalni (90,7 %); skoraj tri četrtine zaposlenk v gradbeništvu je na težaških delovnih mestih, v industriji dela strokovno neusposobljenih priseljenk 61 %, v prometu 56 % in v trgovini 49,3 %.

Leta 1966 je bilo v prometnih dejavnostih največ strokovno usposobljenih delavcev (kvalificiranih 52,8 %); visok odstotek najdemo med zaposleni v trgovini in v gostinstvu ter v gradbeništvu (po 23 %) in v industriji (21 %). Delež kvalificiranih delavk v posameznih panogah gospodarstva pa je naslednji: v trgovini z gostinstvom 24,3 %, v prometu 19,1 %, v industriji 8,6 %, v gradbeništvu 4,5 %, v komunalnih dejavnostih ter v kmetijstvu po 2 %.

Omeniti še moramo, da je v gradbeništvu zaposlenih precejšnje število vajencev iz drugih republik (278). To nas opozarja, da so danes vse večje in močnejše želje mladih ljudi iz sosednjih predelov Slovenije, da si prek rednega šolanja pridobe ustrezno strokovno izobrazbo. V zadnjih letih je bilo v mnogih vejah gradbeništva veliko povpraševanje po vajencih, ki pa jih še danes primanjkuje. Odziv med domačo mladino je bil preslaboten (saj se večina od nje želi izučiti v strojno ali elektrotehničnih strokah), na mnogo plodnejša tla pa je naletel pri mladih ljudeh v sosednjih predelih Hrvaške. V tem upravičeno zremo enega najbolj zanesljivih porokov, da bo v prihodnje prihajalo k nam s teh področij vedno manj težaške delovne sile.

Tudi naslednja preglednica nam nudi zanimiv vpogled v kvalifikacijsko strukturo delavcev, ki so se iz različnih predelov države priselili v Ljubljano (prim. tabelo 16 in sl. 12). V njej se najbolj plastično odraža stopnja gospodarskega in družbenega razvoja predelov, od koder so prišli priseljenci k nam. Med priseljenci s Kosmeta je največ nekvalificiranih delavcev (80,2 %), mnogo manj jih je med srbskimi (54,5 %) in bosanskimi delavci v Ljubljani (64,1 %). Okrog dve petini nekvalificiranih je med priseljenci iz ostalih treh republik. Toda največ priseljencev s poklicno izobrazbo je med hrvaškimi delavci (32,7 %), priseljenci iz Makedonije (30 %) ter iz Črne gore (29,3 %). Vendar niti desetini priseljencem s Kosmeta ni priznana strokovna kvalifikacija, med Bosanci je takih delavcev 15 %, a med srbskimi že skoraj četrtina. Prav tako je med priseljenci iz nezadostno razvitih predelov izredno

nizek odstotek zaposlenih s priznano ali dejansko srednješolsko ali višje-(visoko)šolsko izobrazbo (Kosmet 0,6 %, Bosna in Hercegovina 1 %; mnogo večji je med delavci iz ostalih republik: Črna gora 19 %, Srbija 6 %, Hrvatska 2,5 % itd.).

Tabela 16

Kvalifikacijska struktura po regionalnem poreklu priseljencev

Področje	NK	PK	KV	SSI	VSI	O	Skupaj
SR Bosna in Hercegovina	5 650	1 732	1 327	65	27	24	8 825
SR Črna gora	58	20	44	20	8	—	150
SR Hrvatska	2 935	1 659	2 490	189	53	292	7 618
SR Makedonija	110	46	82	17	12	2	269
Ožja Srbija in Vojvodina	1 137	274	486	123	54	10	2 084
Kosmet	936	103	113	5	2	9	1 168
Skupaj	10 826	3 834	4 542	419	156	337	20 114

Opomba: N = nekvalificirani delavec, PK = polkvalificirani, KV = kvalificirani, SSI = zaposleni s srednjo strokovno izobrazbo, VSI = priseljenci z višjo ali visokošolsko izobrazbo, O = ostali, predvsem vajenci.

Že prej smo nakazali, da je kvalifikacijska struktura pri priseljenih delavkah mnogo slabša, nižja kot pri moških. To nam potrjuje še pregled po posameznih republikah. Pri delavkah iz Črne gore (14,3 %) in iz Hrvatske (13,2 %) je odstotek strokovno usposobljenih najvišji, najnižji pa med priseljenkami iz Srbije (9 %), Bosne in Hercegovine (5,5 %) ter iz Makedonije (3,6 %). Potemtakem je med priseljenkami iz SR Bosne in Hercegovine največje število nekvalificiranih in polkvalificiranih delavk (92 %; pri moških 84 %), njim slede delavke iz Hrvatske (83 %, moški 60,3 %), Makedonije (82,2 %, pri moških 58 %) ter iz Srbije (82,2 %, pri moških 68 %).

Po strokovni usposobljenosti je torej delovna sila, ki se je priselila v Ljubljano, na izredno nizki stopnji. V tem je tudi vzrok njene izredne labilnosti in močne fluktuacije (še prav posebno v preteklosti). Zaslužek priseljencev ustreza njihovi kvalifikacijski strukturi; pri večini delavcev je izredno nizek (seveda brez vračunanega nadurnega zaslužka). Ker pa je poglobljena želja velike večine priseljenih delavcev, da si prihranijo čim več zaslužka, s katerim morajo vzdrževati svoje domačije oziroma družine v domačem kraju, potem nam je vse bolj razumljiva njihova štedljivost, delavnost in iznajdljivost, predvsem pa izredna skromnost v vsakdanjem življenju.

Sprememba stalnega prebivališča v Ljubljani zaposlenih priseljencev kot odraz notranjih selitev prebivalstva

Tako kot nam je kraj zadnje zaposlitve priseljenega prebivalstva pomemben za poznavanje in razumevanje vplivnih območij posameznega mesta ali gospodarske veje, prav tolikšnega pomena so za poznavanje prejšnjih selitev prebivalstva podatki o rojstnem kraju in stalnem prebivališču priseljencev. Čeprav za vse priseljence nismo mogli dobiti ustreznih podatkov (le-te smo zbrali za 69,5 % priseljencev) pa vendarle menim, da smemo že na osnovi teh prikazati nekatere najtipičnejše splošnosti, ki veljajo za veliko večino v Ljubljani priseljenih delavcev iz drugih republik. Pomen teh podatkov ni samo v tem, da nam odkriva selitvene tokove v preteklih letih, ko še niso bili v Ljubljani zaposleni, temveč se kaže predvsem v tem, da se del denarnih sredstev v obliki družbenih dajatev steka v občine, kjer ima delavec svoje stalno prebivališče.

Na osnovi zbranih podatkov smemo računati, da so se priseljenci, ki so bili v letu 1966 zaposleni v Ljubljani, zelo malo preseljevali iz kraja v kraj in še to največ v mejah svoje republike. Ugotovili smo, da ima kar 80 % v Ljubljani zaposlenih priseljencev stalno prebivališče v kraju rojstva (gl. tabelo 17 in 18). Okrog 6 % jih je menjalo svoje stalno bivališče v mejah občine rojstva, in 5 % se jih je razselilo po drugih področjih republike. Tako se je le 9,3 % v Ljubljani zaposlenih priseljencev pred priselitvijo v Ljubljano izselilo iz svoje ožje domovine (republike): 7,4 % se jih je naselilo v Slovenijo (na območju ljubljanskih občin ima stalno prebivališče 6,1 % vseh zaposlenih priseljenecov), 2 % pa se jih je razkropilo po drugih predelih države. Tudi v tem se močno kažejo razlike med razvitejšimi in pasivnimi predeli Jugoslavije. Med zaposleni, ki so prišli v Ljubljano s Kosmeta ter iz Bosne in Hercegovine, je največ avtohtonega prebivalstva (okrog 93 %); med njimi je tudi izredno nizek odstotek delavcev, ki so se pred tem za stalno naselili po drugih republikah (s Kosmeta 1,7 %, iz Bosne in Hercegovine 2,8 %) ali pa v Sloveniji (s Kosmeta 2,3 %, iz Bosne in Hercegovine 4,1 %) oziroma v Ljubljani (1,9 % oziroma 3,4 %). Ob tem tudi spoznamo, da so se Bosanci najštevilneje razselili po drugih, gospodarsko bolj razvitih območjih Jugoslavije (na Hrvaškem oziroma v Slavoniji jih je 135, v Vojvodini 30, v Srbiji 17 itd.). Ob vsem tem pa ne smemo prezreti, da je v prvih povojnih letih agrarna kolonizacija mnoge Bosance gnala v Vojvodino.⁴⁰ Od 78 % do 88 % priseljencev iz

⁴⁰ Bukurov B., Poreklo stanovništva u Vojvodini. Novi Sad 1957, str. 69.

Bukurov B., Migracije u Vojvodini. (Vojvodina kao migrantsko područje.) Neke karakteristike geografskog razvoja Vojvodine 1945—1965. Sremski Karlovci 1966.

Trifunovski J., O posleratnom naseljavanju stanovništva u sadašnjem delu Srema. Geografski horizont, VI, br. 1—2, str. 49—50, Zagreb 1960.

drugih predelov države je imelo v času prihoda v Ljubljano stalno prebivališče v svojih matičnih (rojstnih) republikah. Pri Makedoncih in Črnogorcih je odstotek delavcev, ki se je za stalno naselil v kateri koli drugi republici, izredno visok (7,4 oziroma 7,7 %, a od tod je izredno majhno število priseljencev v Ljubljano!). 11,3 % delavcev s Hrvaškega se je za stalno preselilo v Slovenijo, v drugih republikah pa ima stalno prebivališče samo 0,6 % v Ljubljani zaposlenih Hrvatov. Podobna ugotovitev velja za Srbe: v Slovenijo se je priselilo 12,3 % (10,5 % jih ima stalno bivališče v Ljubljani), a v druge republike 2,8 %. Vse to nas znova opozarja, kako pomembno vlogo ima gospodarska struktura posameznih območij pri današnjih selitvah prebivalstva, vsekakor pa pri preseljevanju človeške delovne moči.

Še z drugega vidika moremo oceniti preseljevanje prebivalstva. Ugotoviti skušajmo, ali se tudi v tem oziru pokažejo razlike med priseljenci zaposlenimi v različnih vejah gospodarstva? V gradbeništvu, komunalni in v trgovini je največji delež priseljencev, ki še vedno živijo v svojem rojstnem kraju (od 81 do 85 %). Delavci zaposleni v drugih dejavnostih so že v večjem številu menjali kraj stalnega prebivališča, in s tem tudi kraj zaposlitve! V vseh teh različnih stopnjah avtohtonega in preseljenega prebivalstva, ki je zaposleno po posameznih panogah, moramo zreti poglobitvene oblike zaposlenosti: stalne ali začasne oziroma sezonske. V tistih dejavnostih, kjer se že v zaposlitvenem režimu čutijo izrazitejši utripi sezonstva, navadno dela zelo visoki deleži priseljencev, ki imajo še vedno stalno bivališče v svojem rojstnem kraju. So pa še drugi, mnogokrat čisto osebni razlogi, ki vplivajo na spremembe stalnega bivališča. Precejšen del priseljencev na primer se je vsaj formalno za stalno naselil v Ljubljani ali v njeni neposredni okolici tudi zato, ker so se jim s tem v prejšnjih letih nudile tudi hitrejše možnosti za zaposlitev v tujini.

Prikazane in razčlenjene demografske in ekonomske značilnosti v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz drugih republik Jugoslavije, nam očrtujejo nekatera že splošno veljavna in priznana načela, ki so značilna za najraznovrstnejše selitve človeške delovne sile. Vsekakor je treba ponovno poudariti, da je med priseljenci izredno nizko število žensk, še prav posebno iz gospodarsko manj razvitih predelov naše države. Poleg tega je z območij, ki že dlje časa s sezonsko ali s stalno delovno silo zalagajo gospodarstvo v našem glavnem mestu, mnogo višji delež žensk, kot pa iz predelov, od koder šele v zadnjem času prihaja vse več delavcev v Ljubljano.

Druga osnovna značilnost priseljenih delavcev se kaže v njihovi izredno ugodni starostni strukturi. Zelo močna prevlada mladih za-

Lutovac M., Migracije i kolonizacija u Jugoslaviji u prošlosti i sadašnjosti. Glasnik Etnografskog instituta SAN, knjiga VII, str. 13—23, Beograd 1958.

Vasović M., Zapažanja o prilagodjavanju novih crnogorskih doseljenika u nekim bačkim naseljima. Zbornik radova V. kongresa geografa FNR Jugoslavije, str. 187—204, Cetinje 1959.

Tabela 17 in 18

Spremembe med krajem rojstva in krajem stalnega prebivališča (po panogah)

Dejavnost:	ROJSTNA REPUBLIKA				PRESELIL V DRUGE REPUBLIKE				
	v rojstnem kraju:	v občini rojstva:	drugje v republiki:	skupaj:	v SR BiH	v SR CG	v SR Hrvat.	v SR Mak.	v Srbiji
Gradbeništvo	8 702	717	606	10 025	23	1	121	4	28
Industrija	1 031	40	65	1 136	1	—	7	1	6
Trgovina	205	6	4	215	1	—	1	—	2
Promet	192	9	11	212	—	—	4	—	1
Komunala	833	47	22	902	—	—	3	—	1
Kmetijstvo	141	6	25	172	—	—	24	—	—
Skupaj	11 104	825	733	12 662	25	1	160	5	38
Po področjih:									
Bosna in Hercegovina	5 489	446	237	6 172	—	1	135	1	17
Črna gora	56	5	—	61	1	—	—	1	1
Hrvatska	3 736	289	381	4 406	11	—	—	—	8
Makedonija	108	2	7	117	2	—	1	—	3
Srbija in Vojvodina	856	51	95	1 002	5	—	23	3	—
Kosovo in Metohija	859	32	13	904	6	—	1	—	9
Skupaj	11 104	825	733	12 662	25	1	160	5	38

poselencev nad starejšimi ni samo pokazalec njihove izredno močne mobilnosti, ki je sicer med pomembnimi prvinami preseljevanja človeške delovne moči; v njej so začrtane tudi številne druge ugodnosti in prednosti, ki jih ponavadi poraja mladostni polet delovne sile. Toda številne prednosti teh ugodnosti so zaradi slabe kvalifikacijske strukture priseljenih zaposlencev tako močno zabrisane, da pri večini delavcev, kakor tudi v celotni stopnji njihove storilnosti, ne pridejo do kakršnega koli močnejšega izraza.

Med mladimi priseljenci je izredno veliko število že poročenih delavcev. Čeprav temu pojavu v naši podrobni razčlenitvi gradiva nismo posvetili večje pozornosti, pa smemo vseeno postaviti naslednjo domnevo: mnogo mladih delavcev je že pred poroko, še prav posebno

dejavnosti in po regionalni strukturi priseljencev; stanje 1966)

SFRJ			PRISELITVE V SR SLOVENIJO				skupno število zajetih:	število v Lj. zaposlenih:	delež (v %) zajetja:
v Vojvodini	na Kosovem	v drugih republikah skupaj:	na območju mesta Ljubljane	na območju lj. občin	druge v Sloveniji	skupaj			
40	5	222	436	30	109	575	10 822	12 162	89,2
3	—	18	160	30	30	220	1 374	4 539	30,4
1	—	5	19	—	3	22	242	1 076	22,5
1	—	6	50	3	25	78	296	675	43,8
—	1	5	91	7	2	100	1 007	1 367	73,7
—	—	24	29	5	2	36	232	295	78,7
45	6	280	785	75	171	1031	13 973	20 114	69,5
30	1	185	209	19	42	270	6 627	8 825	75,0
2	1	6	9	—	2	11	78	150	52,0
9	1	29	431	35	97	563	4 998	7 618	62,6
4	1	11	13	1	6	20	148	269	55,0
—	2	33	107	17	21	145	1 180	2 084	53,7
—	—	16	16	3	3	22	942	1 168	80,7
45	6	280	785	75	171	1031	13 973	20 114	69,5

pa po njej, odšla z doma za vsakdanjim kosom kruha in za zaslužkom. Ustvaritev lastnega družinskega žarišča — gospodinjstva zahteva sredstva, ki jih delo doma na kmetiji ali druga zaposlitev v domačem kraju ne nudita dovolj. Zato je med temi mladimi priseljenci izredno veliko število sezonskih delavcev: spomladi vstopijo v delovno razmerje, jeseni ga prekinejo. Čeprav imajo doma zemljo in dom, se vseeno zaposle za leto ali dve (morda celo za več let): zaslužek jim je potreben za preureditev, včasih tudi za gospodarsko preusmeritev domačije. Številni so nagibi, ki usmerjajo in vodijo ljudi s podeželja v mesto, z gostobljudenih agrarnih predelov v industrijsko in sploh v gospodarsko razvita območja. In čeprav so se v začetku mnogi priseljenci odločili za eno ali morda celo za več zaporednih sezonskih zaposlitev izven

svoje domačije, pa se kasneje pokaže, da so zelo redki med njimi, ki se po nekaj letih vrnejo na svoje domačije. Velikanska večina se vedno bolj in bolj oddaljuje od zemlje, ki jih je zredila. Zato se pri njih iz leta v leto podaljšuje zaposlitev; vse redkeje se vračajo na svoje domove in vse bolj postajajo mobilni. Preseljujejo se iz kraja v kraj, a kjer se jim ponudijo ugodni delovni in življenjski pogoji, se ustavijo in stalno zaposle. S tem pa se znova prične vživljanje v novo socialno okolje z vsemi dobrimi in bolečimi posledicami.

REGIONALNA STRUKTURA V LJUBLJANI ZAPOSLENIH PRISELJENCEV

Že večkrat nakazane razlike med priseljenci, ki so prišli v Ljubljano iz različnih predelov države, nas nehote pritegnejo, da se še v podrobnostih seznanimo z njihovo regionalno strukturo. Kajti v njej so začrtane številne posebnosti, ki povzročajo tudi nešteto problemov pri vzajemnem vživljanju priseljencev v nove delovne in družbene navade, kakor tudi v prilagojevanju novemu socialnemu okolju. Že v prejšnjem poglavju smo spoznali, kako so v nekaterih demografskih in ekonomskih značilnostih priseljencev trdno zakoreninjene pokrajinske posebnosti. Vsekakor daje pokrajinski okvir mnogim priseljenecem nezbledljive sledi, ki se še dolgo časa kažejo v najrazličnejših potezah v njihovem vsakdanjem življenju. Obenem pa s pregledom regionalne strukture priseljenih delavcev najboljše spoznamo prostorsko gibljivost človeške delovne moči, ter smeri in jakosti selitvenih tokov, ki so sredotežno usmerjeni proti vsem močnim gospodarskim in družbenim središčem.

Poleg tega nam poznavanje regionalne strukture priseljenih delavcev omogoča podrobnejšo razčlenitev zgodovinskih in družbenih činiteljev, ki so v posameznih obdobjih raznovrstno vplivali na prenekatere strukture (demografske in ekonomske) naših priseljencev. Prav v njih se najtrdovratneje držijo nekateri že davno preživeli, toda v ljudeh z zakoreninjeno tradicijo podedovani nazori. Razkroj stoletnega patriarhalnega življenja je tem hitrejši in tem temeljitejši, čim močnejša in vsestransko pogojena je razkrojevalna moč, ki jo poraja sodobni gospodarski potencial na določenem območju. Čim bliže smo gospodarskemu, družbenemu, kulturno-prosvetnemu središču, tem prej in hitreje se v prebivalstvenih strukturah pokažejo korenite spremembe. Toda kadar pojenjujejo, ali celo usahnejo moči gospodarskega razvoja, zaznamo tudi zastoje v teh spremembah.

Za podrobnejši pregled o regionalnem izvoru naših priseljencev nam pač ne zadostuje okvir republik. Pregled samo po republikah bi nam podoba odselitvenih področjih celo zabilisal. Zato bomo izvor pri-

seljencev prikazali po demografskih rajonih prve in druge stopnje (prim. tabela 19 in 20, sl. 1 in 5).⁴¹

V letu 1966 je bilo v Ljubljani zaposlenih največ priseljencev iz SR Bosne in Hercegovine, in sicer 8825, t. j. 43,9 % (prim. tabela 19). Tudi priseljenci s Hrvatskega zavzemajo zelo visoko število — 7618, t. j. 37,9 % vseh v Ljubljani zaposlenih priseljencev. Desetina delavcev iz drugih republik je prišla iz območja Srbije in Vojvodine, 5,8 % s Kosmeta, 1,3 % s področja Makedonije in 0,8 % iz Črne gore. Med priseljenci je 2492 ali 12,4 % žensk. Toda največ žensk je prišlo iz Hrvatske (1469 ali 58,9 %), znatno manj iz Bosne in Hercegovine (525, t. j. 21,1 %), iz Srbije in Vojvodine (17,4 %), samo po 1,1 % iz Črne gore in Makedonije, ter 0,4 % s Kosmeta.

Tabela 19

Regionalna in zaposlitvena struktura v Ljubljani zaposlenih priseljencev v letu 1966

Področje:	Gradbeništvo:		Industrija:		Trgovina:		Promet:		Kmetijstvo:		Komunala:		Skupaj:	
	ž.	sk.	ž.	sk.	ž.	sk.	ž.	sk.	ž.	sk.	ž.	sk.	ž.	sk.
SR BiH	59	6 152	345	1259	76	361	8	238	1	115	36	700	525	8 825
SR ČG	3	56	20	67	4	11	—	8	—	—	1	8	28	150
SR Hrv.	147	4 162	962	2097	212	457	49	306	47	164	52	432	1469	7 618
SR. Mak.	—	112	25	100	3	15	—	19	—	2	—	21	28	269
Srbija z Vojvodino	31	842	299	869	62	179	11	90	—	10	30	94	433	2 084
Kosmet	2	838	7	147	—	53	—	14	—	4	—	112	9	1 168
Skupaj	242	12 162	1658	4539	357	1076	68	675	48	295	119	1367	2492	20 114

Precej drugačna je zaposlitvena struktura priseljencev s posameznih območij. V njej prihajajo do polne veljave najraznovrstnejše gospodarske in zgodovinsko-družbene razlike med poedinimi predeli države. V gradbeništvu dela 50,6 % delavcev iz Bosne in Hercegovine, 34,2 % iz SR Hrvatske, iz Srbije in Vojvodine ter s Kosmeta po 6,9 %. Toda v industriji in obrti je bilo zaposlenih 4539 priseljencev, od katerih jih je iz Hrvatske 46,2 %, 27,8 % iz Bosne in Hercegovine, 19,2 % iz Srbije in Vojvodine. Podobno izstopa med zaposleni v trgovini in v prometu delež priseljencev s Hrvatske in Bosne, medtem ko je v komunali zaposlenih največ delavcev iz Bosne in Hercegovine (700), slede priseljenci iz Hrvatske (432), Kosmeta (112), Srbije in Vojvodine (94) itd. Te splošne značilnosti v regionalni in zaposlitveni strukturi priseljencev pa bomo podrobneje razčlenili v naslednjih odstavkih.

⁴¹ Šema stalnih rejona za demografska istraživanja. Institut društvenih nauk, Beograd 1963.

Tabela 20

V Ljubljani zaposleni priseljenci iz drugih republik po stalnih demografskih rajonih I. in II. stopnje in po panogi dejavnosti (stanje 1966)

Rajon II. stopnje Rajon I. stopnje	Gradbeništvo		Industrija		Trgovina		Promet		Kmetijstvo		Komunala		Skupaj:	
	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi
<i>SR Bosna in Hercegovina</i>	59	6152	345	1259	76	361	8	238	1	115	36	700	525	8825
<i>Bosanska krajina</i>	27	4099	135	672	38	255	3	95	—	61	13	594	216	5776
Grmeč	17	2360	54	346	18	151	2	51	—	16	7	480	98	3404
Kozara	9	1246	48	223	11	87	1	33	—	41	3	82	72	1712
Področje Jajca	—	99	6	21	4	5	—	2	—	2	—	5	10	134
Področje Banje Luke	1	394	27	82	5	12	—	9	—	2	3	27	36	526
<i>Bosanska Posavina</i>	23	1609	170	439	21	74	3	118	1	43	21	71	239	2354
Ozrensko področje	—	485	6	37	1	2	3	72	—	3	—	2	10	601
Srednja Posavina	3	231	15	50	3	15	—	3	—	29	—	14	21	342
Ukrina	10	512	105	248	13	41	—	29	—	8	18	37	146	875
Semberija	10	381	44	104	4	16	—	14	1	3	3	18	62	536
<i>Osrednja Bosna</i>	4	228	15	62	7	15	—	8	—	4	—	5	26	322
Majeвица	—	73	5	16	2	5	—	2	—	4	—	1	7	101
Zeniško področje	2	70	7	22	3	5	—	2	—	—	—	1	12	100
Visoško področje	—	68	—	8	1	1	—	1	—	—	—	3	1	81
Sarajevo	2	17	3	16	1	4	—	3	—	—	—	—	6	40
<i>Vzhodna Bosna</i>	2	94	9	26	4	4	1	11	—	3	—	10	16	148
Birčansko področje	—	52	4	9	3	3	—	5	—	2	—	2	7	73
Sutjeska	2	42	5	17	1	1	1	6	—	1	—	8	9	75

<i>Hercegovina</i>	3	122	16	60	6	13	1	6	—	4	2	20	28	225
Trebinje	3	44	10	24	2	5	—	1	—	1	1	5	16	80
Neretva	—	45	4	19	2	4	1	4	—	1	—	3	7	76
Livanjsko področje	—	33	2	17	2	4	—	1	—	2	1	12	5	69
<i>SR Črna gora</i>	3	56	20	67	4	11	—	8	—	—	1	8	28	150
Severna Črna gora	1	43	10	32	3	5	—	4	—	—	1	7	15	91
Črnogorsko primorje z zaledjem	2	13	10	35	1	6	—	4	—	—	—	1	13	59
<i>SR Hrvatska</i>	147	4162	962	2097	212	457	49	306	47	164	52	432	1469	7618
<i>Slavonija</i>	12	458	87	231	14	34	7	29	3	29	1	34	124	815
Jugovzh. Slavonija	2	69	27	63	3	7	1	12	1	6	1	12	35	169
Severovzh. Slavonija	—	37	7	29	5	7	—	4	—	5	—	2	12	84
Podravska Slavonija	3	210	32	76	3	9	2	5	2	16	—	6	42	322
Posavska Slavonija	7	142	21	63	3	11	4	8	—	2	—	14	35	240
<i>Osrednja Hrvatska</i>	106	3265	717	1508	153	325	34	213	28	92	41	271	1079	5674
Bilogora	—	118	26	60	5	13	3	9	—	—	—	4	34	204
Medžimurje z varaž- dinskim področjem	76	2159	466	953	80	171	16	114	21	67	31	186	690	3650
Hrvatsko Zagorje	11	720	114	240	35	69	6	42	—	8	4	44	170	1123
Gornja Posavina	1	38	12	20	5	10	—	4	—	2	1	6	19	80
Zagreb	4	37	43	88	12	21	5	16	2	3	1	7	67	172

Rajon II. stopnje Rajon I. stopnje	Gradbeništvo		Industrija		Trgovina		Promet		Kmetijstvo		Komunala		Skupaj:	
	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi
Pokolpje in Banija	14	193	56	147	16	41	4	28	5	12	4	24	99	445
<i>Lika in sev. Primorje</i>	11	249	109	218	29	47	4	46	16	21	5	61	174	642
Gorski Kotar in Lika	7	183	68	135	12	21	2	33	16	20	5	42	110	434
Hrvatsko Primorje	2	31	22	40	4	10	1	6	—	1	—	18	29	106
Istra	2	35	19	43	13	16	1	7	—	—	—	1	35	102
<i>Dalmacija</i>	18	190	49	140	16	51	4	18	—	22	5	66	92	487
Dalmatinska Zagora	11	118	10	41	3	8	2	7	—	7	—	10	26	191
Severna Dalmacija	2	29	21	42	5	24	—	1	—	11	4	54	32	161
Južna Dalmacija	5	43	18	57	3	19	2	10	—	4	1	2	34	135
<i>SR Makedonija</i>	—	112	25	100	3	15	—	19	—	2	—	21	28	269
Pelagonija	—	14	2	13	—	2	—	2	—	—	—	—	2	31
Kumanovsko področje	—	15	2	6	1	1	—	2	—	—	—	1	3	25
Ohridsko področje	—	45	7	23	—	2	—	7	—	—	—	10	7	87
Skoplje	—	3	6	22	1	4	—	6	—	—	—	2	7	37
Štipsko področje	—	12	5	14	—	—	—	1	—	2	—	1	5	30
Tetovsko področje	—	14	2	11	—	4	—	1	—	—	—	7	2	37
Povardarje	—	9	1	11	1	2	—	—	—	—	—	—	2	22

<i>Srbija in Vojvodina</i>	31	842	299	869	62	179	11	90	—	10	30	94	433	2084
<i>Šumadija</i>	4	142	46	140	13	30	1	11	—	1	—	8	64	332
Beograd	—	28	19	52	6	12	—	4	—	—	—	4	25	100
Mačva	1	18	5	11	1	2	1	1	—	—	—	—	8	32
Podrinje	—	46	9	19	—	1	—	1	—	—	—	1	9	68
Kolubara	1	17	2	19	4	8	—	1	—	—	—	1	7	46
Šumadija	1	16	10	31	1	5	—	4	—	1	—	—	12	57
Podonavje	1	17	1	8	1	2	—	—	—	—	—	2	3	29
<i>Starovlaški predel</i>	—	74	24	72	6	15	—	11	—	1	—	9	30	182
Užičko področje	—	23	4	11	1	5	—	—	—	—	—	3	5	42
Področje Čačka	—	8	9	26	—	—	—	7	—	—	—	3	9	44
Ibar	—	6	5	9	1	1	—	—	—	1	—	—	6	17
Rasina	—	11	5	17	4	6	—	1	—	—	—	1	9	36
Sandžak	—	26	1	9	—	3	—	3	—	—	—	2	1	43
<i>Vzhodna Srbija</i>	17	113	148	416	24	76	7	26	—	5	27	54	223	690
Mlava	—	12	6	17	2	5	—	4	—	—	—	1	8	39
Krajina	16	73	129	359	17	61	5	18	—	5	26	49	193	565
Timok	1	14	13	33	3	6	1	2	—	—	1	2	19	57
Pomoravje	—	14	—	7	2	4	1	2	—	—	—	2	3	29
<i>Južna Morava</i>	1	388	38	129	7	17	—	31	—	1	1	16	47	582
Niško področje	—	64	7	28	2	3	—	12	—	—	—	2	9	109
Toplica	—	119	9	28	—	5	—	6	—	1	—	—	9	159
Nišava	—	9	3	11	—	1	—	3	—	—	—	2	3	26

Rajon II. stopnje Rajon I. stopnje	Gradbeništvo		Industrija		Trgovina		Promet		Kmetijstvo		Komunala		Skupaj:	
	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi
Jablanica	—	38	11	34	4	7	—	7	—	—	1	5	16	91
Vranjsko področje	1	158	8	28	1	1	—	3	—	—	—	7	10	197
<i>Banat</i>	3	52	16	45	2	14	—	4	—	—	—	2	21	117
Južni Banat	—	25	14	31	—	7	—	3	—	—	—	—	14	66
Severni Banat	3	27	2	14	2	7	—	1	—	—	—	2	7	51
<i>Srem in Bačka</i>	6	73	27	67	10	27	3	7	—	2	2	5	48	181
Južna Bačka	3	20	10	26	4	12	—	—	—	—	—	1	17	59
Severna Bačka	1	8	2	8	2	5	2	3	—	—	2	3	9	27
Zahodna Bačka	2	16	7	12	2	4	1	3	—	1	—	1	12	37
Srem	—	29	8	21	2	6	—	1	—	1	—	—	10	58
<i>Kosovo in Metohija</i>	2	838	7	147	—	53	—	14	—	4	—	112	9	1168
Kosovo	1	343	2	43	—	12	—	3	—	1	—	42	3	444
Zvečan	1	240	2	40	—	21	—	3	—	—	—	51	3	355
Šarsko področje	—	188	3	43	—	9	—	5	—	—	—	9	3	254
Metohija	—	67	—	21	—	11	—	3	—	3	—	10	—	115

Priseljenci iz SR Bosne in Hercegovine

V zadnjih letih daje SR Bosna in Hercegovina slovenskemu gospodarstvu največ priseljene delovne sile. Tudi ljubljanska podjetja so imela v letu 1966 največ delavcev iz te republike. Med bosanskimi priseljenci v Ljubljano prevladujejo moški s 94 %, priseljenk je le 6 %, ki so zaposlene največ v industriji (61 %), v trgovini z gostinstvom (14 %) ter v gradbenih podjetjih (11,2 %). Nekoliko drugačna je zaposlitvena struktura moških priseljencev iz Bosne in Hercegovine: v gradbeništvu jih dela 73,4 %, v industriji 914 (11 %), v komunalnih podjetjih 664 ali 8 %, v trgovini in v gostinstvu 3,4 %, v prometu 2,8 % ter 1,4 % v kmetijstvu.

Seveda se pokažejo med poedinimi predeli SR Bosne in Hercegovine velike razlike (gl. tabelo 20 in sl. 5). Najštevilnejši so doseljenci iz severne in zahodne Bosne. Od tod jih je bilo v letu 1966 kar 8130 ali 92,1 %. Kar 5776 ljudi je bilo iz Bosanske Krajine, kar je predstavljalo 1,2 % vse tamkajšnje delovne sile. Druga najmočnejša skupina priseljencev je prišla iz Bosanske Posavine (2354, t. j. 26,4 %), medtem ko jih je iz vseh drugih predelov SR Bosne in Hercegovine mnogo manj (iz Osrednje Bosne 322 ali 3,6 %, iz Hercegovine 225 ali 2,6 % ter iz Vzhodne Bosne 148 ali 1,7 %). V Slovenijo se torej priseljujejo največ prebivalci iz severozahodne Bosne, iz krajev, ki teže proti severu in proti železniški progi Doboj—Bosanski Novi—Sunja.⁴²

Toda tudi v okviru Bosanske Krajine in Bosanske Posavine se pokažejo razlike. Samo z območja Grmeča (t. j. iz Bos. Krajine) je prišlo v Ljubljano 3404 delavcev, kar predstavlja 37,4 % vseh v Ljubljani zaposlenih Bosancev. Med temi jih je največ iz občin Cazin (1560) in Velike Kladuše (1002), ki zavzemata skrajni severozahod republike. Leta 1966 je bilo 11,6 % aktivnega, pri tem 19,2 % aktivnega moškega prebivalstva cazinske občine zaposlenega v Ljubljani. Tudi Velika Kladuša je dala ljubljanskemu gospodarstvu 8,3 % vsega svojega aktivnega prebivalstva, pri tem 17,3 % aktivnih moških. Oglejmo si za te dve najznačilnejši občini, ki sta dali Ljubljani več kot 29 % vseh iz Bosne in Hercegovine priseljenih delavcev, še nekatere druge demografske značilnosti. Obe občini sta še vedno povsem kmečki z več kot tremi četrtinami kmetijskega prebivalstva (Cazin 75,9 %, Velika Kladuša 84,4 %). Prebivalstva, zaposlenega izven kmetijstva, je še izredno malo (Cazin 16 %, Velika Kladuša 12 %). Pri tem pa prebivalstvo sorazmerno močno raste, saj je rodnost — ob zmerni umrljivosti — izredno visoka (Cazin okrog 45 ‰, Velika Kladuša 42 ‰). Vse to pripelje k veliki prenaseljenosti in k izredno nizki življenjski ravni, zato pa tudi k močnemu izseljevanju ne le aktivnega, temveč tudi drugega prebivalstva. Izseljena delovna sila je zato tudi po veliki večini nekvalificirana: med priseljenci iz Cazina v Ljubljano je kar 71 % nekvalificiranih delavcev, med priseljenci iz Velike Kladuše pa 69 %, kar

⁴² Bjelovitič M., Bosanci na radu u Sloveniji. Geografski pregled, V, str. 167—168, Sarajevo 1961; prim. str. 167.

je znatno nad poprečjem bosanskih delavcev v Ljubljani (64 %). Značilna je tudi starostna struktura preseljencev v razmerju do starostne strukture vsega aktivnega prebivalstva obeh občin. Kar 42 % aktivnega moškega prebivalstva starosti do 20 let se je iz cazinske občine zaposlilo v Ljubljani, iz velikokladuške pa 44 %. Delovne sile v starosti 21—31 let je v Ljubljani iz občine Cazin kar 33,4 %, iz občine Velika Kladuša pa 25,2 %, delovne sile v starosti 31—45 let iz Cazina 20 % in iz Velike Kladuše 11 %, medtem ko je prišlo starejših delavcev (nad 45 let) v Ljubljano iz občine Cazin samo še 3 % in iz občine Velika Kladuša 1,3 %. S tem je seveda postala starostna sestava delovne sile, ki je ostala doma, izredno neugodna, kar prav gotovo neposredno vpliva na produktivnost in usmerjenost tamkajšnjega kmetijstva.

Razen iz občin Cazin in Velika Kladuša sta s področja Grmeča dali v Ljubljano izredno veliko delovne sile še občini Bosanska Krupa (435 priseljencev) in Bihać (362), z območja Kozare občine Sanski most (686), Prijedor (215), Omarska (115) in Ključ (270). Z območja Jajca jih je prišlo največ iz občine Mrkonjić Grad (53), z banjaluškega območja pa iz občin Laktaši (84), Ivanjska (119), Banja Luka (97) in Krupa na Vrbasu (87). S področja Ozrena jih je največ prišlo iz občin Doboju (288) in Teslić (185). Iz Srednje Bosanske Posavine se jih je največ priselilo iz občin Modriča (134), Gračanica (66), Odžak (37), Gradačac (45) in Bosanski Brod (48). Z ukrinskega območja jih je prišlo v Ljubljano največ iz občin Bosanska Gradiška (303), Prnjavor (294) in Srbac (192), iz Semberije pa iz občin Bijeljina (362), Brčko (79) in Ugljevik (72). Z vseh drugih območij oziroma demografskih rajonov 1. stopnje se je priselilo v Ljubljano manj kot 100 delavcev. Med njimi pa so vendar delavci iz vseh občin SR Bosne in Hercegovine razen iz dveh (Barići in Ljubinja).

Ta regionalni pregled porekla priseljencev gotovo odraža raznolikosti družbenogospodarske strukture posameznih predelov SR Bosne in Hercegovine. Toda močno odločilno je tudi, da sta Bosanska Krajina in Bosanska Posavina Sloveniji najbližja predela te republike, medtem ko se iz drugih njenih predelov delavci močno izseljujejo drugam po Jugoslaviji in v tujino.

Za vse predele SR Bosne in Hercegovine sta značilna visoka stopnja naravnega prirastka prebivalstva (v Bosanski Krajini 24,5 %, v Bosanski Posavini 22,1 %, v Hercegovini 18,1 %) in visok delež kmečkoga prebivalstva (Bosanska Krajina 60 %, Bosanska Posavina 67,5 %, Vzhodna Bosna 64,4 %, Hercegovina 41 %, toda Osrednja Bosna samo 23,6 %). Velika večina prebivalstva živi na podeželju, po vaseh. Le v Osrednji Bosni, kjer so v vsej republiki najbolj razvite neagrarne dejavnosti (industrija in rudarstvo), je mestnega prebivalstva blizu 35 % (v Vzhodni Bosni 7 %, v Hercegovini in v Bosanski Posavini okrog 14 %, v Bosanski Krajini 17 %). Temu primerna je porazdelitev zaposlenih izven kmetijstva: največ jih je v Osrednji Bosni (72,7 %), medtem ko jih je v vseh drugih predelih republike že mnogo manj (od 25 do 33 %). Od razlik v gospodarski usmerjenosti in zaposlitveni struk-

turi prebivalstva je odvisna višina narodnega dohodka na prebivalca. Le-ta je v Osrednji Bosni nekaj več kot dvakrat višji kakor v drugih predelih republike. Tam je najvišji tudi tisti delež dohodka na prebivalca, ki ga prispevata industrija in obrt (okrog 70 % vsega dohodka), medtem ko znaša ta delež v drugih predelih republike samo od 33 do 41 %. Vse to vpliva tudi na selitve in na razlike v gostoti obljudenosti. Industrijska področja privlačujejo prebivalstvo od drugod, iz kmetijsko prenaseljenih predelov odteka delovna sila v razvitejša področja z razvejanimi industrijskimi dejavnostmi. Prav v tej luči je treba motriti tudi priseljevanje bosanskohercegovske delovne sile v Slovenijo in v Ljubljano.

Da nam postanejo vsi ti demografski in ekonomski dejavniki v odselitvenih predelih in demografski procesi, ki se zaradi njih porajajo, še preprosteje dojemljivi, navedimo tudi za ljubljansko območje nekatere ustrezne podatke. Naravni prirastek prebivalstva znaša tam okrog 8,2 ‰, narodni dohodek na prebivalca pa je petkrat do šestkrat višji kakor v krajih zahodne Bosne. Izven kmetijstva je zaposlenega 89 ‰ aktivnega prebivalstva, število zaposlenih na 1000 prebivalcev (540) pa je sploh najvišje v državi (na drugem mestu je Sarajevo s 475, na tretjem Zagreb s 450 zaposleni; v Bosanski Krajini pride na 1000 prebivalcev le 138 do 170 in v Bosanski Posavini od 87 do 140 zaposlenecv). Tudi višina bruto osebnega dohodka na prebivalca je v Ljubljani dvakrat višja kot v bosansko-hercegovskih predelih, ki ji dajejo delovno silo. Razlike so torej tako močne, da ni težko razumeti, če prožijo in usmerjajo celo na tako daljavo selitvene tokove človeške delovne moči. Ne velja pozabiti, da je še danes, ko se tudi SR Bosna in Hercegovina velikopotezno industrializira, tam 50,2 ‰ kmetijskega prebivalstva in 32,5 ‰ nepismenih, kar pomeni ogromno rezervo ne-kvalificirane delovne sile, ki je ni mogoče več zaposliti samo doma.

Ker so bile te razlike v preteklosti nedvomno še močnejše, so verjetno že kmalu sprožile odtok te delovne sile. Zato se postavlja vprašanje, kdaj se je začel njen odtok v Slovenijo. Bjelovitić je mnenja, da so prve večje skupine bosanskih sezoncev odšle v Slovenijo že v letih 1956/1957. To so bili predvsem sezonski delavci iz okolice Prnjavorja, ki so se jim šele kasneje pridružili izseljenci iz območja Banja Luke in Prijedora.⁴³ Z našo anketo pa smo ugotovili, da je bilo leta 1966 med zaposlenimi priseljenci iz SR Bosne in Hercegovine v Ljubljani 9,9 ‰ delavcev, ki so se zaposlili še pred letom 1960. Največ jih je bilo zaposlenih v prometu (21,4 ‰), v industriji (12,5 ‰) in v trgovini z gostinstvom (12,2 ‰), mnogo manj pa v gradbeništvu (8,9 ‰) ter v kmetijstvu (6,1 ‰). Toda na novo se je samo v letu 1966 zaposlilo v Ljubljani 3379 delavcev iz SR Bosne in Hercegovine (38,3 ‰ vseh delavcev iz te republike pri nas), med njimi je bilo tudi 152 žensk (4,5 ‰).

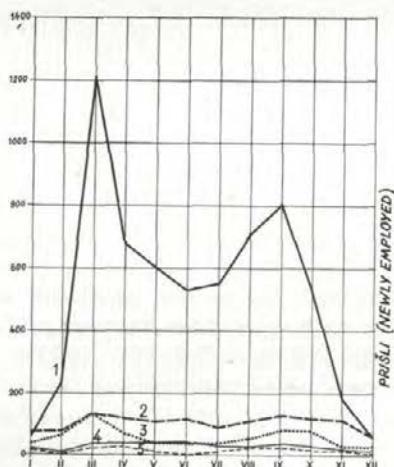
⁴³ Bjelovitić M., o. c., str. 168.

Tabela 21

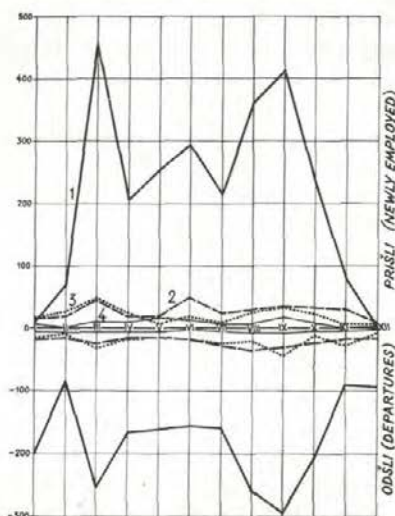
Priseljenci iz SR Bosne in Hercegovine po letu zaposlitve v Ljubljani (stanje 1966)

Dejavnost:	do 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gradbeništvo	550	197	338	575	927	945	2620
Industrija	155	56	98	194	258	159	339
Trgovina	44	8	19	51	67	78	94
Promet	51	11	20	42	59	37	18
Kmetijstvo	7	2	3	9	18	21	55
Komunala	68	24	32	47	106	170	253
Skupaj:	875	298	510	918	1435	1410	3379

Delež v Ljubljano priseljenih Bosancev, ki so se v letu 1966 vključili v naša podjetja, je po posameznih vejah gospodarstva naslednji (prim. tudi tabelo 20). Največ jih je med zaposleni v kmetijstvu (47,8 %), v gradbeništvu (42,6 %) in v komunalnih dejavnostih (36,2 %), mnogo manj pa se jih je priključilo priseljencem iz prejšnjih let, ki

Sl. 13. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz SR Bosne in Hercegovine (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo, 5 = promet)
 Fig. 13. The dynamics of employment according to branches of activities of workers from the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina employed in 1966 in Ljubljana. (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping, 5 — traffic)

Sl. 14. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti zaposlenih delavcev, ki so se iz SR Bosne in Hercegovine priselili v Ljubljano v letu 1966 (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

Fig. 14. The dynamics of employment according to branches of activities of employed workers who immigrated from the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina in 1966 (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

delajo v industriji (27 %) in v trgovini z gostinstvom (26 %) in v prometu (samo 7,6 %). V zaposlitvenem režimu bosanskih priseljencev v Ljubljano ni večjih razlik od splošnih značilnosti, ki smo jih že opisali za vse priseljence iz drugih republik (gl. sl. 13 in 14). Marec in september sta tudi pri njih meseca, ko se jih je v Ljubljani zaposlilo največ, obenem pa jih je tudi največ odšlo. V prvi četrtini leta se je v vseh dejavnostih zaposlilo od 22 % (trgovina, industrija) do 33 % (komunala) priseljencev. Toda koncem junija je že delala več kot polovica priseljencev (v gradbeništvu, komunalni, trgovini po 55 %, v kmetijstvu pa že 75 %). V zadnji četrtini leta je v naših podjetjih dobilo zaposlitev od 13 % (v gradbeništvu) do 25 % (v industriji) priseljenih delavcev iz Bosne in Hercegovine. Toda v prvi polovici leta je iz podjetij v Ljubljani odšlo 580 Bosancev, kar predstavlja okrog 45 % vseh letnih prekinitiv delovnega razmerja. V tem času jih je sorazmerno najmanj odšlo iz kmetijstva (16 %) ter iz prometnih dejavnosti (36 %), v vseh drugih vejah gospodarstva pa zavzemajo takratne prekinitve delovnega razmerja okrog 45 % vseh letnih izstopov. V zadnji četrtini leta je odšlo največ delavcev, ki so bili zaposleni v kmetijstvu (76 %), v industriji in v prometu ter v gradbeništvu, trgovini in v gostinstvu (okrog 20 %).

Tudi v letu 1966 se je v Ljubljani zaposlilo več delavcev iz SR Bosne in Hercegovine, kakor pa jih je odšlo iz ljubljanskih podjetij. Zato znaša zaposlitveni saldo + 795 (3379 delavcev se je v tem letu na novo zaposlilo). Prav zaradi tega se je število v Ljubljani zaposlenih delavcev iz Bosne in Hercegovine povečalo za 14,5 %. Najbolj se je povečalo v gradbeništvu + 600 (17 %) in v industriji + 109 (ali za 11,7 %), mnogo manj pa v trgovini (+ 31 ali za 11,6 %), v komunalni (+ 45 ali 7,5 %), v kmetijstvu (+ 17 ali za 28 %) in v prometu (+ 4 ali 1,8 %).

Vse te številke nam pokažejo, da se je v letu 1966 število bosanskih delavcev v ljubljanskih podjetjih zvišalo močneje kot pa skupno število priseljencev iz vse države. To pa pomeni, da so se delavci iz Bosne in Hercegovine trdneje oprijemali delovnega mesta kot pa drugi priseljenci. In ob sklepu smemo zapisati še naslednje: s tistih področij SR Bosne in Hercegovine, ki imajo z našo republiko negativno selitveno bilanco, je dobila Ljubljana največ delavcev. To je tem važnejše, ker selitve delovne sile sčasoma sprožijo tudi preseljevanje vzdrževanega prebivalstva v tista območja, ki so že zaposlila priseljene delavce.

Priseljenci iz SR Hrvatske

Hrvatska je druga republika v Jugoslaviji, ki daje ljubljanskemu gospodarstvu največ delavcev. Pri tem ne smemo prezreti, da je Hrvatska naša mejna, sosednja republika: delovna sila iz mnogih vzhodnih predelov Slovenije odhaja v večja in močnejša zahodnohrvatska industrijska središča (npr. v Zagreb, Karlovec, Samobor, Varaždin idr.),⁴⁴ medtem ko je veliko število delavcev iz Medžimurja, Hrvatskega Zagorja, iz Like ter iz Dalmacije zaposlenih v industrijskih in gradbenih podjetjih severovzhodne Slovenije kakor tudi drugje po slovenskem ozemlju. V letu 1966 smo našli v Ljubljani 7618 delavcev iz Hrvatske. Med njimi je presenetljivo visok odstotek delavk — 19,3 %. Precejšnje so razlike v zaposlitveni strukturi: 65,3 % moških s Hrvatskega je zaposlenih v gradbeništvu (v oklepaju ustrezni delež za ženske, 10 %), 18,1 % v industriji (65,6 %), 6,3 % v kmetijstvu (3,2 %), 4,2 % v trgovini in v gostinstvu (14,4 %) ter v prometu (3,3 %) in 1,9 % v komunalnih dejavnostih (3,5 %).

Tudi na Hrvatskem so se izoblikovala posamezna izrazita območja, ki dajejo svojo delovno silo ljubljanskemu gospodarstvu. Skoraj tričetrť priseljencev, ki so bili v letu 1966 zaposleni v Ljubljani, je prišlo iz Osrednje Hrvatske (5674 delavcev), med njimi je 19 % žensk; iz

⁴⁴ Žuljić S., Zagreb i okolica. Uticaj gradskog organizma na regiju. II. del; Geografski glasnik, XXVII, str. 39—147, Zagreb 1965; prim. str. 42 do 43, 89.

Kurtek P., Varaždin. Funkcionalni odnosi grada i okolice. Geografski glasnik, XXVI, str. 183—217, Zagreb 1964; prim. str. 201—202 in 208.

Žagar M., o. c., str. 111—112, 117—119.

Slavonije se je priselilo v Ljubljano 815 delavcev (t. j. 10,7 %), iz Like in Severnega Primorja 642 (8,4 %) ter iz Dalmacije 487 (6,4 %).

Na Medžimurje z varaždinskim območjem odpade kar 48 % vseh priseljencev iz Hrvatske v Ljubljano. Od tam je prišlo v Ljubljano tudi 690 priseljenk, kar predstavlja 47 % hrvatskih delavk v našem glavnem mestu. Drugo izrazitejše območje je Hrvatsko Zagorje, ki je dalo ljubljanskemu gospodarstvu 1123 delavcev (t. j. 14,7 % priseljencev iz Hrvatske), med katerimi je tudi 170 delavk. Pokolpje, Banija ter Gorski Kotar z Liko so še pomembna območja, saj je tudi od tam prišlo v Ljubljano veliko delavcev (445 oziroma 434 priseljencev).

Toda v mejah navedenih področij lahko ugotovimo po podatkih za občine še nekatera ožja izrazita emigracijska območja, čeprav se po intenzivnosti priseljevanja v Ljubljano ne morejo kosati z nekaterimi najbolj izrazitimi iz SR Bosne in Hercegovine. Na prvem mestu med njimi je občina Čakovec. Od tam se je v Ljubljano priselilo 724 delavcev, kar predstavlja 9,5 % vseh hrvatskih delavcev v Ljubljani. Močan je bil dotok tudi iz drugih občin Medžimursko-varaždinskega demografskega rajona 1. stopnje (Dekanovec 496, Donji Kraljevec 453, Murško Središče 409, Prelog in Štrigova okrog 300 delavcev). Nobena med občinami tega območja ni dala manj kot 100 delavcev. Iz Hrvatskega Zagorja so največ prispevale občine Pregrada (340), Ivanec (324), Lepoglava (182), Klanjec (83), Zlatar (57) itd. Tudi iz Zagreba se je 138 delavcev preselilo v Ljubljano. Z območja Pokolpja in Banije je pri nas največ delavcev iz občin Ozalj (144), Žumberak (102), Duga Resa (89), Karlovec (47). Iz Gorskega Kotarja in Like zavzemajo najvidnejše mesto občine Slunj (125), Brinje (58) in Čabar (43). V Jugovzhodni Slavoniji je treba omeniti občino Djakovo, od koder je prišlo v Ljubljano 69 delavcev, v Podravski Slavoniji pa občini Virovitico (62) in Podravsko Slatino (81). V Posavski Slavoniji je dala občina Nova Gradiska 53 delavcev, a v Severni Dalmaciji občina Posedarje 55 delavcev, zaposlenih v glavnem v ljubljanskih komunalnih dejavnostih. Kar je še drugje v SR Hrvatski občin, ki so dale ljubljanskim podjetjem delovno silo, so je dale manj kot po 50 zaposlencev.

Tudi za hrvatska območja, ki dajejo največ delavcev Ljubljani, so prav značilna nekatera demografska in ekonomska obeležja. Naravni prirastek prebivalstva je sicer povsod na Hrvatskem nižji kot v Bosni in Hercegovini: v Pokolpju in Baniji znaša samo 7,3 ‰, v Hrvatskem Zagorju 8,4 ‰, v Medžimurju ter v varaždinskem območju 10,2 ‰, v Gorskem Kotarju in v Liki 11,3 ‰ itd. Pač pa imajo vsa navedena območja nad polovico kmečkega prebivalstva (od 53 do 63 %). Stopnja zaposlenosti (preračunana na 1000 prebivalcev starih nad 10 let) je sicer skoraj povsod višja kot v Bosni in Hercegovini, vendar še zmeraj nizka (Hrvatsko Zagorje 160, Pokolpje in Banija 174, Medžimurje 182, Gorski Kotar z Liko 205, Dalmatinska Zagora 98, na področju Bilogore 120 itd.). Tudi v deležu dohodka, ki ga dajeta na osebo industrija in obrt, so močno zarisane značilne poteze manj razvitih področij (v povprečju 36—58 %). Taka poteza je tudi izredno visok delež avtohtonega

prebivalstva v vseh tistih občinah, ki so dale Ljubljani največ priseljenih delavcev (nad 75 % ga imajo občine Dekanovec, Donji Kraljevec, Ivanec, Vinica, med 70 in 75 % pa občine Čakovec, Murško Središče, Pregrada, Prelog idr.). Gre torej za značilnosti, ki nujno prožijo izseljevanje močnega deleža vsega aktivnega prebivalstva. Izseljenci v Ljubljano so pomenili dokaj močan delež vsega aktivnega prebivalstva v občinah Novi Marof (18,3 %), Ludbreg (16,3 %), Prelog (14,3 %), Murško Središče (10,5 %) itd.

Tabela 22

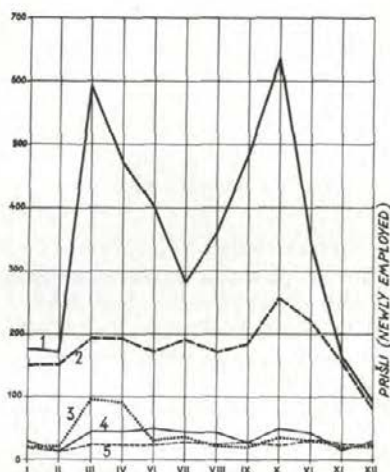
Priseljenci iz SR Hrvatske po letu zaposlitve v Ljubljani (stanje 1966. leta)

Dejavnost:	do 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gradbeništvo	852	222	284	427	613	719	1045
Industrija	469	126	161	281	394	251	415
Trgovina	72	22	21	49	110	72	111
Promet	90	19	17	57	52	43	28
Kmetijstvo	28	13	10	21	26	19	47
Komunala	77	18	23	37	48	86	143
Skupaj:	1588	420	516	872	1243	1190	1789

Prebivalstvo sosednjih predelov Hrvatske se je začelo zaposlovati na Slovenskem že kmalu po vojni. Okrog 21 % delavcev s Hrvatskega se je v Ljubljani zaposlilo že do leta 1960. Že od leta 1960 dela v ljubljanskem prometu 29,4 % hrvatskih delavcev, ustrezni delež zaposlenih v njeni industriji znaša 22,4 %, v gradbeništvu 20,3 %, v trgovini in v gostinstvu 15 %, v komunalnih dejavnostih 18 ter 17 % v kmetijstvu. Šele leta 1966 se je zaposlilo v Ljubljani 23,6 % vseh tam zaposlenih delavcev iz SR Hrvatske (prim. tabela 22). Tudi njihov delež je po posameznih vejah gospodarstva zelo raznolik: v komunalnih podjetjih v Ljubljani se je zaposlilo v tem letu 33 % vseh tam zaposlenih hrvatskih delavcev, v kmetijstvu 29 %, v gradbeništvu 25 %, v trgovini in v gostinstvu 24 %, v industriji 20 %, v prometu pa samo 9 % (prim. tabela 22). Razlika med moškimi in priseljenkami se pokaže v tem, da so ženske mnogo bolj kot moški »priklenjene« na delovno mesto. Iz časa do leta 1960 jih je v Ljubljani 21 %, iz leta 1964 20 %; v letu 1966 pa se je na novo zaposlilo 280 ali 19 % vseh delavk iz SR Hrvatske.

Najmočnejši znaki sezonstva se tudi med hrvatskimi doseljenci pokažejo pri tistih, ki so vključeni v kmetijske in komunalne dejavnosti. V prvi tretjini leta se je zaposlilo 56,3 % vseh tistih hrvatskih priseljencev, ki so našli delo v kmetijstvu; v zadnjih štirih mesecih v letu pa samo 12,3 %. Tudi v komunalnih dejavnostih se je do meseca

maja zaposlilo 53 % priseljencev, v zadnji tretjini leta pa 24 %. V vseh drugih panogah gospodarstva (tudi v gradbeništvu) pa ni čutiti kakršnih koli močnejših vplivov sezonstva. V prvi tretjini leta se je zaposlilo v gradbeništvu 34 % delavcev iz Hrvaške, v zadnji tretjini leta pa še vedno 30 %. Podobno je v industriji pa v trgovini z gostinstvom ter v prometu; do konca meseca aprila je stopilo v delovno razmerje okrog 29 do 33 % v teh panogah zaposlenih hrvaških priseljencev, v zadnjih štirih mesecih pa 34 % (gl. sliko 15).

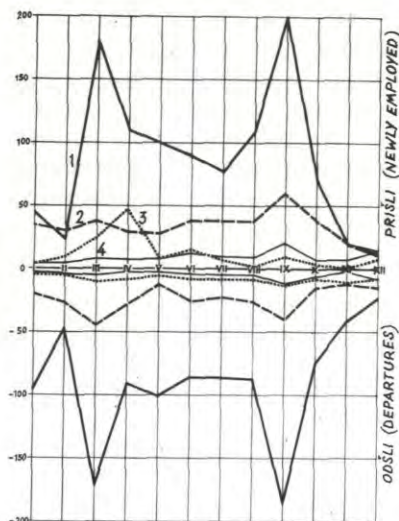

Sl. 15. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz SR Hrvaške (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo, 5 = promet)

Fig. 15. The dynamics of employment according to branches of activities of workers from the Socialist Republic of Croatia employed in 1966 in Ljubljana (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping, 5 — traffic)

Do podobnih spoznanj pridemo pri razčlenitvi podatkov za leto 1966. Pri delavcih v kmetijstvu in v komunalnih podjetjih je sezonstvo še močnejše poudarjeno kot v prejšnjih letih. Do začetka maja se je v kmetijstvu zaposlilo 64 % delavcev, v komunalni 60 %, od septembra naprej pa v kmetijstvu le še 2 %, v komunalnih dejavnostih 15,4 %. Pri zaposlovanju hrvaških delavcev v trgovini oziroma v gostinstvu opazimo v tem letu tudi močnejši ritem sezonstva kot v prejšnjih. V prvi tretjini leta je dobilo zaposlitev 29 % delavcev, od maja do konca avgusta 25 % in v zadnjih štirih mesecih leta 1966 pa kar 46 % (gl. sl. 16).

Do konca meseca aprila je iz ljubljanskih podjetij odšlo 38 % delavcev, ki so v tem letu izstopili iz delovnega razmerja, v naslednjih štirih mesecih 31 %, 486 ali 31 % pa v zadnji tretjini leta. V prvem

Sl. 16. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti zaposlenih delavcev, ki so se iz SR Hrvatske priselili v Ljubljano v letu 1966 (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

Fig. 16. The dynamics of employment according to branches of activities of employed workers who immigrated from the Socialist Republic of Croatia into Ljubljana in 1966 (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

štirimesečnem razdobju jih je največ odšlo iz gradbeništva (405 ali 38%), iz industrije (123 ali 43%) ter iz kmetijstva (15 ali 47%). V zadnji tretjini leta pa je opustilo zaposlitev največ delavcev v trgovini in v gostinstvu (46%) in v komunalni (40%), mnogo manj pa v kmetijstvu, prometu, gradbeništvu ter v industriji (gl. sliko 16).

Neposreden odraz predočenega zaposlitvenega režima se pokaže v zaposlitvenem saldu. V letu 1966 se je število delavcev iz Hrvatske, ki so bili zaposleni v Ljubljani, povečalo za 3,5%, kar pomeni mnogo manj kot pa je znašal porast vseh v Ljubljani zaposlenih priseljencev (10%). Število hrvatskih delavcev — zaposlenih v gradbeništvu — se je zmanjšalo za 1,1% (od 3117 na 3082 zaposlenecv), število v prometu zaposlenih pa se ni spremenilo. Porast v industriji zaposlenih znaša 7,5% (od 1682 na 1808), v kmetijstvu za 13% (od 117 na 132), v trgovini za 14% (od 346 na 394) in v komunalnih dejavnostih od 289 na 341, t. j. za 18%. Potemtakem je bilo ob koncu leta 1966 v Ljubljani zaposlenih 206 hrvatskih delavcev več kot pa v začetku leta (5829 oziroma 6035).

Priseljenci iz ožje Srbije in Vojvodine

S področij SR Srbije je med ljubljanskimi priseljenci 3252 delavcev (16,1 %). Od tega jih je s Kosova in Metohije 1168 ali 36 %. Priseljence s Kosmeta označujejo številne posebnosti, ki dajejo predvsem narodnostni skupini Albancev svojska obeležja. Prav zato smo se odločili, da obravnavamo v besedilu in v tabelah priseljence s Kosmeta posebej in tiste z ostalega ozemlja SR Srbije posebej.

V ljubljanskih podjetjih je leta 1966 delalo 2084 delavcev iz ožje Srbije in Vojvodine. Med njimi je presenetljivo visok delež priseljenk (20,8 % ali 433 delavk), ki so si po pretežni večini poiskale zaposlitev v industrijskih ali obrtnih obratih (69 %). Presenetljivo je tudi, da je kar 41,7 % priseljencev iz ožje Srbije in Vojvodine dobilo zaposlitev v industriji, 40,3 % v gradbeništvu (delež žensk 7,3 %), 8,6 % (žensk 14,3 %) v trgovini, 4,4 % (žensk 2,5 %) v prometu, 4,5 % (6,9 % žensk) v komunalnih podjetjih. V kmetijstvu pa se je zaposlilo sploh samo 10 priseljencev iz Srbije.

V ožji Srbiji in Vojvodini ne opazimo več tako izrazitih izselitvenih področij kot na Hrvatskem ali v Bosni. Samo nekaj ožjih območij (s stalnih statističnih rajonov I. stopnje) izkazuje več kot 100 priseljencev (Timoška Krajina 565, Vranjska kotlina 197, Topliška pokrajina 159, Niško področje 109 in območje Beograda 100). Od obsežnejših območij (rajonov II. stopnje, prim. tabelo 20) sta najmočnejši Vzhodna Srbija (690) in Južna Morava (582), za njima je Šumadija (332), medtem ko je iz Starovlaškega predela samo 182 delavcev v Ljubljani. S področja Vojvodine se je priselilo v Ljubljano iz Srema in Bačke 181, iz Banata pa 117 delavcev. Od v Ljubljani zaposlenih delavk iz ožje Srbije in Vojvodine pa jih je kar 51,5 % iz Vzhodne Srbije (32,2 % priseljencev od tam); 15 % jih je iz Šumadije (19 % priseljencev je od tam) in 11 % iz Srema in Bačke (26,5 % priseljencev od tam). Največ srbskih delavcev je prišlo iz negotinske občine (364, 20,4 % vseh priseljencev iz ožje Srbije in Vojvodine v Ljubljani). Obenem pa je v tem številu zajetih 13,4 % aktivnega prebivalstva občine Negotin (pri ženskah celo 14,6 %). Tudi iz občine Jabukovac (iz Timoške Krajine) je v Ljubljani okrog 9 % aktivnega prebivalstva. S področja Južne Morave je prišlo v Ljubljano samo iz občine Vladičin Han 132 delavcev, kar pomeni 10,1 % vsega tamkajšnjega aktivnega prebivalstva. Iz občine Žitoradja pa je bilo tudi 7,3 % njenega aktivnega prebivalstva na delu v Ljubljani.

Timoška Krajina, ki je dala Ljubljani največ priseljencev, ima še danes izredno visok delež kmetijskega prebivalstva. Ako izvzamemo urbana naselja z močnejšimi neagrarnimi funkcijami (Bor, Majdanpek, Knjaževac, Zaječar), prevladujejo v glavnem območja z več kot 80 % kmetijskega prebivalstva, medtem ko je delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu, povsod nad 80 %. Občina Jabukovac je imela v letu 1961 92 % kmetijskega prebivalstva in kar 95 % v kmetijstvu zaposlenih, občina Brza Palanka 90 % oziroma 93 %, Salaš 85 % in 91 %,

Negotin 72 % in 83 % itd. Kljub še vedno izrazito kmečkemu značaju Timoške Krajine, pa je večina priseljencev od tam v Ljubljani zaposlena v industrijskih ali obrtnih podjetjih (64 %); v trgovini jih je zaposlenih 11 %, v gradbeništvu 13 % in v komunalnih dejavnostih 9 %. Vendar je med njimi kar 79 % nekvalificiranih delavcev, 14 % polkvalificiranih in samo 7 % delavcev s strokovno usposobljenostjo.

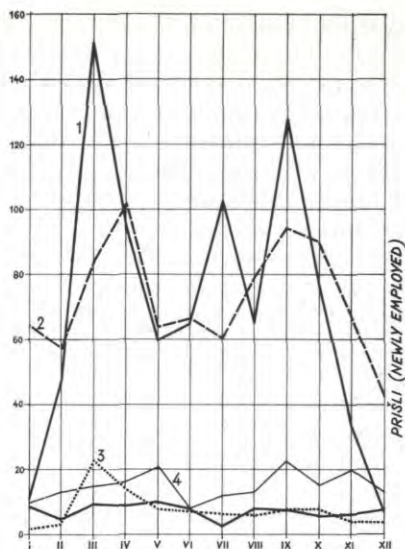
Tudi za srbska območja, od koder so se k nam priselili delavci, je značilna močna depopulacija. Stopnja naravnega prirastka je sicer zelo različna (od samo 2,6 % v Timoški Krajini do 15 % v Vranjski kotlini), zato pa je povsod izredno nizek narodni dohodek na prebivalca (1040 oziroma 760 novih dinarjev v Vranjski kotlini), nizek odstotek nekmetijskega prebivalstva (23 % oziroma 33 %), nizka stopnja zaposlenosti (94 oziroma 89 oseb na 1000 preb., starih nad 10 let; v Ljubljani 540!), pa tudi v strukturi dohodka na osebo sta industrija in obrt zelo malo zastopani (30 % oziroma 23 % v območju Vranja). Vse to je v nedavni preteklosti pospeševalo izseljevanje in zaposlovanje tamkajšnjega prebivalstva v drugih predelih naše države.

Tabela 23

Priseljenci iz ožje Srbije in Vojvodine po letu zaposlitve v Ljubljani (stanje 1966)

Dejavnost:	do 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gradbeništvo	29	26	29	92	125	153	388
Industrija	107	37	57	103	202	145	218
Trgovina	15	4	5	16	52	26	61
Promet	12	5	6	17	26	15	9
Kmetijstvo	—	1	—	1	3	3	2
Komunala	4	2	2	2	13	23	48
Skupaj:	167	75	99	231	421	365	726

V različnih panogah dejavnosti je leto vključitve srbskih delavcev v ljubljanska podjetja zelo raznoliko (gl. tabelo 23). Med delavci, ki so zaposleni v komunalni in v gradbeništvu, se jih je največ (51 % v komunalni in 46 % v gradbeništvu) zaposlilo v zadnjem letu (1966), ustreznostka zaposlencev v trgovini in industriji sta 34 % in 25 %. V zadnjih treh letih se je zaposlilo v Ljubljani 72,5 % priseljencev iz ožje Srbije in Vojvodine. V letu 1964 in kasneje je dobilo zaposlitve v komunalni kar 89 % srbskih delavcev, ki delajo v teh dejavnostih, v kmetijstvu 80 %, v gradbeništvu 79 %, v trgovini 78 %, v industriji 65 % in v prometu 56 %. Vse to nam dovolj nazorno pokaže, da se je najmočnejše priseljevanje delavcev iz ožje Srbije (in deloma tudi iz

Sl. 17. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz ožje Srbije in Vojvodine (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo, 5 = promet)

Fig. 17. The dynamics of employment according to branches of activities of workers from Serbia and Voivodina employed in 1966 in Ljubljana (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping, 5 — traffic)

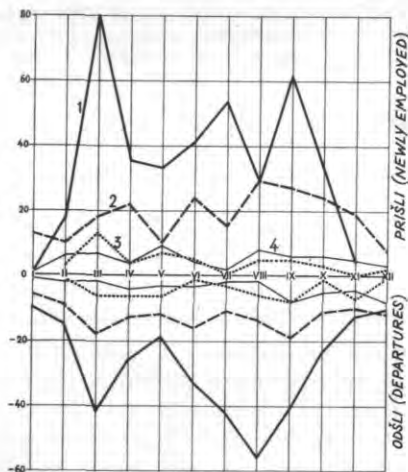
Vojvodine) v Slovenijo pričelo šele v zadnjih letih. Nedvomno so se ljudje iz agrarno preobljudenih predelov izseljevali že mnogo prej, toda povečini v Beograd oziroma v Vojvodino. Po podatkih popisa prebivalstva 1961. leta moremo izračunati, da znaša selitveni saldo za področje Južne Morave — 122 263 ljudi, za Vzhodno Srbijo — 5032. Z obema navedenima predeloma Srbije pa ima Slovenija pozitivno selitveno bilanco (z Vzhodno Srbijo + 385, z Južno Moravo + 331 prebivalcev).

Pri zaposlovanju srbskih delavcev v ljubljanskih podjetjih ni bilo mogoče zaznati večjih in močnejših nihanj v teku leta (gl. slika 17). Res je, da se jih je zaposlilo v komunalni, v prometu in v gradbeništvu nekoliko več v prvi tretjini leta (od 35 do 45 %) kot pa v naslednjih dveh. Toda tudi v zadnjih štirih mesecih se je vključilo v ljubljanska podjetja sorazmerno visoko število srbskih delavcev (v gradbeništvu 29 %, v komunalno 26 %, v promet 31 %, v trgovino z gostinstvom 40 %, v industrijo 34 %). Le pri zaposlenih v trgovini in v gostinstvu je zaznati močnejša sezonska nihanja v zaposlovanju.

Tudi v njihovem zaposlitvenem režimu v letu 1966 ni bilo večjih razlik z že zgoraj nakazanim režimom. V tem letu se je v Ljubljani zaposlilo 726 delavcev iz ožje Srbije in Vojvodine, medtem ko jih je

581 odšlo iz naših podjetij. Največ izstopov iz delovnega razmerja je bilo v drugi tretjini leta (40 %). Največ v trgovini in v gostinstvu zaposlenih je izstopilo iz delovnega razmerja v zadnjih štirih mesecih, v komunalnih podjetjih pa v drugi tretjini leta, tudi v industriji in v gradbeništvu od maja do septembra (35 % oziroma 45 %) pa še v zadnji tretjini leta (34 in 27 %, gl. sliko 18). Vendar so bile nove zaposlitve v vseh treh obdobjih močnejše kot pa odhodi. Prav zato se je število v Ljubljani zaposlenih delavcev iz ožje Srbije in Vojvodine povečalo za 145 ali za 10,7 % (od 1358 na 1503 delavcev). Število srbskih delavcev, ki so bili zaposleni v gradbeništvu, se je najmočnejše povečalo, in sicer za 12,4 %; v trgovini se je povečalo za 15,2 % ter v industriji za 10 %. V komunalnih dejavnostih je že slabotnejši porast (4,3 %), v prometu pa se je število zaposlenecv celo zmanjšalo za 1,3 %. Med delavci iz ožje Srbije in Vojvodine je več kot polovica (54,6 %) nekvalificiranih delavcev. Največji delež nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev je med zaposleni v komunalni (95 %), visok je še v kmetijstvu in industriji (70 %) ter v gradbeništvu (68,5 %); precej nižji je v trgovini (59 %) in posebno v prometu (le 41 %).

Ugotovitve, ki smo jih zapisali o priseljencih iz Bosne in Hercegovine ter iz Hrvatske, veljajo v glavnem tudi za delavce iz ožje Srbije in Vojvodine. Ljubljansko gospodarstvo je s svojimi rahlimi vplivi poseglo tudi v te močno oddaljene predele države in pritegnilo iz njih

Sl. 18. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti zaposlenih delavcev, ki so se iz ožje Srbije in Vojvodine priselili v Ljubljano v letu 1966 (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

Fig. 18. The dynamics of employment according to branches of activities of employed workers who immigrated from Serbia and Voivodina into Ljubljana in 1966 (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

nekaj delovne sile v Slovenijo. Tudi tu so bila zajeta predvsem odročna in zatišna, slabo razvita področja z agrarno preobljudenostjo in depopulacijo, zlasti tista z negativnim selitvenim saldrom (v letih 1958 do 1961). To velja za celotni rajon II. stopnje Južna Morava z migracijskim saldrom — 8,53 %. Tudi v podrobnem opazimo, da je prišlo največ doseljencev v Ljubljano iz tistih področij, kamor je bilo priseljevanje najšibkejše. Tako je Vranjska kotlina sprejela v letih 1958—1961 samo po 5,4 % priseljencev na leto, Pomoravje 9,5 % in Timoška Krajina 8,9 %. Ustrezni podatek za Ljubljano pa je 25,6 %.

Priseljenci s Kosova in Metohije

Kosovo z Metohijo je izrazito nerazvit predel ter zato vir močnega izseljevanja. Njegovo nerazvitost kaže vrsta demografskih in ekonomskih podatkov. V tem predelu naše države je naravni prirastek najvišji (okrog 29 %), najvišji je tudi delež kmečkega prebivalstva (64 % leta 1961), izredno nizek (20 %) je odstotek prebivalstva v mestih, izredno visok pa odstotek vzdrževanega prebivalstva (64 % proti samo 44 % v Sloveniji). Nepismenih je kljub vsem prizadevanjem še vedno 41 %; celo med mlado delovno silo (od 20 do 34 let) jih je še 36 % in med najmlajšimi (od 10 do 19 let) 13,4 %. Narodni dohodek na prebivalca je najnižji v državi, k njemu pa prispevata industrija in obrt samo s četrtino. Zato so tudi zaslužki doma zaposlenih Albancev med najnižjimi v državi.

Ni torej čudno, da se prebivalstvo s Kosmeta že dolgo izseljuje v najrazličnejše predele naše države, zlasti v bližnje (Makedonijo, Srbijo, pa tudi v Vojvodino in Slavonijo), kjer se zaposle deloma v kmetijstvu, deloma pa v neagrarnih, vendar bolj ali manj sezonsko pogojenih dejavnostih (gradbeništvo, prehrabena industrija, komunalna itd.). Negativni selitveni saldo Kosmeta je že leta 1961 znašal — 30 116 oseb (z Makedonijo — 12 560, z Beogradom in njegovo okolico — 16 839 oseb itd.).⁴⁵ V Slovenijo so se, kakor je pokazala naša anketa, pričeli Albanci s Kosova v večjem številu priseljevati šele zadnja leta. Vendar ima Slovenija s tem predelom Jugoslavije že pozitivno selitveno bilanco (+ 262, od tega vzhodna Slovenija + 76 in zahodna + 186).

Leta 1966 je bilo s Kosova in Metohije zaposlenih v Ljubljani 1168 delavcev, med njimi samo 9 žensk. Največ, skoraj tri četrtine (72 %), jih je delalo v gradbeništvu, osmina v industriji, desetina v komunalnih dejavnostih, 4,5 % v trgovini in 1,2 % v prometu. Od vseh je bil sorazmerno visok delež (58 %) v tem letu v Ljubljani na novo zaposlen, v čemer se morda kaže izrazito sezonski značaj njihovega zaposlovanja. V zadnji četrtini leta se je pri nas zaposlilo le 12,4 % vseh Albancev, od pomladi do jeseni, od maja do septembra pa 68 %.

⁴⁵ Breznik D., o. c., str. 5.

Tabela 24

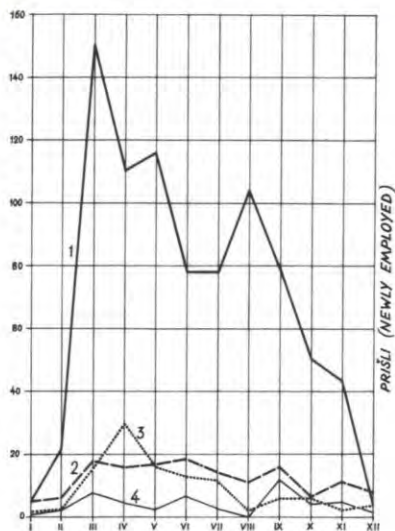
Priseljenci s Kosova in Metohije po letu zaposlitve v Ljubljani (stanje 1966)

Dejavnost:	do 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gradbeništvo	7	6	15	66	95	151	498
Industrija	9	1	3	11	35	23	65
Trgovina	1	—	1	2	6	11	32
Promet	2	—	—	3	5	3	1
Kmetijstvo	—	—	—	—	1	1	2
Komunala	1	—	1	3	13	16	78
Skupaj:	20	7	20	85	155	205	676

Skoraj v vse veje gospodarstva je bil v zadnjem času močan dotok delavcev s Kosova in Metohije. V zadnjih treh letih (1964—1966) je dobilo delo kar 89 % vseh v Ljubljani zaposlenih Albancev (gl. tabela 24). Ustrezni delež za zaposlene v komunalni je kar 96 %, v trgovini in v gostinstvu 93 %, v gradbeništvu 89 %, v industriji 88 % in v prometu 64 %. V celoti pa je doseljevanje s Kosmeta v Slovenijo in v Ljubljano v primerjavi z doseljevanjem iz drugih območij naše države še vedno šibko. Vzrok je pač še v veliki oddaljenosti obeh predelov, v jezikovnih težavah, pa tudi v vplivih domačega okolja, ki včasih zavirajo izseljevanje mladih ljudi. Vsekakor je število priseljencev še prenizko, da bi dopustilo kakršne koli trdnejše zaključke.

Med doseljenci s Kosmeta, ki so bili leta 1966 zaposleni v Ljubljani, jih je prišlo največ s Kosova (37,9%) in z območja Zvečana (30,4 %). Z območja Šare jih je bilo 21,8 % in iz Metohije 9,9 %. V podrobnem gre povsod za predele, ki so še izrazito kmečki, s 85 ali več odstotki kmečkega prebivalstva. Največ doseljencev je bilo iz občin Glogovac (Kosovo, 307) in Srbica (272), precej, čeprav mnogo manj, pa še iz občin Suva Reka (73), Mališevo (56), Uroševac (48), Prizren (46), Klina (44), Priština in Vučitrn (po 38), Gnjilane (34), Kosovska Mitrovica in Lipljan (po 33), ter Peč (32). Iz vseh drugih občin je prišlo manj kot po 30 priseljencev, vsega skupaj 114, kar pomeni samo 8,9 % delavcev s Kosmeta v Ljubljani. Odstotek od vsega aktivnega prebivalstva, ki so ga najmočnejše odselitvene občine dale Ljubljani (Glogovac 4,7 %, Srbica 7,2 %, Suva Reka 0,7 %) je sicer v primerjavi z odstotki, ki smo jih zabeležili drugod (npr. v Bosanski Krajini), še neznaten, čisto nepomemben pa vendar ni.

V zaposlitvenem režimu v Ljubljani zaposlenih delavcev s Kosmeta je čutiti izredno močne vplive sezonstva (gl. sl. 19). V prvih treh mesecih v letu se je zaposlilo poprečno v gradbeništvu 21 %, v trgovini 23 %, v industriji in v komunalnih dejavnostih pa po 19 %. V zadnji četrtini leta pa je dobilo delo v komunalni in v gradbeništvu samo po

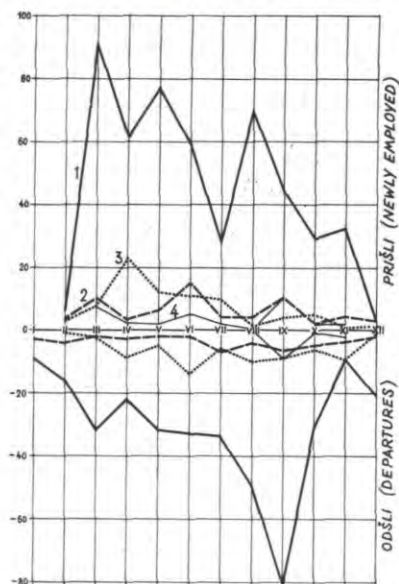
Sl. 19. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev s Kosova in Metohije (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

Fig. 19. The dynamics of employment according to branches of activities of workers from Kosovo and Metohija employed in 1966 in Ljubljana (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

11 % zaposlenih, v industriji 17 % ter v trgovini 21 %. Tudi v zaposlitvenem režimu za leto 1966 se pokažejo vse navedene značilnosti.

V prvi četrtini leta 1966 je odšlo iz ljubljanskih podjetij 129 (19,1 %) Albancev, v drugi četrtini že 41 %, v poletnih mesecih 189 delavcev (28 %) in od oktobra do decembra 12 % (81; gl. sl. 20). Podobna razmerja pri izstopanju iz podjetij se pokažejo po posameznih dejavnostih; le v komunalni je bilo že od aprila do začetka julija več kot polovica (59 %) vseh izstopov. Konec leta 1966 je znašal zaposlitveni saldo +167 delavcev, kar pomeni, da se v tem letu število v Ljubljani zaposlenih delavcev s Kosova in Metohije poveča kar za 34 %. Najmočnejši porast beležimo med zaposleni v trgovini in v gostinstvu (+19 delavcev, porast znaša 90 %) pa v gradbeništvu (+124 ali 36 %) in v industriji (od 82 na 102, t. j. +20 delavcev ali 24 %) ter v komunalnih dejavnostih (od 34 na 40 zaposlenih, +6 ali 18 % porasta). Število v prometu zaposlenih Albancev s Kosmeta pa se je zmanjšalo od 13 na 9, t. j. za 31 %.

Razumljivo je, da je med delavci s Kosova v Ljubljani izredno visok odstotek nekvalificiranih (80 %) in polkvalificiranih delavcev (9 %). Delež obojih skupaj je največji pri delavcih v komunalni (97,4 %)

Sl. 20. Zaposlitveni režim po panogah dejavnosti zaposlenih delavcev, ki so se s Kosova in Metohije priselili v Ljubljano v letu 1966 (1 = gradbeništvo, 2 = industrija, 3 = komunalne dejavnosti, 4 = trgovina in gostinstvo)

Fig. 20. The dynamics of employment according to branches of activities of employed workers who immigrated from Kosovo and Metohija into Ljubljana in 1966 (1 — construction, 2 — industry, 3 — communal utilities, 4 — commerce and hotel keeping)

ter pri zaposlenih v trgovini z gostinstvom (96,3 %), velik tudi v industriji (90,3 %) in v gradbeništvu (88, %), nekaj manjši v prometu (64,3 %). Prav v tem, da je med delavci s Kosova in Metohije največ nekvalificiranih pa tudi nepismenih, moramo iskati vzrok za ritem njihovega zaposlitvenega režima, ki kaže mnoge znake njihovega sezonskega vključevanja v delo.

Priseljenci iz SR Makedonije

Za leto 1966 smo ugotovili, da je delalo v ljubljanskih podjetjih tudi 269 makedonskih delavcev, kar pomeni 1,3 % v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz drugih republik Jugoslavije. Med njimi je 28 delavk (10,4 %). Delež makedonskih delavcev je torej izredno nizek; po posameznih panogah gospodarstva je naslednji: v prometu 2,8 %, v industriji 2,2 %, v trgovini z gostinstvom ter v komunalnih dejavnostih okrog 1,5 %, v gradbeništvu 0,9 % ter v kmetijstvu 0,7 %. Njihova zaposlitvena struktura nam pokaže, da je pretežna večina zaposlenih

v gradbeništvu (41,6 %) ter v industriji (37,2 %), v vseh drugih vejah gospodarstva jih dela že manj (v komunalni 7,8 %, v prometu 7,1 %, v trgovini z gostinstvom 5,6 % in v kmetijstvu 0,7 %). Delavke iz SR Makedonije so zaposlene v industriji, kjer jih dela 89,3 %, in v trgovini z gostinstvom (10,7 %).

Ljubljansko gospodarstvo je dobilo skoraj iz vseh makedonskih občin priseljeno delovno moč. Toda iz velike večine občin je prišlo k nam zelo majhno število, manj kot deset delavcev. Slovenija je pač za makedonske delavce še vedno preveč oddaljena. Razen tega je postala za Makedonce Slovenija manj privlačna, ker so zaslužki sorazmerno nizki, življenjski stroški pa visoki. Vrh tega je med delavci iz Makedonije v Ljubljani kar 58 % nekvalificiranih in polkvalificiranih, kar neposredno vpliva na višino osebnih dohodkov.

Največ makedonskih delavcev se je v Ljubljani zaposlilo iz Skopja (35) ter iz občin Struga (29) in Kičevo (26). Iz tetovske občine jih je prišlo 16, iz občine Dihovo 15, iz občine Resen 10 ter še manjše število iz drugih občin. Potemtakem se je iz zahodnomakedonskih predelov priselilo v Ljubljano 124 delavcev (46 %), iz jugovzhodnih območij (Pelagonije, Povardarja ter iz območja Štípa) 83 ali 31 %, vsi drugi pa so prišli iz Skopja in njegove okolice (37) ali iz območja Kumanovega (25).

Čas zaposlitve makedonskih delavcev v Ljubljani se v mnogočem ujema s časom priseljevanja delavcev s Kosova in Metohije, iz ožje Srbije in Vojvodine. Tudi iz Makedonije se je namreč v zadnjih treh letih zaposlilo v Ljubljani 192 (71 % vseh) delavcev, samo 77 (29 %) jih je dobilo delo že pred letom 1964. V zadnjem letu (1966) je bil najmočnejši priliv makedonskih delavcev v gradbena (44 %) in v industrijska ali obrtna podjetja (40 %).

Pri delavcih iz SR Makedonije se pokažeta v letnem zaposlitvenem režimu dva viška, prvi v marcu in drugi v oktobru. Do večjih nihanj v zaposlitvenem režimu je prihajalo pri zaposlovanju v gradbeništvu in v industriji, medtem ko v drugih dejavnostih nihanja niso izrazita. Mnogo večjo umirjenost v zaposlitvenem režimu zasledimo v letu 1966, kar pomeni, da postaja v zadnjih letih naša republika zanje vse manj zanimiva, in to kljub temu, da ima SR Makedonija znatno število nezaposlenih delavcev (v letu 1967 okrog 60 000). V letu 1966 se je na novo vključilo v delo v ljubljanska podjetja 83 Makedoncev, iz njih pa jih je izstopilo 69; zaposlitveni saldo znaša +14 (povečanje za 7,5 %). Število zaposlenih v komunalni (-3) in v prometu (-2) se je zmanjšalo, rahlo je napredovalo v gradbeništvu (2,5 %), močno pa v trgovini in v gostinstvu (za 30 %) in v industriji (za 20 %).

Morda nas to opozarja na osnovne težnje makedonskih delavcev, da se v vedno večjem številu zaposlujejo v tistih gospodarskih dejavnostih, ki v svojem proizvodnem procesu kažejo vse manjši značaj sezone.

Priseljenci iz SR Črne gore

Črna gora je dala ljubljanskemu gospodarstvu najmanj delavcev — komaj 150, le 0,75 % v Ljubljano priseljenih delavcev iz drugih republik Jugoslavije. Med črnogorskimi delavci v Ljubljani je tudi 28 delavk (18,7 %), ki so zaposlene v industriji (71,5 %), trgovini (14,3 %), v gradbeništvu (10,6 %) ter v komunalnih dejavnostih (3,6 %). Moški del črnogorskih priseljencev je največ v delovnem razmerju z gradbenimi podjetji (43,5 %) ter z industrijskimi in obrtnimi obrati (38,5 %), manjše število pa jih še dela v prometu (6,6 %), trgovini in v komunalni (5,7 %). V celoti je največ vseh Črnogorcev v Ljubljani zaposlenih v industriji (44,6 %) ter v gradbeništvu (37,3 %), nekaj pa še v prometu in komunalni (5,4 %) ter v trgovini oziroma v gostinstvu (7,3 %).

Iz severne Črne gore je prišlo v Ljubljano 60,6 % vseh v našem mestu zaposlenih delavcev iz te naše najmanjše republike; od tam je tudi 77 % Črnogorcev zaposlenih v ljubljanskem gradbeništvu, 88 % zaposlenih v trgovini, a samo 48 % v industriji in 45 % v prometu. Še ena bistvena razlika se nam pokaže med severno Črno goro in Črnogorskim primorjem z njegovim zaledjem vred: tri četrtine vseh nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev je prišlo iz severnega dela Črne gore, med njimi je kar 64 % težaške delovne sile. Razlika se pokaže še v kvalifikacijski strukturi delavk, zaposlenih v Ljubljani. Tiste, ki so prišle iz severnega dela, so vse ali nekvalificirane (93 %) ali polkvalificirane (7 %), medtem ko jih je iz južnega dela le 31 % nekvalificiranih in 23 % polkvalificiranih, vse druge pa imajo poklicno izobrazbo. Tudi pri Črni gori pa je število doseljencev premajhno za kakršne koli trdnejše zaključke.

Vendar kaže opozoriti na demografske in ekonomske razlike med obema deloma Črne gore. Naravni prirastek znaša v Črnogorskem primorju 14,8 %, v severni Črni gori pa 23,9 %, narodni dohodek na prebivalca 970 oziroma 1340 novih dinarjev; v primorskem delu Črne gore je 58 % kmetijskega prebivalstva, v severnem 34,5 %; zaposlenost — preračunana na 1000 prebivalcev starih nad 10 let — je večja v primorskem (239) kakor pa v kontinentalnem delu (159). V deležu dohodka na prebivalca, ki ga dajeta obrt in industrija pa med njima ni bistvenih razlik (v obeh okrog 46 %). Razlika pa se pojavi v višini osebnih dohodkov na zaposlenega, ki je v Primorju za spoznanje višji kot pa na severu (razlika znaša samo okrog 90 novih dinarjev). Vse to nas opozarja na to, da se danes južni predel SR Črne gore hitreje razvija.

SR Črna gora ima z vsemi predeli Jugoslavije negativno selitveno bilanco. Migracijski saldo s Sremom in Bačko znaša — 14 695, s Šumadijo — 10 405, s Kosmetom — 9401, z Osrednjo Bosno — 4314, z Makedonijo — 2327 itd. Skupni selitveni saldo SR Črne gore je do leta 1961 znašal v medrepubliškem preseljevanju prebivalstva — 48 481. Tudi v Slovenijo se je priselilo več Črnogorcev kot pa je naših ljudi odšlo tja (— 51). Pri tem pa ne moremo ugotoviti kakih izrazitejših jeder izseljevanja. V letu 1966 je bilo v ljubljanskih podjetjih največ črno-

gorskih delavcev iz občin Ivangrad (30), Cetinje (16), Kolašin (14), Bijelo Polje (13), Plevlja (11) in drugih. Zaposlenci v gradbeništvu so iz občin Ivangrad (12), Plevlja (7), Kolašin in Plav (5), industrijski delavci pa iz občin Cetinje (13), Ivangrad (12), Kolašin (6), Bijelo Polje, Hercegnovi, Titograd, Tivat (po 5 delavcev) itd.

V poprečnem letnem zaposlitvenem režimu se pokaže, da se v drugi polovici leta zaposli več Črnogorcev (58 %) kot v prvi. Druga posebnost je v tem, da se jih je največ zaposlilo v oktobru oziroma v septembru, a sekundarni višek v zaposlovanju se pokaže v aprilu. Podobno je bilo v letu 1966, le da se je tedaj največ Črnogorcev zaposlilo pri nas septembra in oktobra, drugi višek pa je bil v aprilu oziroma v juniju. V letu 1966 je zaposlitveni saldo pozitiven, saj se je v tem letu na novo zaposlilo 45 črnogorskih priseljencev, iz podjetij pa jih je odšlo le 33; število v Ljubljani zaposlenih se je dvignilo od 77 na 89 delavcev (+15,5 %). Toda povečanje v posameznih dejavnostih je bilo zelo raznoliko: porast števila zaposlenih v industriji znaša 12,3 %, v gradbeništvu 9 % itd.

SR Črna gora s svojimi maloštevilnimi priseljenci v Ljubljano ni bistveno vplivala na spremembo regionalne strukture pri nas zaposlenih delavcev iz drugih republik. Trditi smemo, da tudi za Črnogorce ni najbolj privlačna Slovenija oziroma njeno gospodarstvo. Zato se od tam priseljujejo k nam le poedinci, ki pa v primerjavi z drugimi, številčno močnejšimi, ne morejo dati svojstvenega pečata dejavnosti, kjer so zaposleni ali pa stanovanjskim območjem, kjer imajo začasna ali stalna prebivališča.

SKLEPNE MISLI

Nagel gospodarski razvoj, ki se kaže predvsem v močnem vzponu in razvejenosti nekmetijskih dejavnosti, je med najpomembnejšimi dejavniki, ki usmerjajo preseljevanje delovne sile iz nezadostno razvitih predelov v industrijsko in sploh družbeno razvitejše. V zadnjih petnajstih letih je postala Slovenija s svojim sorazmerno visokim gospodarskim potencialom eno izmed zelo privlačnih predelov v naši državi, kjer so se nudile najraznovrstnejše možnosti zaposlitve tako nekvalificiranim kakor tudi strokovno usposobljenim delavcem. Danes ima naša republika delovno silo z vseh območij in predelov Jugoslavije. Vendar so se izoblikovala posamezna izrazitejša emigracijska območja, od koder je pretežni del človeške delovne sile usmerjen v Slovenijo, mnogo manj pa še v druge predele države.

Prikaz in razčlenitev priseljevanja in zaposlovanja delovne sile iz drugih republik naše države v Ljubljano je dvojnega pomena. Z njim smo tako rekoč prvič ugotovili, kolikšen je delež delavcev, ki so zaposleni v Ljubljani, iz »domačih« slovenskih predelov in kolikšen iz drugih republik. In drugič, Ljubljana je naše največje in najmočnejše gospodarsko in kulturno središče, ki nudi delavcem z najrazličnejšimi

stopnjami kvalifikacij neštete možnosti zaposlitve. Prav zaradi raznovrstnih dejavnosti, ki sprejemajo v zaposlitev sicer različno število priseljencev, je v zadnjem času prav v Ljubljano usmerjeno najmočnejše priseljevanje človeške delovne moči iz obsežnih področij naše države, katerih zaostajanje v razvoju odseva v demografskih (naravni prirastek prebivalstva idr.) kakor tudi v ekonomskih obeležjih prebivalstva (delež kmetijskega in nekmetijskega prebivalstva, delež mestnega prebivalstva, razlike v dohodku na prebivalca idr.).

Velika večina delavcev, ki so se iz drugih republik Jugoslavije priselili v SR Slovenijo oziroma v Ljubljano, prihaja iz zaostalih in nezadostno razvitih predelov, ki so hkrati agrarno preobljudeni. V tem oziru so najbolj tipični priseljenci s Kosova in Metohije, iz severozahodne Bosne, iz Medžimurja in Hrvatskega Zagorja, iz Gorskega Kotarja in Like, iz Banije pa iz vzhodnih predelov Srbije. Med njimi je največ nekvalificiranih delavcev, zato dobi večina prvo zaposlitev v Ljubljani (ali kjerkoli drugje) na delovnem mestu z najnižjimi osebnimi dohodki (v komunali, v gradbeništvu ali pa kot težaški delavci v drugih dejavnostih). Prav zato je bila v preteklosti fluktuacija pri nekvalificiranih delavcih izredno močna in je še danes med njimi močnejša kot pri kvalificiranih delavcih. Čim dlje časa živijo priseljenci v novem okolju, tem večji je med njimi delež kvalificiranih delavcev. S spremembo kvalifikacijske strukture pa se tudi priseljencem odpro nove možnosti za pridobitev boljšega položaja v službi. Značilno je nadalje, da se delavci iz naših južnih republik najraje zaposlujejo v večjih in močnejših gospodarskih središčih. Tam prihaja namreč do vedno močnejše delitve dela, kar mnogim, tudi priseljencem, daje nove možnosti zaposlitve na boljše plačanih delovnih mestih. Vendar priseljenci navadno še vedno zasedejo delovna mesta z najnižjimi zasluzki, medtem ko so domačini z enako strokovno izobrazbo že na boljših položajih.

Iz našega obsežnega anketnega gradiva smo lahko tudi spoznali, da izvira pretežna večina priseljencev iz drugih republik, ki so se zaposlili v Sloveniji, Ljubljani ali kjerkoli drugje, daleč stran od svojega doma, iz najnaprednejše, najpogumnejše in najpodjetnejše plasti prebivalstva v svojih domačih, emigracijskih območjih. Saj so morali, preden so se odločili za zaposlitev izven svojega domačega kraja, premagati nešteto predsodkov, ki so tako značilni za vsa nerazvita območja.

Toda k nam v Ljubljano se niso priseljevali samo delavci, ki jih je v izselitev izven domačega kraja gnala gola eksistenčna nuja, temveč tudi takšni, ki so lastniki-gospodarji sorazmerno dobro stoječih kmetij, ki jim zagotavljajo vsaj minimalne življenjske pogoje. Najbolj karakterističen primer za to so delavci-kmetje iz okolice Negotina v Timoški Krajini, ki so se v velikem številu zaposlili v Ljubljani. Velika večina se jih je zaposlila v industriji, v trgovini in v prometu (skupaj 78 %), le manjši del je našel delo v gradbeništvu, komunalnih dejavnostih ter v kmetijstvu (22 %). Gospodarji domačij so odšli za zasluž-

kom v svet, kmetije pa vzdržujejo žene, ob delovnih konicah s pomočjo dtnarjev! V tem vidimo enega najbolj zanimivih primerov, ki nam priča o pojavu vse močnejše diferenciacije našega podeželja. Z zaslužkom v neagrarnih dejavnostih, čeprav daleč od doma, je namreč mogoče gospodarno vzdrževati redno obratovanje kmetij pa še prihraniti denarna sredstva za obnovo poslopij na svojih domačijah ali za mehanizacijo kmetijstva.

Vse oblike selitvenih tokov človeške delovne moči, pa najsi bodo domače ali usmerjene v tujino, moramo motriti v luči sodobnega gospodarskega in demografskega razvoja, ki je značilen za ves naš prostor s soseditvom vred, zlasti spričo sproščenih ekonomskih zakonitosti. Ker pa pri tem ponudba delovne sile rada preseže povpraševanje po njej, pride do brezposelnosti, ki je dolgo po vojni nismo poznali ali pa smo jo zabrisali z administrativnimi ukrepi. Ob tem pa se danes že kažejo nekateri kvalitetno novi premiki v zaposlitveni politiki; zmanjšuje se delež delovne sile, ki se seli iz podjetja v podjetje, iz ene gospodarske veje, ki je trenutno v zaostajanju (predvsem po višini osebnih dohodkov), v drugo, kjer se nenadoma pokažejo možnosti večjega zaslužka. Vsa ta fluktuacija pa je tudi v materialnem pogledu (v preteklosti še mnogo bolj kot v sedanosti) obremenjevala vse naše delovne organizacije.

Tudi naši domači selitveni tokovi človeške delovne moči nosijo v sebi številne kali, ki jih ne moremo in ne smemo prezreti ob preučevanju učinkov industrializacije, ki je zajela naše podeželje. Nagel priliv podeželskega prebivalstva v mesta je posledica izredno hitrega industrijskega (in sploh gospodarskega) razvoja, zaradi česar je bila v vsem povojnem obdobju rast števila prebivalstva v mestih oziroma v industrijskih naseljih intenzivnejša kakor stanovanjska izgradnja. V tem pogledu so naleteli še na posebne težave delavci iz naših južnih republik, posebno tisti, ki so se zaposlili izven gradbeništva in nekaterih komunalnih dejavnosti. Zato ni presenetljiva odločitev, še posebno tistih delavcev, ki so si v kraju zaposlitve ustvarili družine, ali pa so te sčasoma prišle za njimi iz njihovega domačega kraja, da so si kar sami postavili ali zgradili zasilna bivališča, ponavadi na slabšem zemljišču, na obrobju mesta. To so tako imenovana »divja naselja črnih gradenj«, neposreden odraz ekstenzivne urbanizacije prebivalstva, ki mnogokdaj prinaša s seboj prave socialne deviacije. Ako si ta naselja, ki so zrastle na obrobju Ljubljane (npr. na obrobju Barja — ob Cesti dveh cesarjev, ob Cesti v Mestni log, na gmajni pod Tomačevim idr.) поблиže ogledamo, brž spoznamo, da svojim stanovalcem ne nudijo niti najosnovnejših higiensko-zdravstvenih pogojev za normalno življenje. In ker se dlje časa ni nihče zanimal za njihovo usodo in boljšo ureditev ter vsaj za minimalno opremljenost z najnujnejšimi komunalnimi objekti, so postala danes, ko skušajo marsikje že tudi zabrisati njihove sledi, težko rešljiv socialno-ekonomski problem. Nesporno so ta »divja naselja« samo ena izmed nešteti zunanjih oblik, ki jih je

porajalo ekstenzivno gospodarstvo v preteklih letih.⁴⁶ Njihovi stanovalci so povečini delavske družine z najnižjimi osebnimi prejemki. To so nekvalificirani delavci, katerih zaslužek je v poprečju za polovico manjši kot zaslužek kvalificiranega delavca.

Tudi nacionalna struktura v »barakarskih«⁴⁷ naseljih ali v stanovanjskih provizorijih na obrobju Ljubljane (Ob železnici, Letališka cesta, Litijska cesta, Tomačevo, Pod ježami — med štajersko in dolensko železnico, Stegne idr.) nam pokaže, da so premnogi priseljeni delavci iz drugih republik našli v njih svoj dom. V mnogo ugodnejših stanovanjskih razmerah živijo gradbeni delavci in zaposleni v nekaterih komunalnih dejavnostih. Večina podjetij ima zanje samske domove, ki so raztreseni skoraj po vsem zunanjem obrobju mestnega jedra (Savsko naselje, ob Šmartinski, Pokopališki, Poljanski, Podmilščakovi cesti, v Trnovskem pristanu ter na Prulah, ob Ižanski cesti ter ob Cesti v Mestni log, v Šentvidu idr.). Toda vsi drugi priseljenci, ki nimajo tam svojega bivališča, so posamič ali v skupinah razkropljeni deloma po mestu, večinoma pa po naseljih v bližnjem obmestju (npr. Dobrunje, Bizovik, Sostro, Zg. Kašelj, Zadobrova, Podutik, Kamna gorica, Kleče, Zalog, Polje, Trata, Savlje, Črnuče itd.).

Prehrana predstavlja svojevrsten problem za večino delavcev, priseljenih v Ljubljano. V elementarni želji, da bi čimveč prisluženega denarja prihranili za dom, so si mnogi delavci kar sami uredili in preskrbeli vsakdanjo prehrano. V gradbeništvu ali v podjetjih, ki imajo samske domove in urejeno prehrano za svoje delavce, podobnih primerov ni mnogo. Na splošno pa je pri večini priseljenih delavcev prehrana nezadostna (tako v kaloričnem kakor tudi v kakovostnem pogledu), kar ima neposreden vpliv na samo delovno storilnost. Druga posebna težava, vredna opozorila, se je pojavila pri prehrani muslimanov. Pred leti so imeli posebno kuhinjo zanje samo v enem ljubljanskem podjetju (»Tehnograd«). Tudi v tem je eden izmed poglobitnih vzrokov, da je pri delavcih, ki se prvič zaposle, izredno močna želja, da se sami prehranjujejo. Vsekakor je pri večini priseljenih delavcev poglobitna želja po čim večjih denarnih prihrankih, s katerimi morajo vzdrževati svoje družine na domačijah; ta želja pa jim narekuje, da se hranijo z najcenejšimi živili. Mnogi dobivajo živila tudi neposredno od doma, kar jim vsaj nekoliko zmanjša izdatke za prehrano. Leta 1964 so dajali zaposleni v gradbenih podjetjih v Ljubljani poprečno za prehrano: nekvalificirani delavci 52 % rednega mesečnega zaslužka, polkvalificirani delavci 44 %, kvalificirani 29 % in visokokvalificirani 26 %. Tudi zato so predstavniki podjetij pri delavcih z najnižjimi osebnimi dohodki naleteli na najhujši odpor, ko so jim želeli zagotoviti celodnevno oskrbo v prehrani.⁴⁷

⁴⁶ Horvat B., Socialno-ekonomski uzroci pojave divljih naselja. Socialna politika, XXII, br. 10—11, str. 1006—1014, Beograd 1967.

⁴⁷ Lubej B. - Tlaker M., o. c.

Prim. še: Zapisnik posvetovanja predstavnikov gradbenih podjetij na področju Ljubljane in predstavnikov področnih zavodov za zaposlovanje. Zavod za zaposlovanje delavcev Ljubljana (20. februarja 1965); glejte str. 4.

Poleg teh težav, ki izhajajo iz stanovanjsko-prehrabnega vprašanja, s katerimi se morajo priseljenci ostro spopadati od vsega začetka pa vse tja do popolne integracije v novo socialno okolje, so še mnoge druge težave, na videz morda manj pomembne, ki pa v bistvu vendarle pričajo o stopnji prilagodljivosti novemu okolju. Za priseljence iz SR Makedonije kakor tudi s Kosova in Metohije je Slovenija vse preveč daleč, da bi mogli v večjem številu prihajati sem na delo, pa tudi obojestransko nepoznavanje jezika je pregraja, ki zavira njihovo izdatnejše priseljevanje. Razen tega se na splošno delavci, ki prihajajo iz najbolj zaostalih krajev, počasneje in mnogo teže zživljajo v novo socialno okolje. To velja še prav posebno za nekvalificirane, težaške delavce. Saj je pri veliki večini delavcev z nizko kvalifikacijo tudi izredno nizka samoiniciativnost, s tem pa tudi majhna sposobnost za prilagovanje in podrejanje novim delovnim pogojem.

Seveda je prilagoditev priseljencev odvisna še od najrazličnejših činiteljev, ne nazadnje tudi od ljudi, ki so jih pripravljene sprejeti medse. Premnogi še vedno vidijo v priseljenih le delovno silo, ki nam je sicer nujno potrebna, ne vidijo pa v njih enakopravnega človeka naše družbene skupnosti. Samo pomislimo na odpor, ki so ga pred nekaj leti izrazili Celjani, ko so nameravali v gaberskem predmestju, v novi stanovanjski soseski, postaviti samski dom, predvsem za delavce, ki so se priselili iz naših južnih republik. V takih primerih se mnogi priseljenci čutijo ogrožene in prizadete, zato ni čudno, da se skušajo še tesneje povezati med seboj. V manjših podjetjih so ponavadi delavci iz ene same soseske (npr. v Komunalnem podjetju Vič so večinom delavci iz občine Posedarje, iz severne Dalmacije, v podjetju Žima na Fužinah je največ delavk iz Negotina in njegove neposredne okolice, v tovarni Yulon je največ delavk iz Čakovca in iz Varaždina itd.). Ne samo delovni in stanovanjski prostori oziroma odnosi združujejo priseljene delavce v neformalne skupine; tudi v svojem prostem času se priseljenci zbirajo in združujejo v svoje skupine. Le pri delu, ko so vključeni v proizvodni proces, so ponavadi pomešani z domačimi delavci. Mnoge navade, ki so jih prinesli s seboj iz domačega kraja, so v novem okolju močno zbledele, le nekatere med njimi žive še naprej tudi v novem socialnem okolju.

Za mnoge sezonske delavce muslimanske veroizpovedi, predvsem za tiste, ki še niso dlje časa zaposleni izven svoje domačije, je značilno, da zapuste delo še pred pričetkom ramazana. Takrat se namreč v večjem številu vrnejo na svoje domačije, kjer se morejo lažje kot kjerkoli drugje ob napornem delu podrediti strogim verskim zapovedim. Te jim namreč v ramazanu, to je v devetem mesecu muslimanskega verskega koledarja, nalagajo strogi post, ko se morajo od jutra do večera odrekati vsem jedem in pijačam kakor tudi vsem drugim telesnim užitek. Čeprav sčasoma tudi pri delavcih islamske veroizpovedi, kateri so oddaljeni od doma in žive že v povsem drugem socialnem okolju, zbledi njihova verska gorečnost (tudi v vsakdanji prehrani se že vse manj podrejujejo zapovedim korana), pa se vendarle spoštovanje do ra-

mazana še dolgo časa čuti v režimu njihovega (sezonskega) zaposle-
vanja.

Med delavci z območja občine Sanski Most, ki so bili zaposleni v Ljubljani (Vodna skupnost porečja Save in Ljubljance), smo našli primer trdne, tudi v našem socialnem okolju ohranjene in dobro uspe-
vajoče rodovne skupnosti. Delavci ene izmed delovnih skupin so si vsi
brez izjeme v sorodstvu in so tudi iz enega naselja. Iz svoje sredine
so si po lastnih kriterijih izbrali predstavnika (»poglarvarja«), ki jih
tudi v vseh zadevah zastopa navzven. Saj je za omenjeno delovno in
socialno skupino namreč nadvse značilno, da se v vseh zadevah (ali
delovnih ali zasebnih) vedno med seboj posvetujejo in prav tako zvesto
se podrejujejo vsem »poglarvarjevim« odločitvam in zahtevam. Nadalje
je zanje karakteristično, da ob koncu meseca vsi člani te delovne skup-
nosti izročijo poglarvarju ves mesečni zaslužek, katerega pa si potem
po svojem lastnem preudarku in ključu razdele med seboj. Delo oprav-
ljajo na akord, zato je zaslužek navadno temu primerno dober. Zanje
je značilno, da so odklonili, da bi jim katera koli ženska skrbela za
urejanje barake ali pripravljala vsakdanjo prehrano, temveč so si ku-
harja izbrali iz svoje sredine. In prav za to skupino je tudi zelo zna-
čilno, da aktivno sodeluje v samoupravnih organih podjetja kakor tudi
v sindikalni organizaciji. Prek časopisa in televizorja, ki ga imajo v
svoji baraki, spremljajo dnevne gospodarske in politične dogodke doma
in po svetu.

Po podatkih iz prejšnjih let smemo sklepati, da je neznatna tudi
udeležba oziroma sodelovanje priseljenih delavcev (predvsem v grad-
beništvu zaposlenih) v samoupravnih organih podjetij.⁴⁸ To velja še
prav posebej za tiste delavce, ki prihajajo k nam samo na sezonsko
delo, in ki žele v tem kratkem času čim več zaslužiti, kar pa je v po-
polnem nasprotju s pravicami in dolžnostmi, ki si jih je delavec pridobil
s sklenitvijo delovne pogodbe.

Navedel sem le nekaj težav, ki se pojavljajo tudi v naših priselitve-
nih območjih. Nikakor niso naša posebnost, saj se v najrazličnejših
oblikah pojavljajo povsod tam, kjer se delovna sila priseljuje v večjem
številu. Nedvomno pa so vsa ta nasprotja tem večja, čim globlje so
socialne in ekonomske razlike med predeli, ki človeško delovno silo
potrebujejo in jo zaposlujejo, in tistimi, ki je imajo preveč in jo
oddajajo drugam. Na nešteta nasprotja, ki pripeljejo celo do konfliktov,
gledamo marsikdaj vse preveč brezbrizno, pa čeprav se oblikujejo v
našem neposrednem okolju. Predvsem se moramo namreč zavedati, da
se je lahko samo s priselitvijo delavcev od drugod (v našem primeru iz
drugih republik) izboljšal položaj naših domačih ljudi. Čeprav je med
priseljenci veliko število nekvalificiranih delavcev, prinašajo vendar
v našo proizvodnjo porast in napredek. Na delovnih mestih, ki zahte-
vajo težake, ni več zadosti domače delovne sile, ki se rajši zaposluje

⁴⁸ Vojnović M., Sezonski rad i socialistički odnosi. Gledališta, VII,
br. 2, str. 183—192, Beograd 1966.

ali pri lažjih in bolje plačanih opravilih ali pa v tujini. Zato so nam priseljenci tako neobhodno potrebni.

Močno priseljevanje delavcev v Ljubljano kakor tudi pogosti stiki z domačim krajem, so prispevali k vzpostavitvi rednih dnevni avto-busnih zvez s posameznimi območji na Hrvatskem (Krapina, Čakovec) ali v zahodni Bosni (Cazin, Bihać, Banja Luka idr.). Ob prazničnih dneh, ko tudi dela na gradbiščih in v drugih dejavnostih ustavijo za več dni, so za priseljence, ki se vračajo na svoje domove, pripravljene izredni vlaki, ki jih popeljejo iz Ljubljane proti njihovim domačijam. To sta samo dva najtipičnejša pojavi, ki ju je k življenju priklicalo močno priseljevanje in zaposlovanje ljudi iz sosednjih republik v Ljubljani.

Pri zbiranju, urejevanju in razčlenjevanju anketnega gradiva so se nam v zvezi s priseljevanjem delovne sile zastavljala še številna vprašanja. Kakšni so na primer problemi in pojavi na izselitvenih območjih? Kakšen je pravzaprav celotni proces vživljanja priseljenec v novo družbeno in socialno okolje? Kakšne so osnovne težnje priseljenih delavcev: ali so se že odločili, da še vnaprej ostanejo pri nas ali pa se nameravajo čez čas spet vrniti v svoj domači kraj? Katere navade priseljenecv so se v novem okolju še ohranile in katere so se izgubile? Kaj so priseljenci prevzeli od domačinov in kaj domačini od njih? S svojim prispevkom sem opozoril samo na nekatere pojave in se nekaterih od teh in podobnih vprašanj samo dotaknil. Popolne odgovore nanje pa bi lahko dobili šele s skupnim, vzajemnim preučevanjem posebne problematike priseljene delovne sile, pri katerem bi morali sodelovati tudi sociologi in etnologi. Problematika je pač tako kompleksna in posega tako vsestransko v življenje, da nujno zahteva med-disciplinarno preučevanje.

IMMIGRATION AND EMPLOYMENT OF LABOUR FROM OTHER YUGOSLAV REPUBLICS IN SLOVENIA AND ESPECIALLY IN LJUBLJANA

S u m m a r y

The accelerated economic development witnessed in the years since the World War II and the differentiation of the non-agricultural economic activities are among the factors most significant in the directing of the immigration of labour as well as of the remaining population from the underdeveloped areas into industrially and economically better developed regions. In the course of the last fifteen years, Slovenia — with its comparatively developed economy — has become one of the most attractive areas in Yugoslavia, offering all kinds of opportunities for the employment of both unskilled labour as well as of skilled workers. This is why today Slovenia employs a higher amount of labour from almost all regions of Yugoslavia.

In the present study, the author has elucidated the migration trends characteristic of the migrant labour from the geographical point of view.

Within the scope of his investigation, the author has included the most general understanding of the migration trends of the total population into Slovenia and within Slovenia, as well as an understanding of the immigration and employment of labour from other Yugoslav republics in the economic branches of Slovenia. It was first necessary to elucidate these two factors in their geographical context in order to be able then to penetrate into the genesis and into the demogeographic and geographic structure of labour arrived from other Yugoslav republics and in 1966 employed in Ljubljana.

In the first part of his study, entitled *Migration Balance between Slovenia and other Regions of Yugoslavia* (pp. 3—11) the author, on the basis of various statistical sources, finds that in the recent post-war years the intensity of the immigration was stronger than ever before. In this connection, however, it has to be pointed out that in all the time up to 1952 the Socialist Republic of Slovenia had a negative migration balance with the rest of the Yugoslav republics. It is only in 1953 that an immigration of people from other parts of the state into Slovenia begins which is stronger than the emigration from Slovenia into the remaining republics. During the years 1946—1952 the migration balance within the frame of these migrations amounted for the total of Slovenia to -0.2‰ (per 1.000 of inhabitants), during the years 1953—1957 to $+0.3\text{‰}$, during the years 1958—1961 $+1.6\text{‰}$, and during the years 1962—66 to as much as $+2.7\text{‰}$ (See Table No 1). Attention should be directed here to the fact that during the last ten years Slovenia has had a negative migration balance with foreign countries (from -0.4‰ to -0.9‰ per year).

Beside the migration trends indicated Slovenia has typically domestic migrations (i. e. migrations among individual places and communes). All these forms of migrations of population are reflected in the fact that in 1961 the individual places in the SR Slovenia had only 52.6% of autochthonous population, which is the smallest percentage in the state (the Yugoslav average being 64%). The bigger the settlements are, the higher percentage of immigrated population they show. In this fact we can see one of the fundamental contemporary migration processes which works towards an increased concentration of the population. This is most clearly illustrated by the following data: in 1948 26.9% of the population of Slovenia lived in towns, in 1953 the corresponding figure is 29.1%, in 1961 it is 33.3%, and in the beginning of 1967 it is already 37%. In other words this is to say that during the period 1948—1952 the town population had increased for as much as 63% of the natural increase of the population in Slovenia. During the years 1952—1960 the Slovene towns took up nearly 75% of the natural increase of the population on the territory of the republic, while during the last seven years (1961—1967) the population in Slovene towns and industrial settlements has grown for 11% above what totalled the natural increase in Slovenia.

This means that in recent times in Slovenia the intensity of the migrations has risen very strongly. During the years 1957—1966, 43% of the population of Slovenia was affected by the migrations. During this period it was also the number of the people employed outside farming households that had risen by 43% (in 1957 352,000 people employed outside farming households, in 1966 the corresponding figure is 505,000). The author comes to the conclusion that the more advanced forms of economy also directly influence a numerically stronger scope of migration trends which include not only labour but also all other categories of the population.

The second part of the study brings *Immigration of (Seasonal) Labour from Other Yugoslav Republics into the SR Slovenia* (pp. 11—26). Almost during the entire post-war period the labour in Slovenia showed a tendency towards economic emigration, above all into some of the economically most advanced countries of Western Europe. In these same years the extensive development of a large number of branches of domestic economy (e. g.

building industry, communal utilities, as well as industry) was faced with a lack of labour for hard (manual) work. During the first post-war period (1945—1951), the currently arising shortage was made up for by seasonal workers from the predominantly agrarian Pomurje and Haloze (north-eastern Slovenia) and only partly by workers from the neighbouring areas of Croatia (Međimurje, Hrvatsko Zagorje). After 1955, when the influx of seasonal labour from these areas could no longer meet the enumerated needs of the rapidly developing Slovene economy (in the meantime, these areas witnessed an increasingly strong emigration of labour abroad), workers from all the remaining republics of Yugoslavia started in increasing numbers to come to Slovenia. Such an economy which more or less relies on the natural conditions (above all on climate) and which accordingly employs a high percentage of seasonal labour is in our circumstances necessarily characterised by extensiveness, autarchic features, and a low degree of productivity and accumulation.

The Chapter contains a detailed analysis of immigration and employment of seasonal workers from other Yugoslav republics in the Slovene economy. It has to be mentioned here that as regards the seasonal employees no detailed statistical documentation is in existence. The data which form the basis of the present analysis are of course founded on the official statistical sources but in the opinion of the author they are in some instances for almost a half too low. In spite of this, such data give us significant insight into the regional structure (See Table No 2) and the employment structure (See Table No 3) of seasonal labour immigrated into Slovenia.

A comparison between the number of the people employed in Slovenia and the number of workers immigrated from other Yugoslav republics into Slovenia reveals that from 1962 to 1963 the employment in Slovenia had risen by 14,092 persons, and that at the same time 23,200 workers came to Slovenia from other republics and found employment here. The next year, the number of the employed had risen by 34,518 persons (7%), and 15,218 workers from other republics had immigrated from the southern republics. In 1965 the number of the people employed in Slovenia had risen only by 907 persons while as many as 6,676 seasonal workers from other Yugoslav republics became employed in Slovenia. But in 1966 the employment in Slovenia had decreased by 15,700 workers, in spite of which 6,800 persons from the southern areas of the state found employment here. The general picture is of course reflected by the state of affairs in the individual branches of economic activities (e. g. in building industry, industry, communal utilities, etc.). This is to say that during the period under consideration domestic labour was emigrating abroad where it generally became employed in suitable jobs. But the principal difference consists in that most of the domestic labour emigrating abroad is skilled while most of the immigrants who find jobs in Slovenia are unskilled workers, that is, for hard manual work.

The daily dynamics of employment of workers immigrated from other Yugoslav republics into Slovenia also increasingly shows the most typical features of seasonal employment (See Figures 2 and 3, and Table No 4). An extraordinarily strong fluctuation is another basic characteristic of immigrant labour. But it has to be underlined here that recently, with the growing unemployment and stagnation or at least a slower growth of the number of the employed, the fluctuation has extremely decreased. Compared with the previous years, the fluctuation of labour in 1965 is extremely low, including only 20% of seasonal workers in Slovenia (in 1964 the corresponding figure was as much as 31%). In 1965 was 13.5% (in 1964 23.2%) of the seasonally employed workers who twice became employed in Slovenia, and 5.1% (in 1964 4.8%) who became employed thrice. Four times or more than that the employer was changed by the seasonal workers in 1965 by 1.5% (in 1964 2.2%) of the seasonal workers.

On the basis of the material available on the seasonal employees, the author has arrived at the following conclusions: All the regions which have undergone rapid industrialization are characterised by a high percentage of seasonally employed labour. In this it should be observed that seasonal employment as well has a limited radius. The distance between the place of permanent residence and the place of (seasonal) employment is as a rule directly parallel with the (temporal) duration of various temporarily more or less restricted jobs. Among the main reasons which have led to the strong immigration of seasonal workers into Slovenia the author counts the following ones: the differences in the national income per capita of the population between various regions of the state; differences in the income from work in individual economic branches; agrarian overpopulation and unsatisfactory utilization of labour in scattered farmsteads; comparatively low degree of de-agrarianized population and the too weak effects of industrialization in various, predominantly in economically passive, areas of the state.

The third part of the study, *Labour from Other Yugoslav Republics Employed in 1966 in Ljubljana* (pp. 26—87) contains a detailed account of the immigration, of the employment structure, as well of some other demographic factors necessary for the understanding of the migration trends and of the economic structure of the immigrant labour. The account is based on answers to a questionnaire completed by in 180 working organizations in the territory of the town of Ljubljana at the end of 1966 and in the beginning of 1967. The questionnaire made it possible to arrive at data which are of extraordinary significance for the study of the geography of the migration trends of labour. (The questionnaire gave for each immigrant from other Yugoslav republics the following data: sex and age, marital status, birthplace, the place of permanent residence, the place of temporary residence in Ljubljana or in its immediate surroundings, the date of becoming employed in Ljubljana, professional or occupational qualification, and the place and position in the present job). The study has included the following cases: 1) all the immigrants employed in Ljubljana but born outside Slovenia, i. e. in other parts of our state; 2) persons who became employed in Slovenia, or rather in Ljubljana, after 1950; 3) excluded from the study were the Slovenes who were born in other republics and spent some time there and who were in 1966 employed in Ljubljana. From the whole of the material of the questionnaire 847 workers were excluded — those who in 1966 changed their employer in Ljubljana twice or more than twice. In the register of the questionnaire these workers figure once: within the frame of those enterprises and branches of activity where they were last, i. e. at the time of answering the questionnaire, employed. In this way it was possible to ascertain that in 1966 the number of workers from other republics in Yugoslavia and employed in Ljubljana totalled the figure 20.114. This is to say, that on September 30, 1966, of the total number of people employed in Ljubljana there was as much as 18% of immigrants from the southern republics of Yugoslavia. It was recently known that the number of people employed in the economic branches on the territory of the town of Ljubljana decreased. It is found in this study that not only the percentage but also the absolute number of workers who immigrated to Ljubljana from the southern parts of the state increased. The results of the analysis of the statistical material call attention to the fact that we as well witness an increasingly strong differentiation in the employment structure which is obviously reflected in the percentage of the domestic and immigrant labour employed in individual branches of economy. For it is all the heavier work requiring hard manual labour domestic workers avoid and consequently it is the workers immigrant from the southern regions who are prevalent in these branches.

The employment regime of workers immigrated into Ljubljana from other republics (See Tables 6, 7, 8, and Figures 6 and 7) shows that in

comparison with previous years the influence of seasonal fluctuations has greatly subsided. This reduced oscillation of the effects of seasonal employment constitutes one of the first achievements of the economic and social reform (of the summer of 1965) and of the measures by means of which the society had some years before already radically intervened towards solving countless urgent questions concerning seasonal workers. Numerous differences which are becoming obvious in the employment regime as we can trace them from one year to another reflect the peculiarities in various economic activities which can be most clearly seen in the calendar of work. Regional origin and the sex structure as well with all its characteristics affect the employment regime of the immigrant workers (See Figure 7).

From the material assembled it was also evident where a particular worker was last employed before immigrating into Ljubljana from another republic. It was found that among all the workers it was 15.9% of workers who were now for the first time in their life employed outside their hometown. The rest (84.1%) had been employed either in the place of their permanent residence (1.8%), in enterprises on the territory of their commune (5%), or elsewhere on the territory of their mother-republic (12.7%). Before immigrating into Ljubljana, 11% of them had worked in other republics. Among the immigrants who were in 1966 employed in Ljubljana 53.8% had already been working in Slovenia, 39.6% of them in Ljubljana (and 7.6% from the very beginning in the enterprises in which they were working in 1966), while 14.2% of them was employed elsewhere in Slovenia. In this respect as well, there are considerable differences between workers from individual republics and workers employed in various economic branches (See Tables 9 and 10).

The fourth Chapter analyses *Some Demogeographic and Economic Characteristics of the Immigrant Labour* (pp. 47—60). These characteristics as well served to perceive numerous differences that exist as characteristic of the immigrants from various parts of the state. Among the immigrant workers who were in 1966 employed in Ljubljana, 12.4% (2,492) of them were women. Such a low number of women-immigrants is not surprising as the migrations trends into the more distant regions include mostly men and the chances of employment in the Ljubljana economy as well favour men much more than women. The difference between men-immigrants and women-immigrants in Ljubljana is revealed also in the structure of the marital status. Immigrant women-workers show a higher percentage of married (59.6%) and divorced (3.6%) women than men-workers (50.7%, and 0.7% respectively). Highly varied is also the percentage of women-workers who had immigrated into Ljubljana from various parts of Yugoslavia. This varying percentage reflects the different social environments which continue to be characteristic of the various parts of our state. The smallest number of women-immigrants is namely from those Yugoslav territories where the decay of the old social and economic structure is only in the initial phasis.

The age structure of the immigrants reveals (See Tables No 13, 14, and Figures 10 and 11) that the emigrating areas were deprived above all of the younger labour. Although the migration areas have a considerable surplus of labour it is to be observed that the too strong emigration is already entailing disturbances in their social, economic, and above all demogeographic, structure. The age-structure of the immigrant labour is unusually low and from this point of view for the employer most favourable. In this way, the immigrant labour is bringing into the new social environment a genuine demogeographic rejuvenation.

On the other hand, the professional level of the immigrant labour employed in Ljubljana is extremely unfavourable. Most of the immigrant labour are unskilled workers for heavy manual labour — 53.8%, another 19.0% is semi-skilled, 22.6% is skilled workers, apprentices in crafts take

up 1.7%, and the immigrants with secondary or university education take up 2.9%. Obvious differences in the qualification structure show themselves also among the immigrants arriving from different regions of the state (See Figure 12 and Table No 16) as well as with regard to the branch in which they are employed (Table No 15). The professional qualification of the immigrants as well strongly reflects the underdeveloped state of the socio-economic environments which yield their workers to the more advanced areas. Women-immigrants are in this respect in an even more unfavourable position (62% of them are unskilled, 22.4% semi-skilled, 10.3% skilled workers, and 5% of other kind). The author is trying to explain the present structure also in terms of the underdeveloped areas yielding in the form of emigrants their labour to other areas. But in all of those places until recently women had been ignored, pushed aside from the day-to-day trends, mostly confined to the home and domestic soil. And a reflection of this continues to the present day in the comparatively high percentage of illiterate women.

The extremely low professional qualification of the immigrants is seen by the author to be the main reason for the strong fluctuation. In most cases, the earnings correspond to the professional skills, which means that they are very low. The main wish of most of the immigrant workers is to save as much as possible of the earnings by which means to maintain their farmsteads or families at home. This makes their economizing, readiness to work, inventiveness, and above all their extraordinary modesty in day-to-day life, all the more readily understandable.

Findings about the change of the immigrants' permanent residence in Ljubljana are of very great significance for the geography of migrations; such changes reflect countless forms of the migrations of population. It is found that before immigrating into Ljubljana, the immigrants had migrated very little. 80% of immigrants employed in Ljubljana continue to have their permanent residence at the place of their birth. Only about 6% of them changed their permanent residence within the boundaries of the commune they had been born in. 5% of them had moved to other places within the boundaries of the mother-republic, and only 9.3% had moved to other republics before immigrating into Ljubljana (many of them owing to the agrarian colonization of Voivodina in the first post-war years). 7.4% of them have settled down in Slovenia for good (on the territory of Ljubljana, 6.1% of the employed immigrants have permanent residence; See Tables Nos 17 and 18). It is in the light of these migration processes that the main forms of employment — permanent, temporary or seasonal — are to be viewed. In the branches where the employment regime already discloses features of seasonal work (e. g. in building industry, communal utilities, catering, industry of building material) a high percentage of such immigrants is to be found who continue to have their permanent residence in their place of birth.

The last Chapter presents the regional structure of immigrants who were in 1966 employed in Ljubljana (pp. 60–87). Information about the origin of the immigrants which is discussed in this chapter discloses numerous phenomena constituting their day-to-day life in the new environment. At the same time it is possible to make from this point of view an evaluation of the gravitation strength of particular urban-industrial centres.

This part of the study brings a basic survey of workers who had immigrated into Ljubljana from other republics of Yugoslavia (See Tables Nos 19, 20, and Figure 5) and an outline of the employment structure of the immigrants from the individual republics. This is followed by a survey of immigrants for each republic. In this outline the author has drawn on smaller, self-contained areas — the established schemes of permanent demogeographic environments of the 1st degree (this has served as basis for the preparation of charts, specifically Figures 4, 5, and 12). In this way

it was possible to identify various markedly emigrating areas in a particular republic which had given Ljubljana a considerable number of their population. The identification of the most strong emigrating areas is complemented by some fundamental demogeographic and economic characteristics which confirm the findings about the causes of emigration. In these terms the present Chapter brings the characteristics of immigrants employed in Ljubljana but originating from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia and Voivodina, Kosovo and Metohija, Macedonia, and from Montenegro.

In the concluding part of the study the author has established that in their emigrating areas the people who later on immigrate rank among the most advanced, bold, and »aggressive« stratum of the population. Before deciding to seek employment outside their farmstead or their native place they had to overcome countless impediments and prejudices which continue to be characteristic of nearly all the underdeveloped areas. Among the workers-immigrants we find not only persons without any material basis back at home but also owners of strong farmsteads who have left the work at home over to women and daily labour from the village. Their seasonal earnings are intended not solely for the maintenance of their families but to a considerable degree for renovating the buildings on the farmstead and for mechanization.

Among the direct physiognomic effects of the immigration of labour the author counts the so-called barrack-settlements which have arisen on the fringes of Ljubljana. These settlements are an immediate external reflection brought about in recent years by the development of the extensive economy.

With most of the immigrant workers, the problem of getting food is also a peculiar one. It is not only that the immigrant-worker does not buy sufficient food which in the long run affects the productivity but also that various religious concerns (e. g. with the Moslems) prevent the workers from taking in food which is usual in the new environment.

Almost the majority of the immigrants finds the adapting to the new social environment most difficult. For a great many of them the new language (for both sides, as this is the case with Macedonians and Albanians from Kosovo) represents a considerable obstacle in settling down in the new social environment. Since the immigrants are mostly from areas that are on a lower social and general degree of development, they often find it hard to become integrated in all forms of everyday life in the immigrated area. Further, it has to be considered that with the low qualification structure of most of the workers there in also a low degree of self initiative which reflects a small ability for adapting and coping with the requirements of the new environment and conditions of work. Hence it infrequently happens that the immigrants gather in and stick together in informal groups.

The whole survey shows that the present study has indicated only some, but perhaps most typical, phenomena which characterize the forms and determine the scope of migration of labour from other republics into Slovenia and specifically Ljubljana. The basic lines of the migration of labour into the Slovene capital are presented. With the material collected and with a knowledge of new phenomena we are already faced with new questions. Hence it will have to be provided that the continuation of this work is directed towards discovering and identifying the basic laws underlying the relations between the demogeographic phenomena and the economic features of individual areas. This will already call for an interdisciplinary study of the numerous problems of the migration of labour.

KAZALO

UVOD	407
----------------	-----

I.

DELOVNA SILA IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE V SLOVENIJI	407
Selitvena bilanca med Slovenijo in drugimi predeli Jugoslavije v luči celotne selitvene dinamike Slovenije	407
Priseljevanje (sezonske) delovne sile iz drugih republik Jugoslavije v Slovenijo v obdobju 1962—1967	415

II.

DELOVNA SILA IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE ZAPOSLENA V LJUBLJANI V LETU 1966	430
ŠTEVILO IN ZAPOSLOVNA STRUKTURA PRISELJENIH DELAVCEV	434
ČASOVNI REŽIM ZAPOSLOVANJA DELAVCEV IZ DRUGIH REPUBLIK JUGOSLAVIJE V LJUBLJANI	437
V LJUBLJANO PRISELJENI DELAVCI IZ DRUGIH REPUBLIK PO KRAJU ZADNJE ZAPOSLOTVE	447
NEKATERE DEMOGRAFSKE IN EKONOMSKE ZNAČILNOSTI PRISELJENIH DELAVCEV	451
Zaposleni priseljenci po spolu in zakonskem stanu	451
Starostna struktura priseljencev	453
Kvalifikacijska struktura priseljencev	456
Sprememba stalnega prebivališča v Ljubljani zaposlenih priseljencev kot odraz notranjih selitev prebivalstva	460
REGIONALNA STRUKTURA V LJUBLJANI ZAPOSLENIH PRISELJENCEV	464
Priseljenci iz SR Bosne in Hercegovine	471
Priseljenci iz SR Hrvatske	476
Priseljenci iz ožje Srbije in Vojvodine	481
Priseljenci s Kosova in Metohije	485
Priseljenci iz SR Makedonije	488
Priseljenci iz SR Črne gore	490
SKLEPNE MISLI	491
IMMIGRATION AND EMPLOYMENT OF LABOUR FROM OTHER YUGOSLAV REPUBLICS IN SLOVENIA AND ESPECIALLY IN LJUBLJANA (Summary)	497

GEOGRAFSKI ZBORNIK

ACTA GEOGRAPHICA

XI

Izdala

Slovenska akademija znanosti in umetnosti
v Ljubljani

Natisnila

tiskarna »Jože Moškrič«
v Ljubljani 1969

Naklada 1000 izvodov

BIBLIOTEKA SLOVENSKE AKADEMIE
ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

D₂ 8614/11 Z

GEOGRAFSKI ZBORNIK
ACTA GEOGRAPHICA
XI

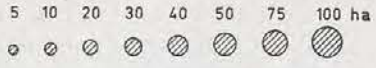
D₂ 8614 / M Z
XXXII / 388

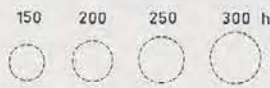

VELIKOST IN LEGA HRIBOVSKIH KMETIJI
V VZHODNEM DELU GORNJE SAVINJSKE DOLINE
GRANDEUR ET POSITION DES FERMES DE MONTAGNE
DANS LA PARTIE ORIENTALE DE LA
VALLEE SUPERIEURE DE LA SAVINJA

stanje leta 1960
état de l'année 1960

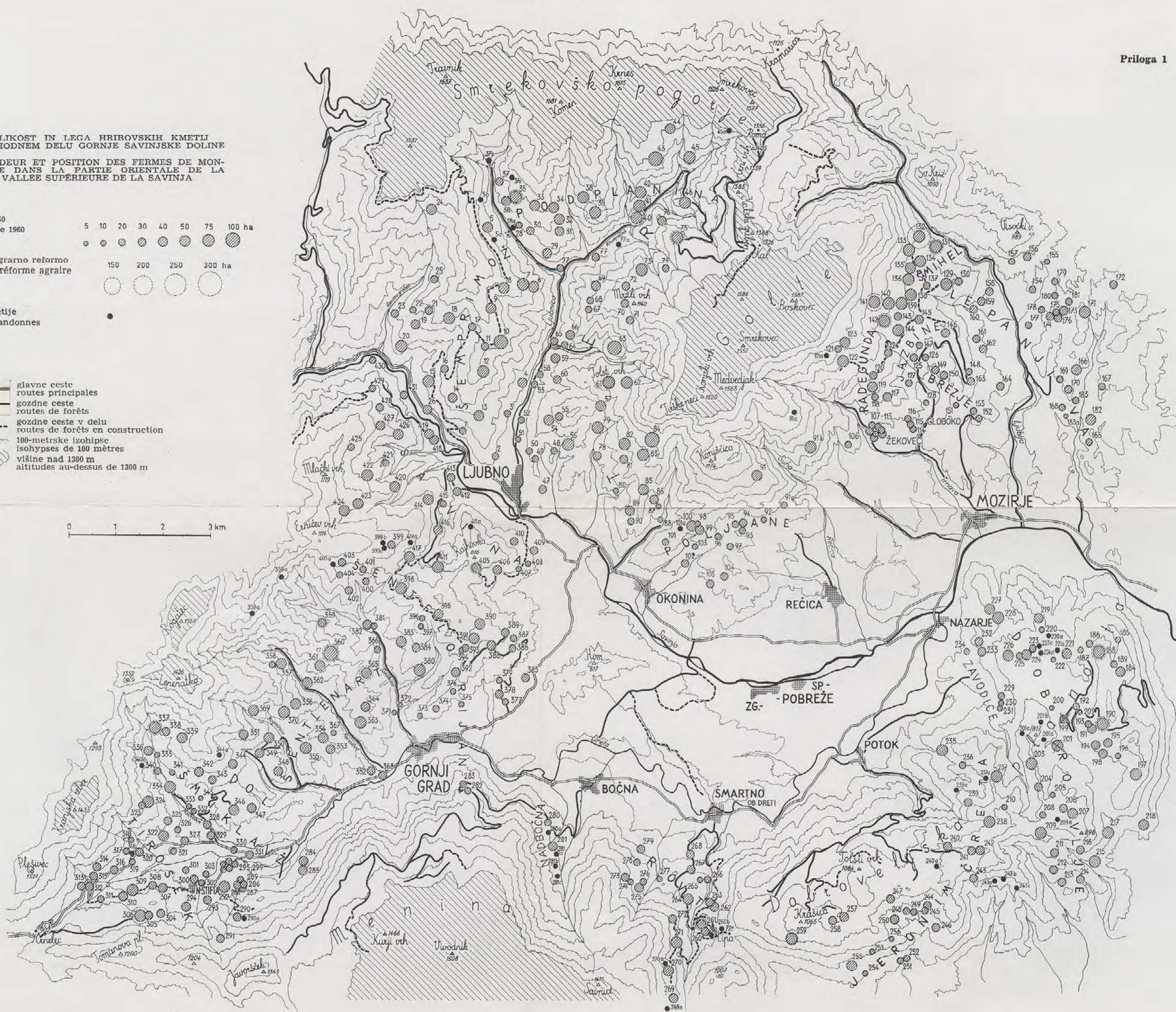
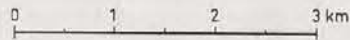
stanje pred agrarno reformo
état avant la réforme agraire

opuščene kmetije
les fermes abandonnées

- glavne ceste
routes principales
- gozdne ceste
routes de forêts
- gozdne ceste v delu
routes de forêts en construction
- 100-metrške izohipse
isohypses de 100 mètres
- višine nad 1300 m
altitudes au-dessus de 1300 m

D. Meze

Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline
Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure
de la Savinja

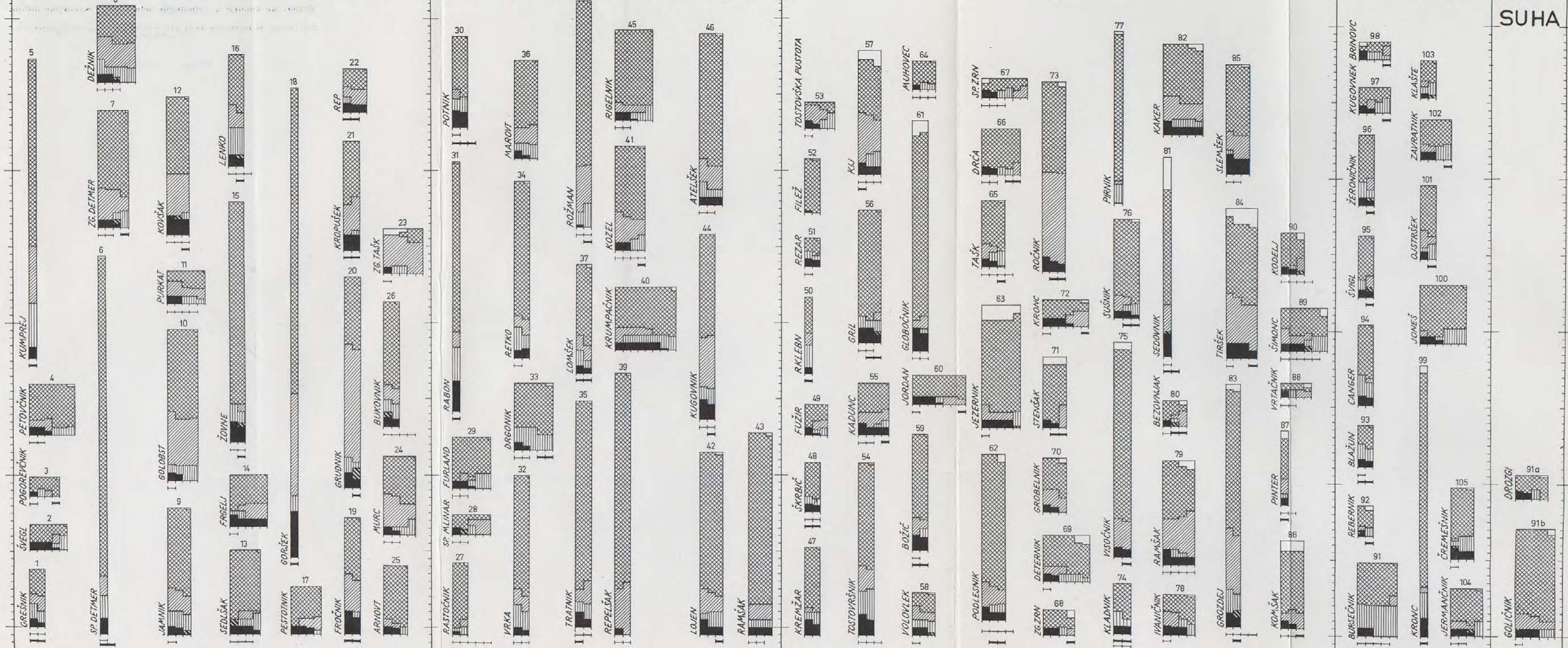
Priloga — Annexe 1

Š E M P R I M O Ž

P O D P L A N I N A

T E R

P O L J A N E D O L - S U H A

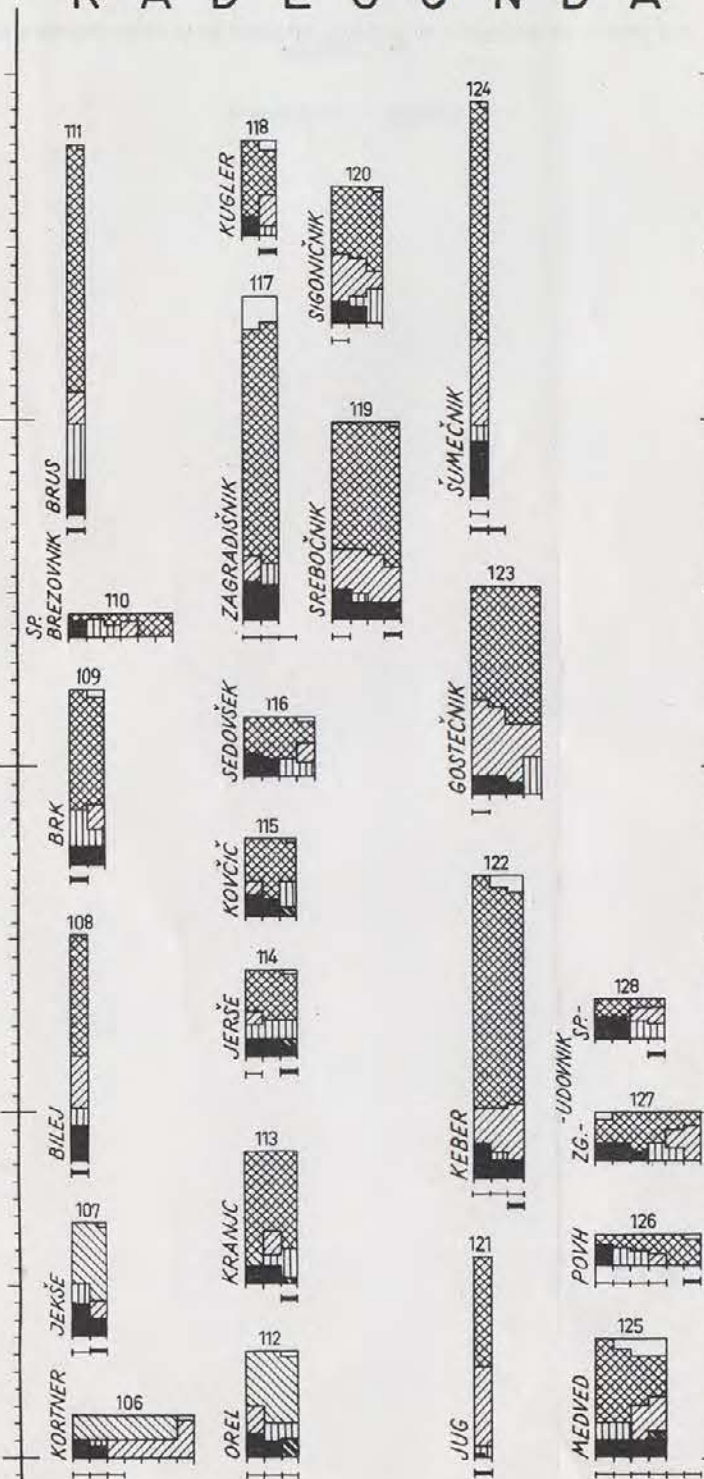
D. Meze

Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline

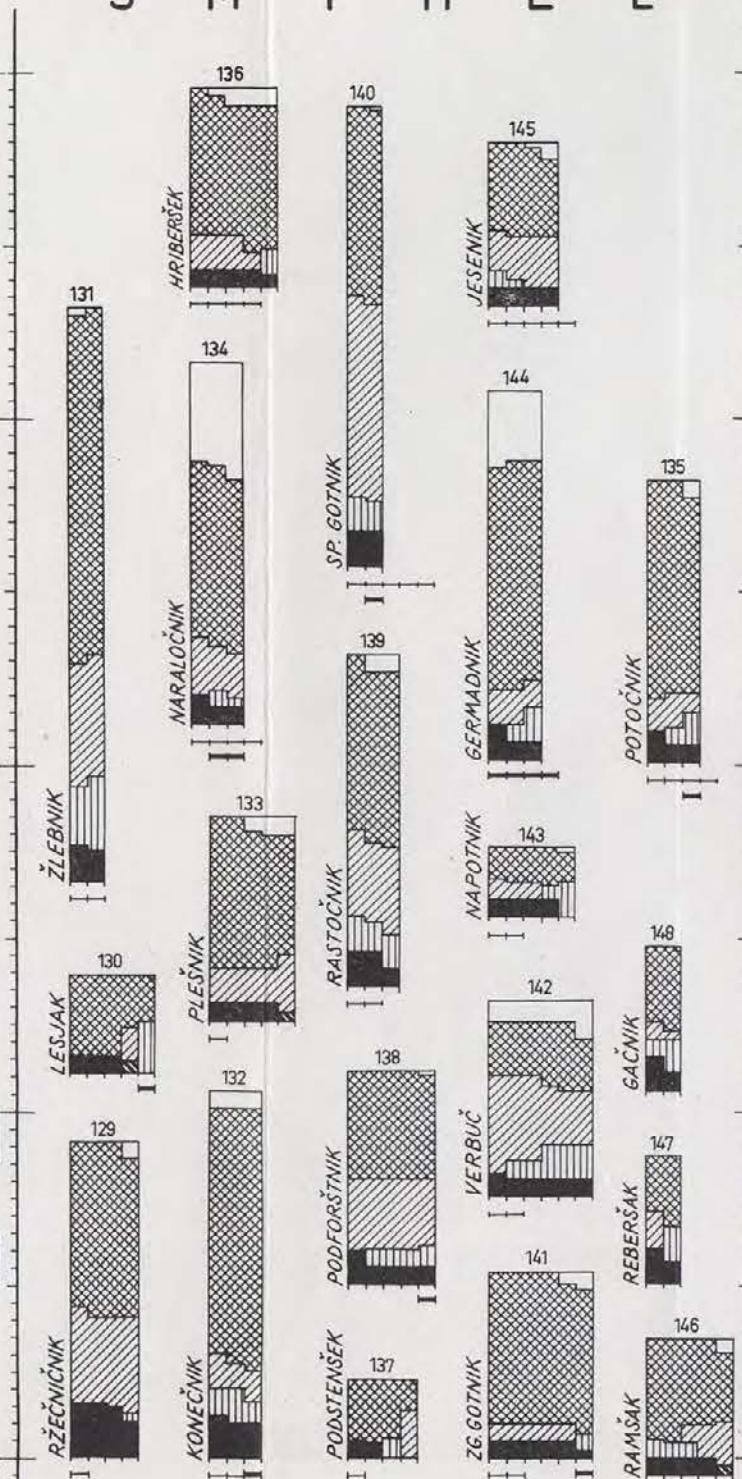
**Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure
de la Savinja**

Priloga — Annexe 2

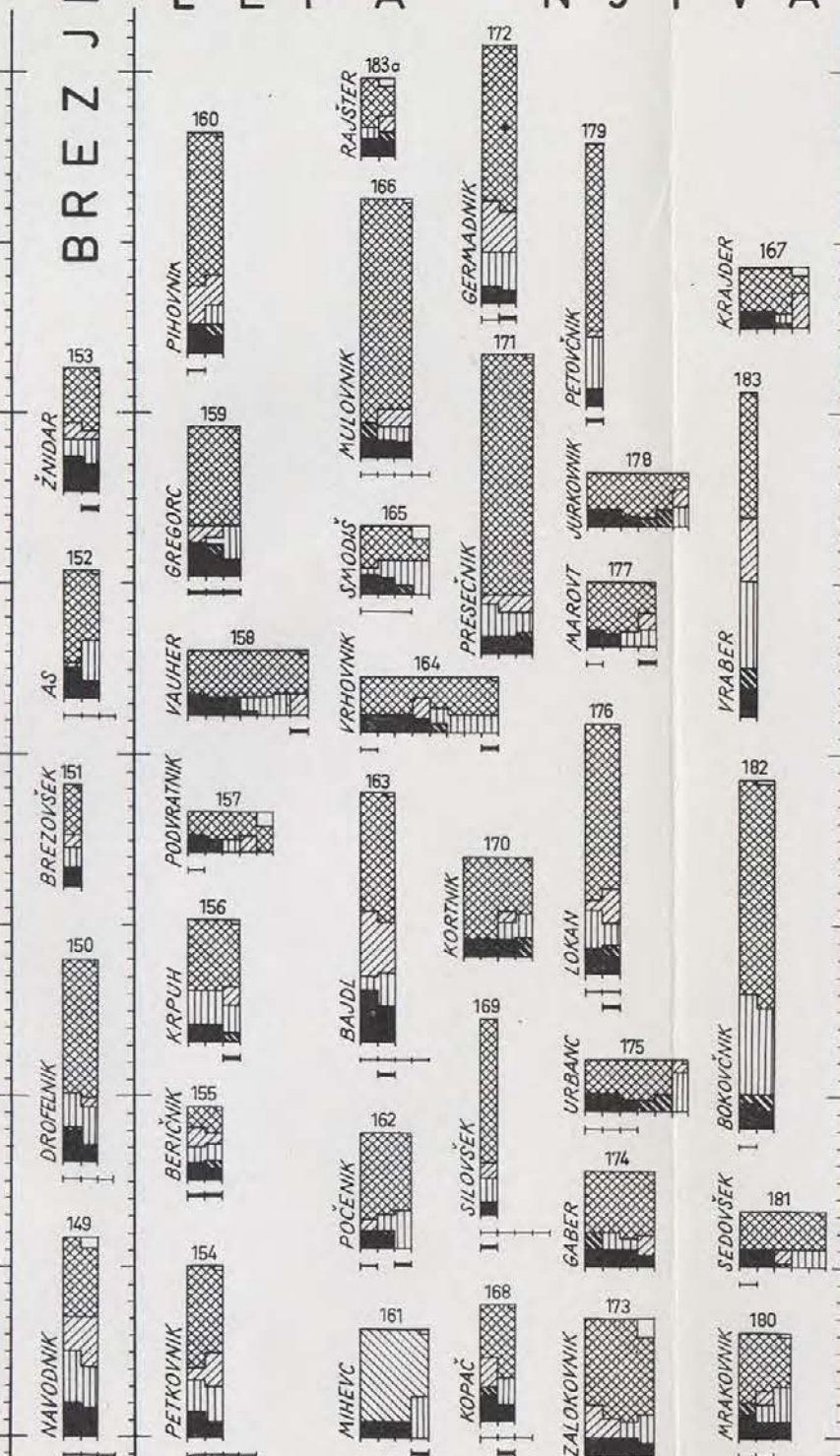
RADEGUNDA

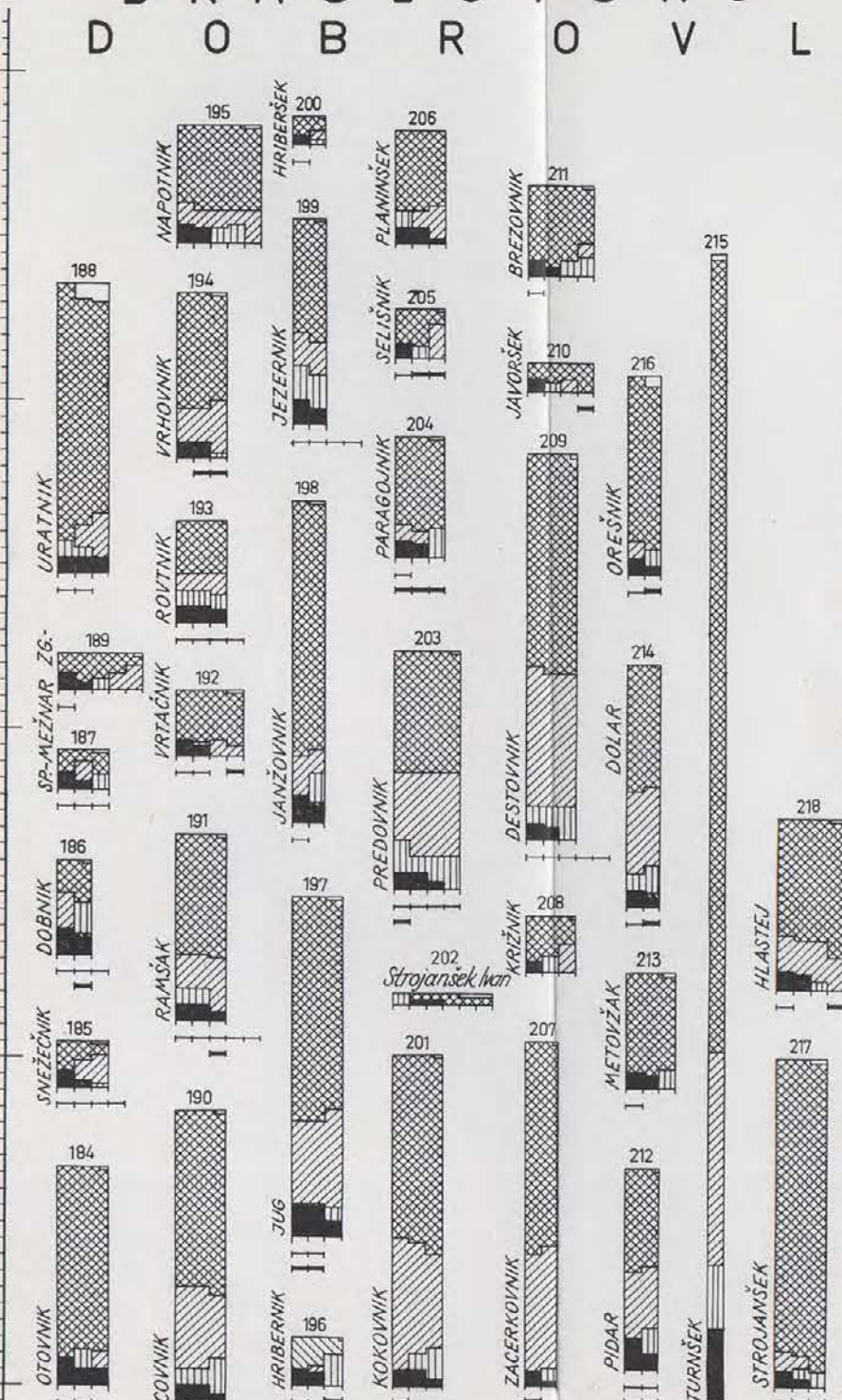
Š M I H E L

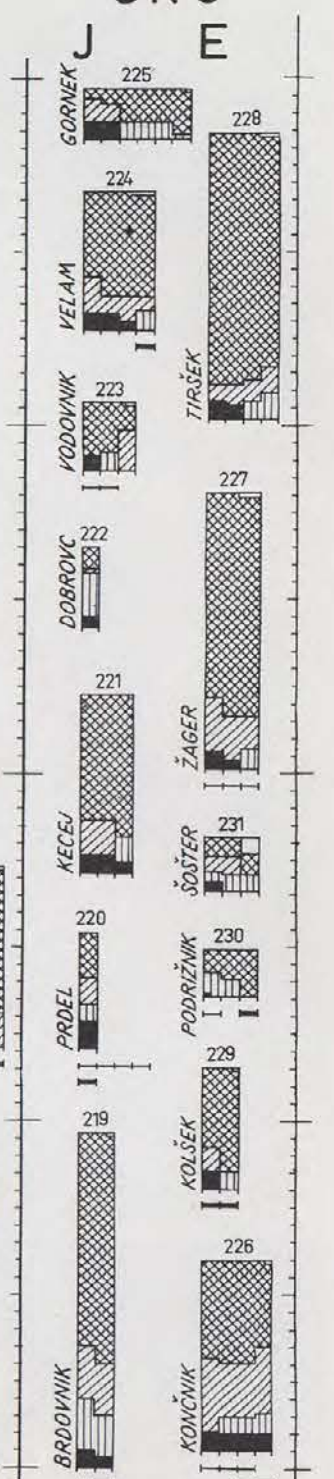
BREZJE

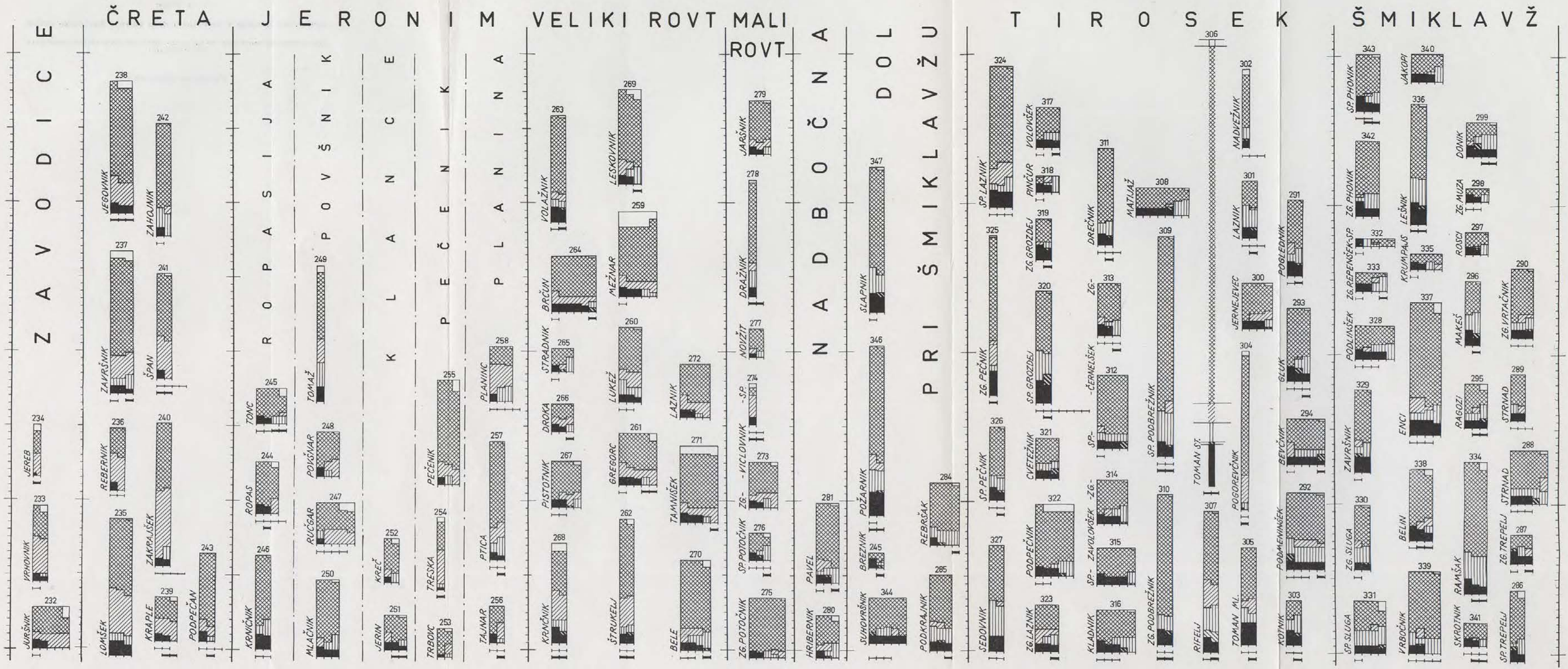

BRASLOVŠKO

MOZIRSKO
J E

ZAVODICE

ČRETA

JERONIM

VELIKI ROVT MALI ROVT

NADBOČNA DOL

PRIŠMIKLAVŽU

TIROSEK

ŠMIKLAVŽ

JURŠNIK 232
 PRHOVNIK 233
 JEREB 234
 LOMŠEK 235
 REBERNIK 236
 ZAVRŠNIK 237
 JEGOVIK 238
 KRAPLE 239
 ZAKRAJŠEK 240
 ŠPAN 241
 ZAHOVNIK 242
 PODPEČAN 243
 KRMČNIK 244
 ROPAS 245
 TONC 245
 MLAČNIK 250
 RUČGAR 247
 POVSIVAR 248
 TOMAŽ 249

JERIN 251
 KREČ 252
 TRBOVC 253
 TRESKA 254
 PEČENIK 255
 TAJMAR 256
 PTICA 257
 PLANINC 258
 KRNČNIK 268
 PISTOTNIK 267
 DROKA 266
 ŠTRADNIK 265
 BRČUN 264
 VOLAŽNIK 263
 ŠTRUKELJ 262
 GREGORC 261
 LUKEŽ 260
 MEŽNAR 259
 LESKOVNIK 269

BELE 270
 TAMNIŠEK 271
 LAZNIK 272
 ZG. POTOČNIK 275
 SP. POTOČNIK 276
 ZG. - VICLOVNIK - SP. 274
 NOVŽIT 277
 DRAŽNIK 278
 JARŠNIK 279
 HRIBERNIK 280
 PAVEL 281
 SUHOVRŠNIK 284
 BREZNIK 245
 POŽARNIK 285
 REBRŠAK 284
 PODKRALNIK 285

SEDOVNIK 327
 SP. PEČNIK 326
 ZG. PEČNIK 325
 SP. LAZNIK 324
 ZG. LAZNIK 323
 PODPEČNIK 322
 CVETEŽNIK 321
 SP. GROZDEJ 320
 ZG. GROZDEJ 319
 PINČUR 318
 VOLOVŠEK 317
 Kladnik 316
 SP. - ZAVOLOVŠEK - ZG. 315
 SP. - ČERNELŠEK 312
 ZG. - 313
 DREČNIK 311
 MATLAŽ 308
 ZG. PODBREŽNIK 310
 SP. PODBREŽNIK 309

RIFELJ 307
 TOMAN ST. 306
 TOMAN ML. 305
 POGOREVČNIK 304
 JERNEJEVEC 300
 LAZNIK 301
 MADVEŽNIK 302
 KOTNIK 303
 PODMEVNIŠEK 292
 BEVČNIK 294
 GLUK 293
 POBLEDNIK 291

SP. SLUGA 331
 ZG. SLUGA 330
 ZAVRŠNIK 329
 PODLINŠEK 328
 ZG. REPEŠEK-SP. 332
 SP. PHONIK 343
 VRBOČNIK 339
 BELIN 338
 ENCI 337
 KRUMPAUS 335
 LEŠNIK 336
 JAKOPI 340
 SKROTNIK 341
 RAMŠAK 334
 RAGOZI 295
 MAKES 296
 ROSCI 297
 ZG. MUZA 298
 DONIK 299
 SP. TREFELJ 286
 ZG. TREFELJ 287
 STRNAD 288
 STRNAD 289
 ZG. VRTAČNIK 290

D. Meze

Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Priloga — Annexe 4

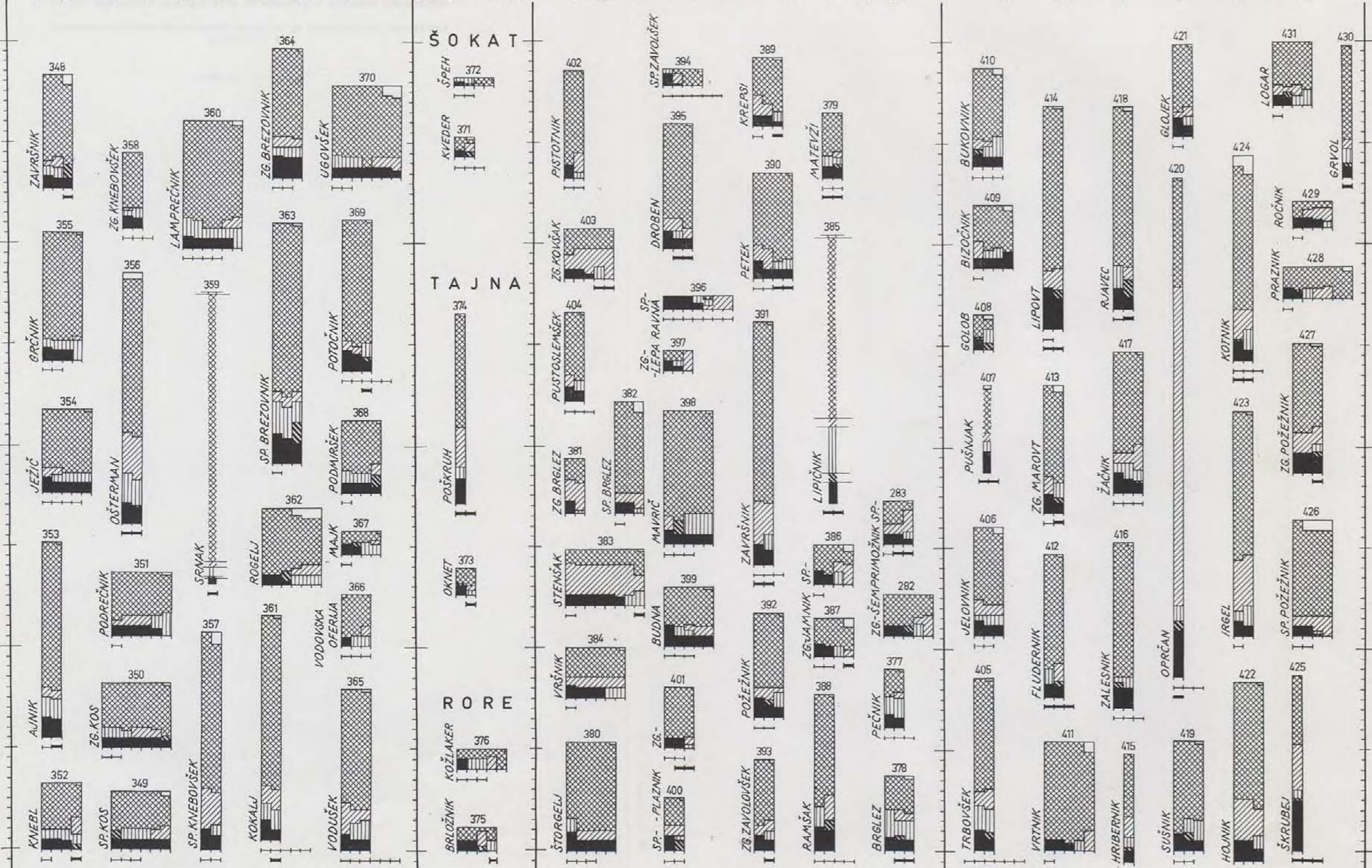
ŠENTLENART GRAD ŠENTFLORIJAN SAVINJA

HRIBOVSKÉ KMETIJE
V VZHODNEM DELU
GORNJE SAVINJSKE
DOLINE

V RAZMERJU
DO ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ
IN DELOVNE SILE
(STANJE L.1966)

LES FERMES DE MONTAGNE
DANS LA PARTIE ORIENTALE
DE LA VALLÉE SUPÉRIEURE
DE LA SAVINJA

EN RELATION
AVEC LES CATÉGORIES DE TERRAINS
ET LA MAIN D'ŒUVRE
(ÉTAT DE L'ANNÉE 1966)

LEGENDA:
LÉGENDE:

Pri kmetijah brez delovne sile so zemljiške kategorije nakazane z diagramom ožjim od enote
Pour les fermes sans main d'oeuvre, les catégories de terrains sont indiquées par un diagramme, plus étroit que l'unité

■ = 1 ha

- nerodoviten svet - terre infertile
- gozd - forêt
- pašnik in senožet - pâturage
- travnik - pré
- sadovnjak - verger
- orna zemlja - terre labourable

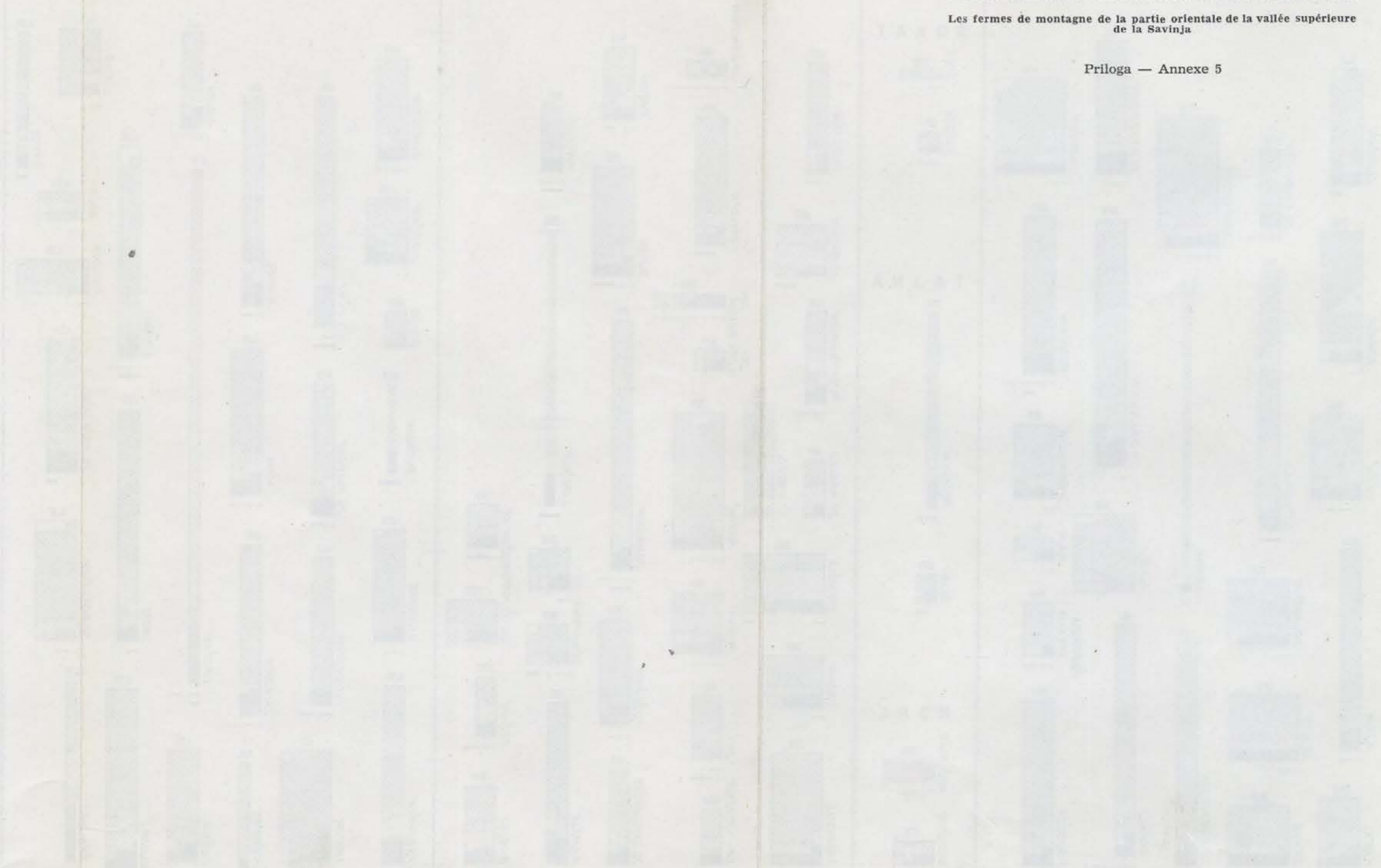
16-65 let } starostne skupine - groupes d'âge
nad 65 let } in število oseb et nombre
1-15 let } des personnes

D. Meze

Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Priloga — Annexe 5

LEGENDA

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure de la Savinja

LES FERMES DE MONTAGNE
DANS LA PARTIE ORIENTALE
DE LA VALLÉE SUPÉRIEURE
DE LA SAVINJA

ÉTAT DE L'ANNÉE 1961

ET LA MAIN D'ŒUVRE

AVEC LES CATÉGORIES DE TERRAINS

EN RELATION

DE LA SAVINJA

DE LA VALLÉE SUPÉRIEURE

DANS LA PARTIE ORIENTALE

DES FERMES DE MONTAGNE

(ÉTAT EN 1961)

V. RAZMERJE

BO ZEMELJSKIH KATEGORIJ

V. RAZMERA

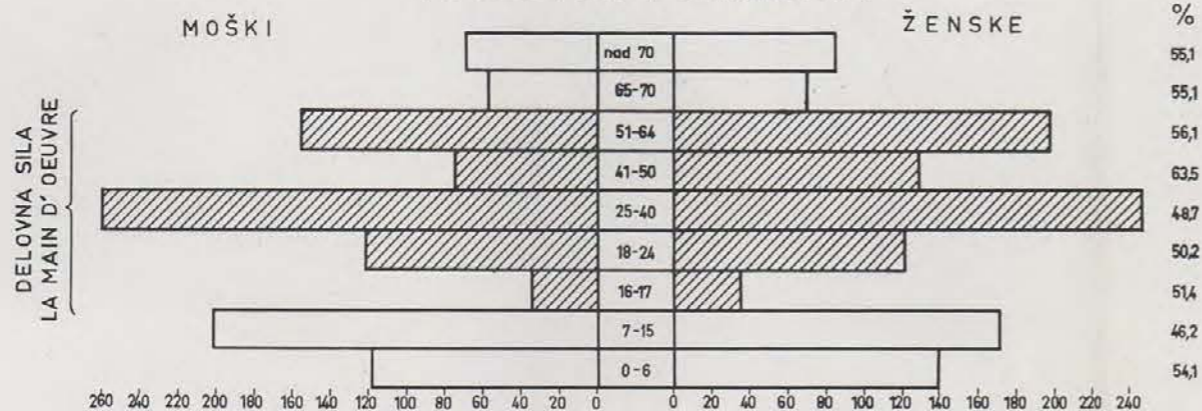
DOLINE

GORNJE SAVINJSKE

V. VZHODNEM DELU

HRIBOVSKE KMETIJE

1. CELOTNA POKRAJINA

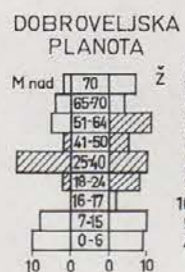
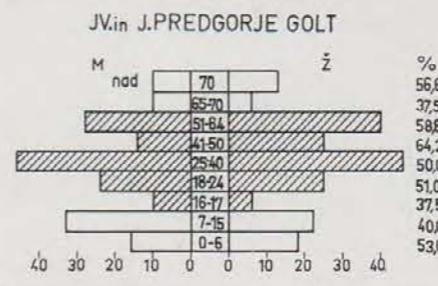
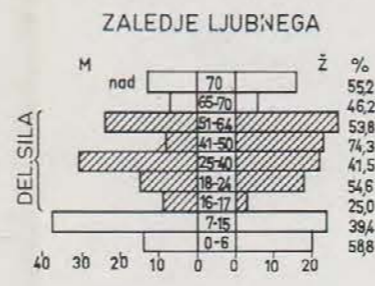
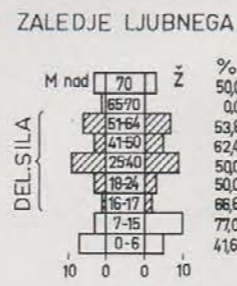
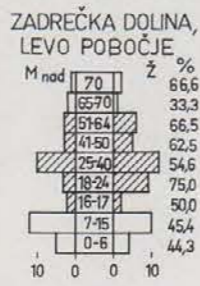
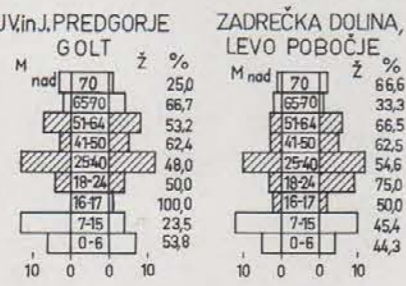
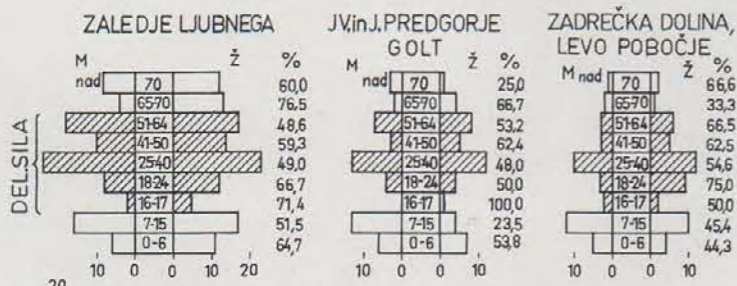
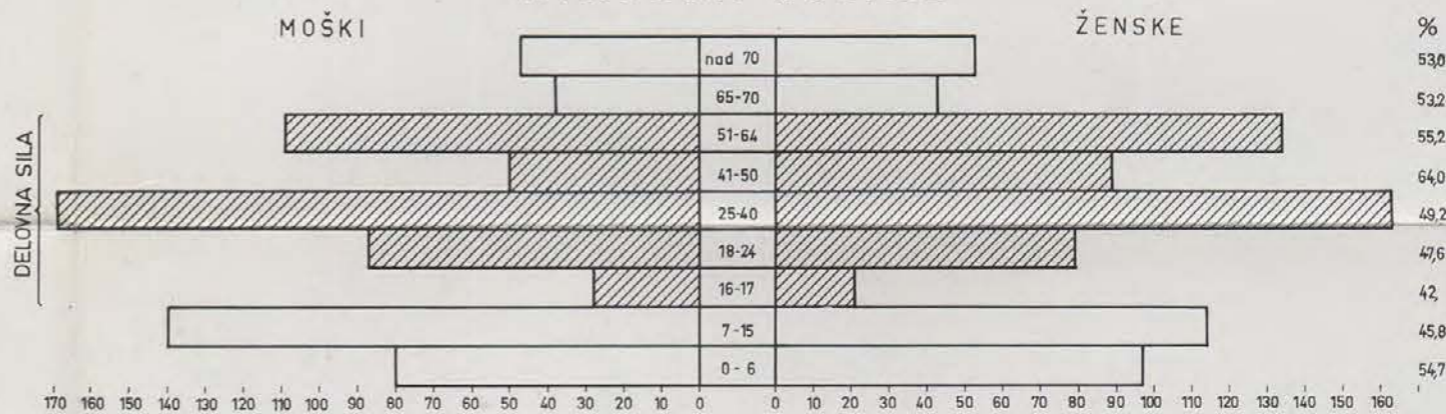
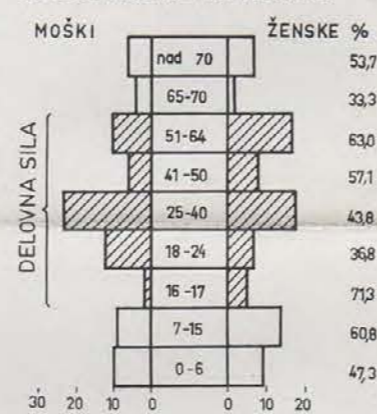
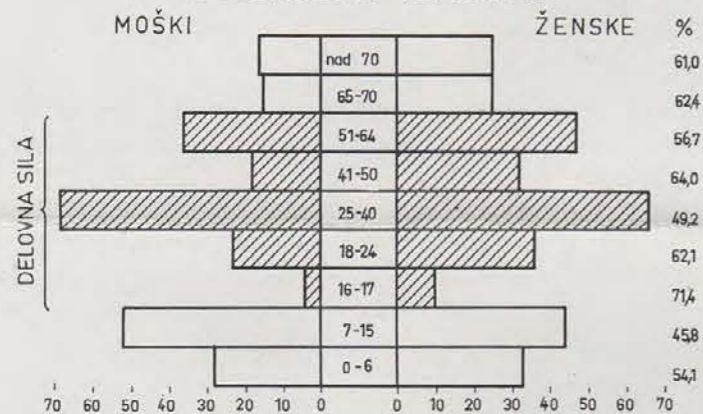
STAROSTNI DIAGRAM
DIAGRAMME D'ÂGES

1. la region entiere
2. les fermes des hauteurs
3. les fermes des vallées
4. les fermes intermediaires

2. VIŠINSKE KMETIJE

3. DOLINSKE KMETIJE

4. VMESNE KMETIJE

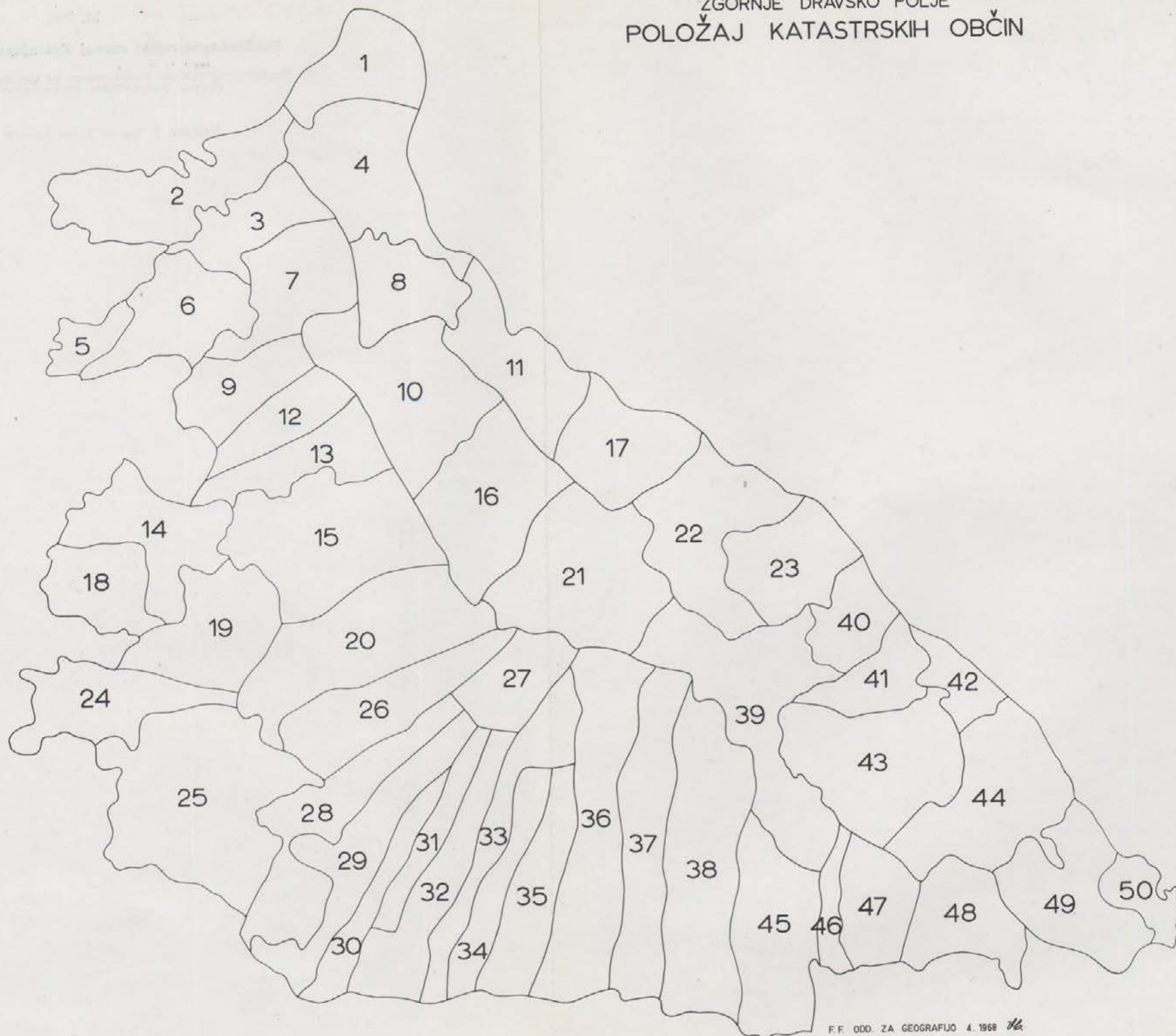

D. Meze

Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline
Les fermes de montagne de la partie orientale de la vallée supérieure
de la Savinja

Priloga — Annexe 6

ZGORNJE DRAVSKO POLJE
POLOŽAJ KATASTRSKIH OBČIN

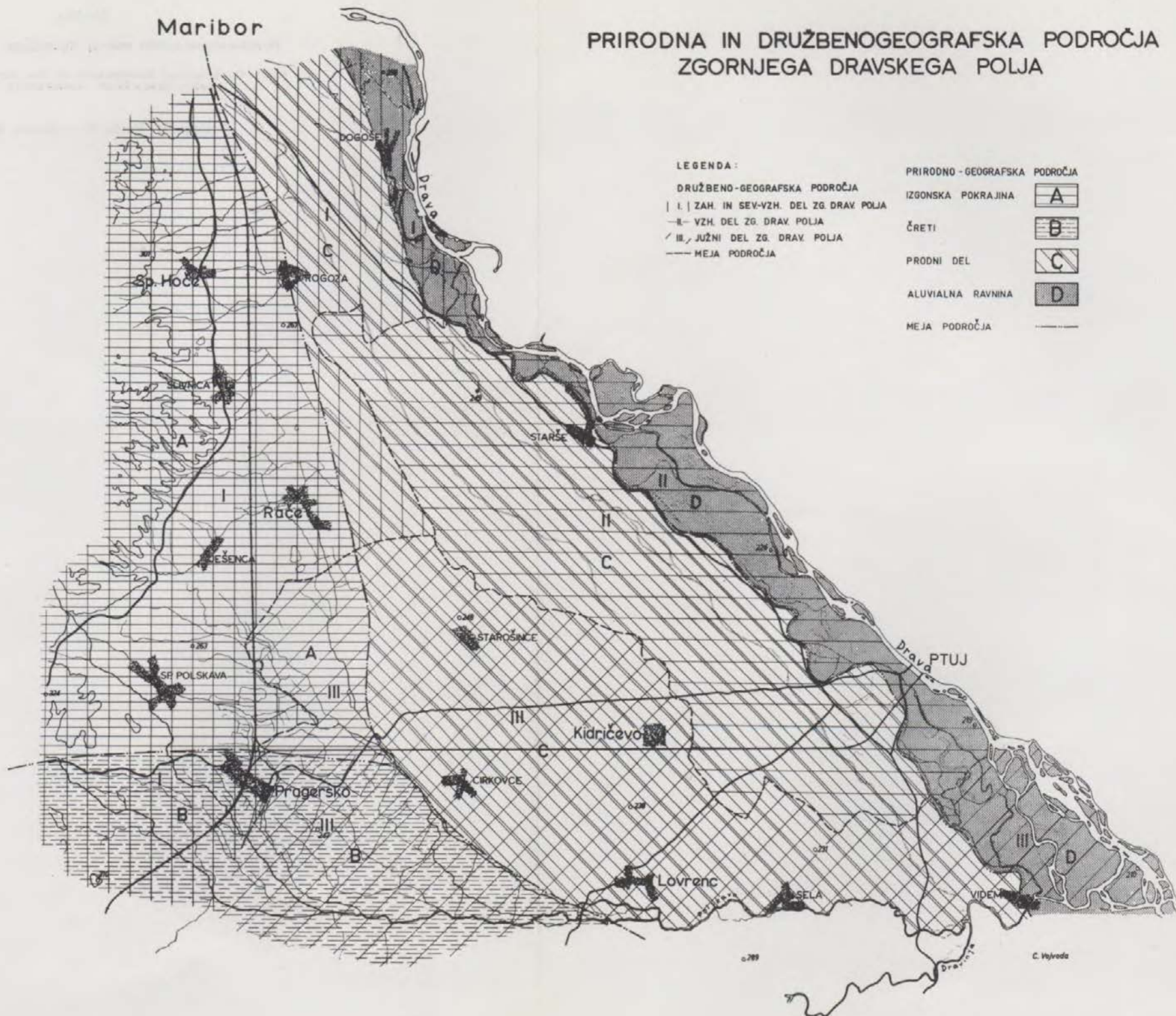

M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja
Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

Priloga I, karta 1 — Annex I, Map 1

PRIRODNA IN DRUŽBENOGEOGRAFSKA PODROČJA ZGORNJEGA DRAVSKEGA POLJA

PRIDONKA IN DRUŽBENOGEografska PODOBILA
ZGORNJEGA DRavsKEGA POLJA

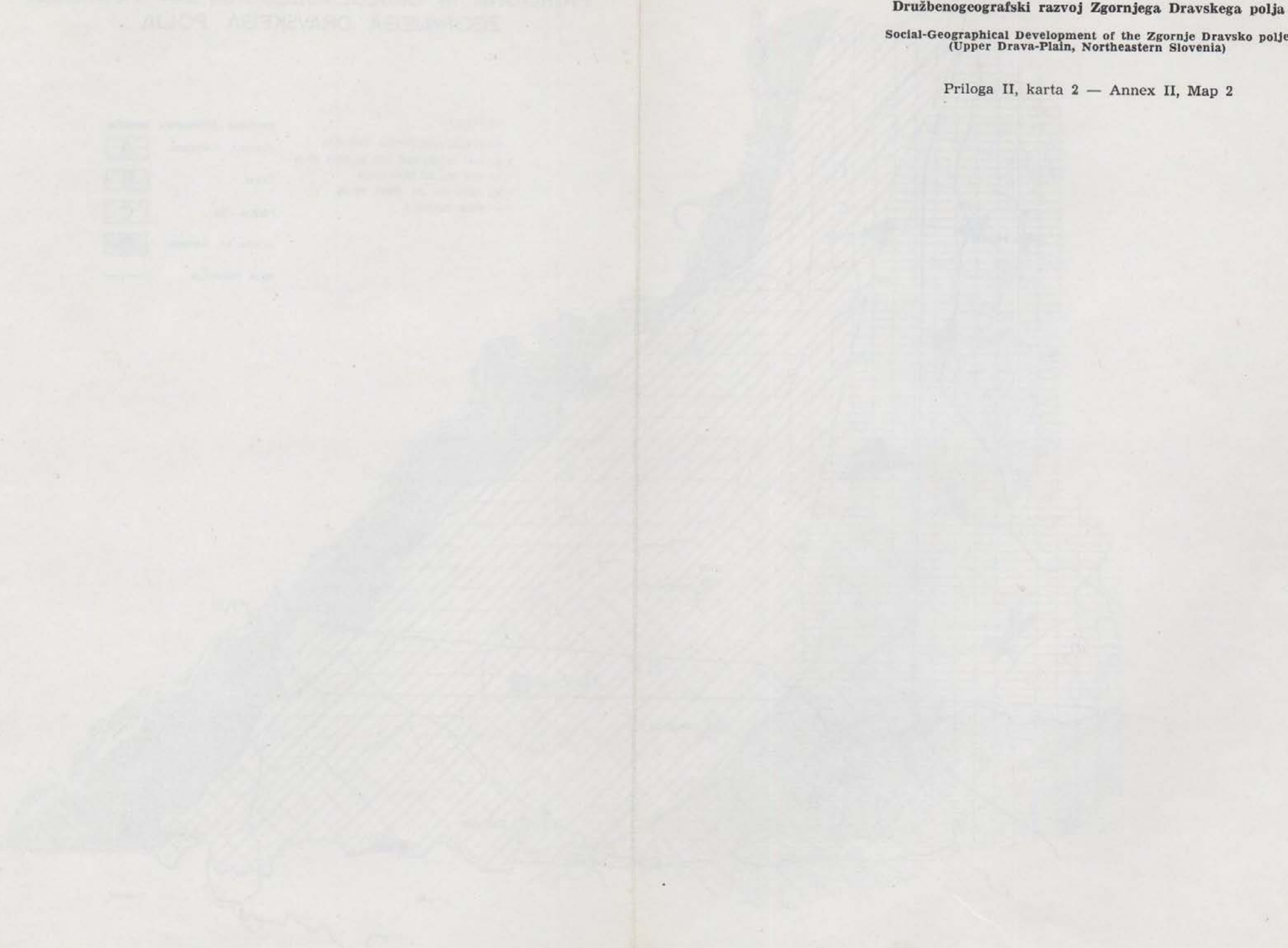
M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja
Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

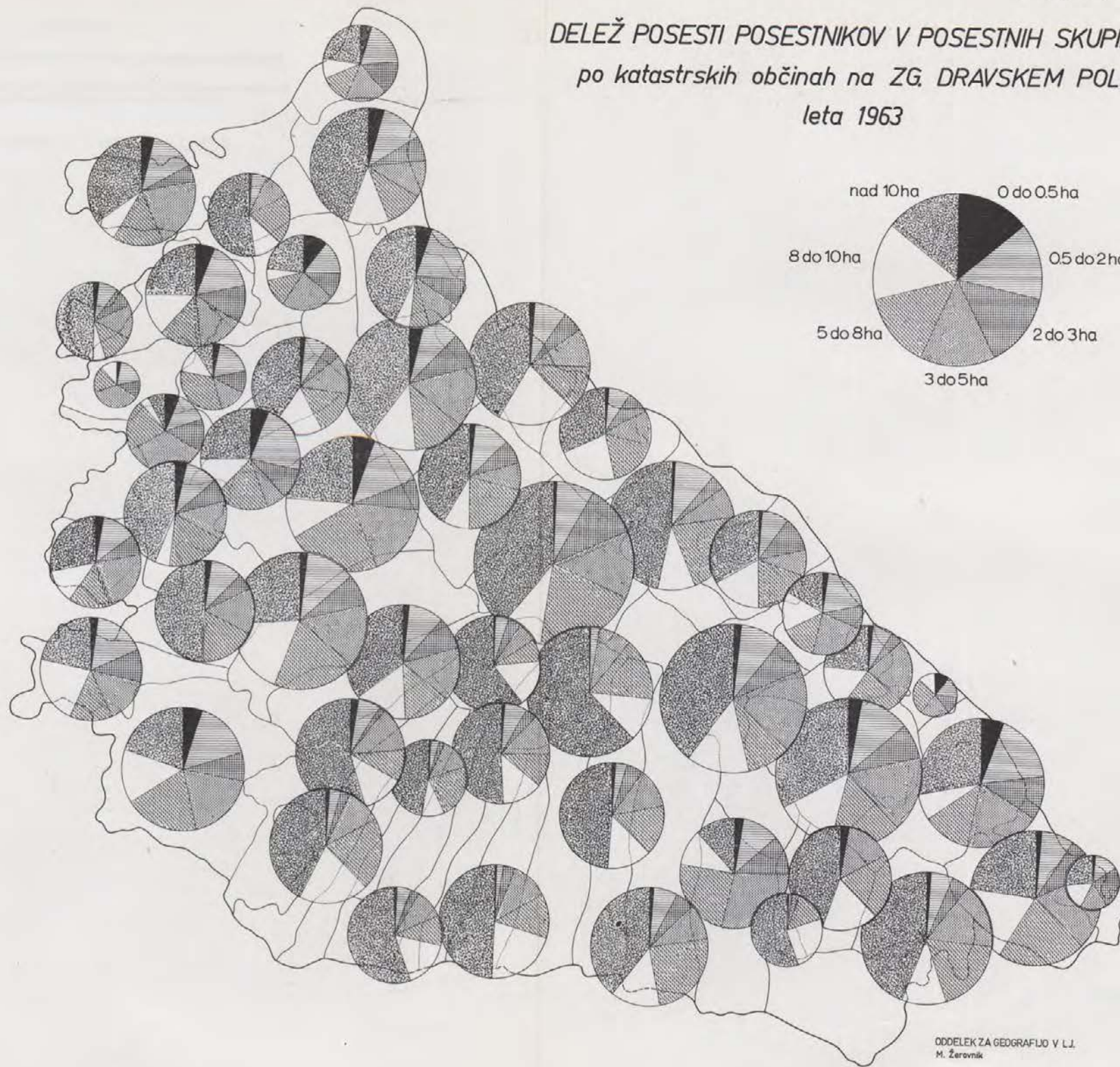
Priloga II, karta 2 — Annex II, Map 2

LEGENDA

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

DELEŽ POSESTI POSESTNIKOV V POSESTNIH SKUPINAH
po katastrskih občinah na ZG, DRAVSKEM POLJU
leta 1963

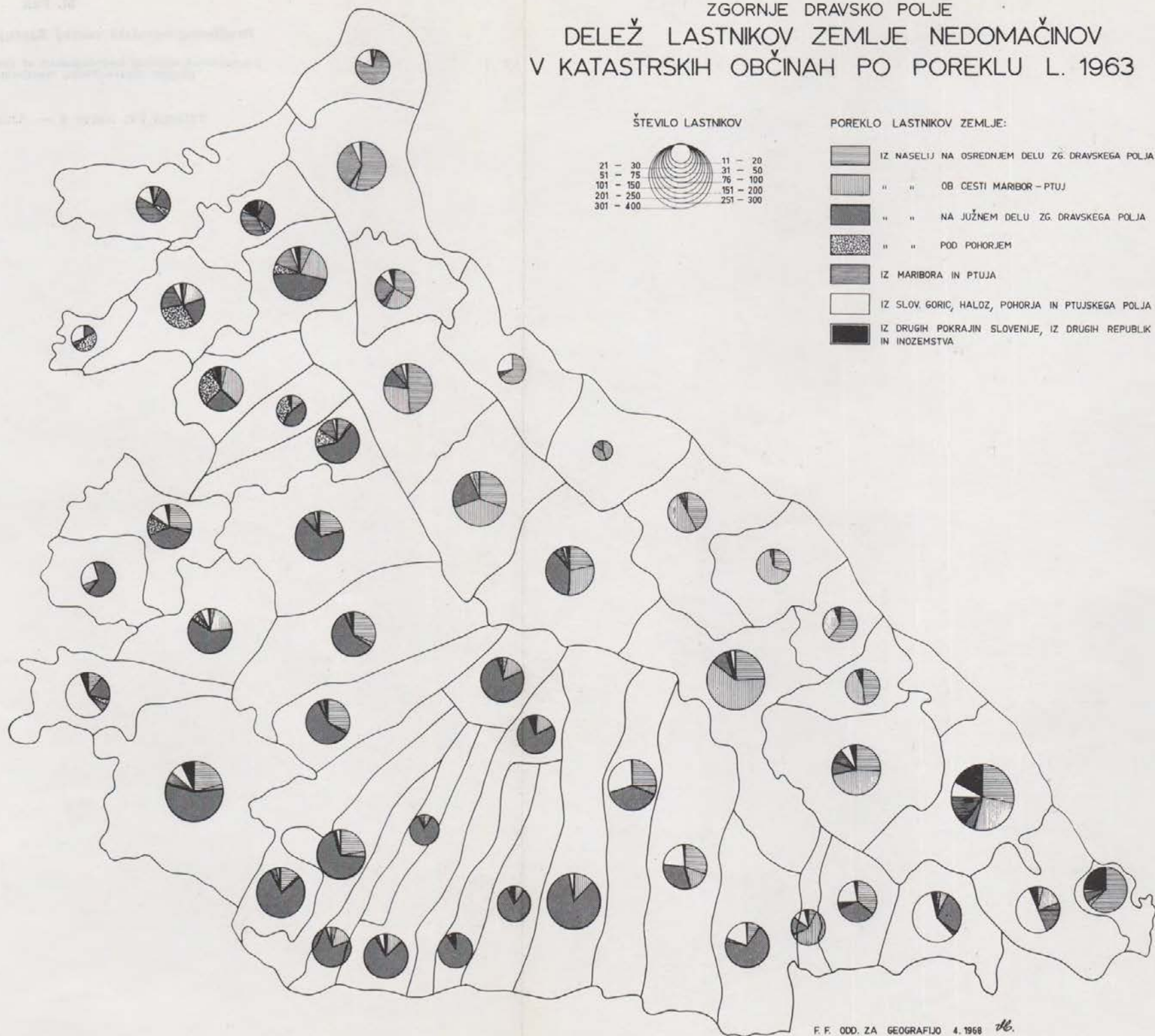

M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja
Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

Priloga III, karta 3 — Annex III, Map 3

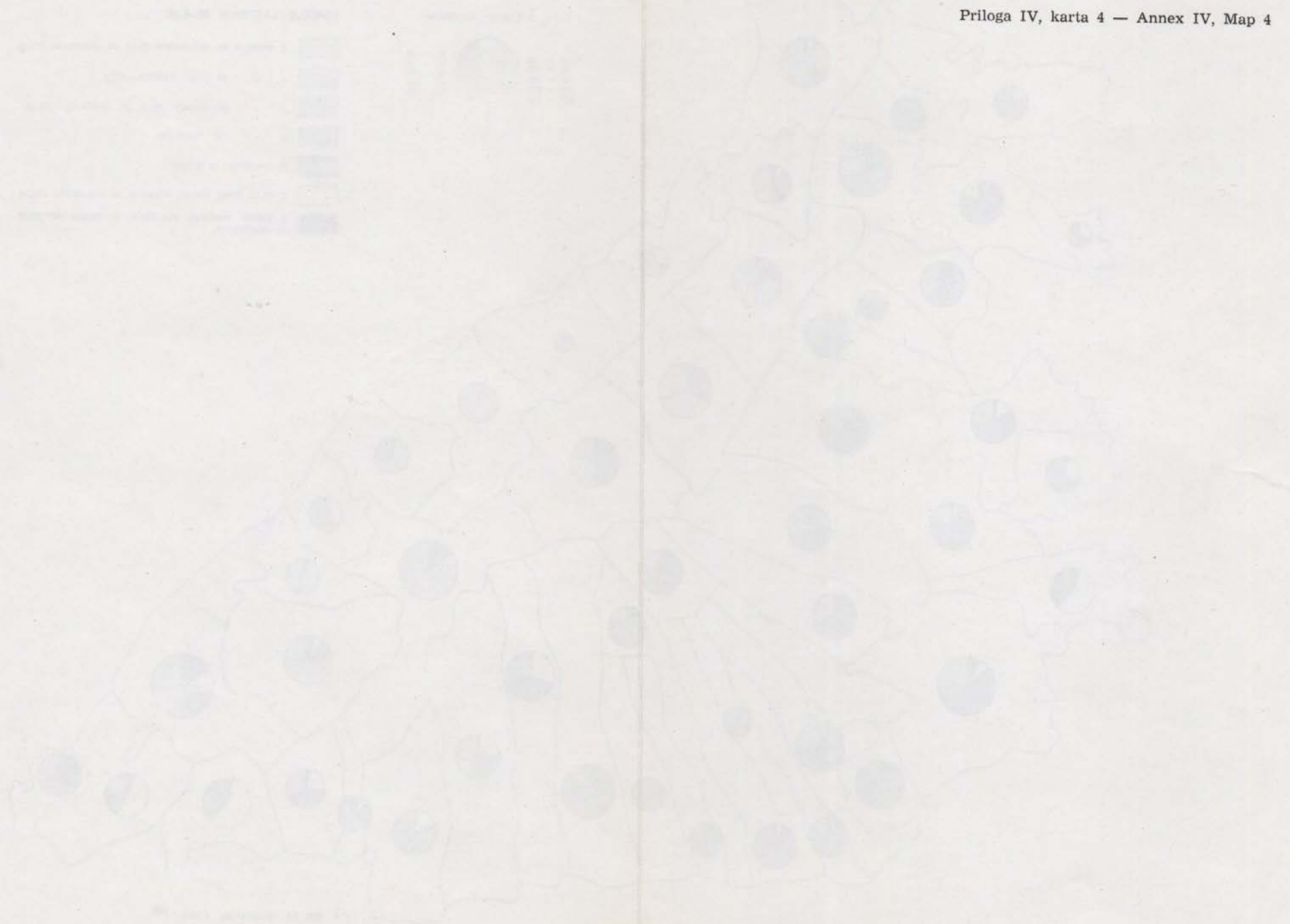
ZGORNJE DRAVSKO POLJE
 DELEŽ LASTNIKOV ZEMLJE NEDOMAČINOV
 V KATASTRSKIH OBČINAH PO POREKLU L. 1963

M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja
Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

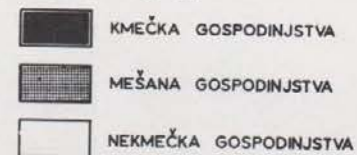
Priloga IV, karta 4 — Annex IV, Map 4

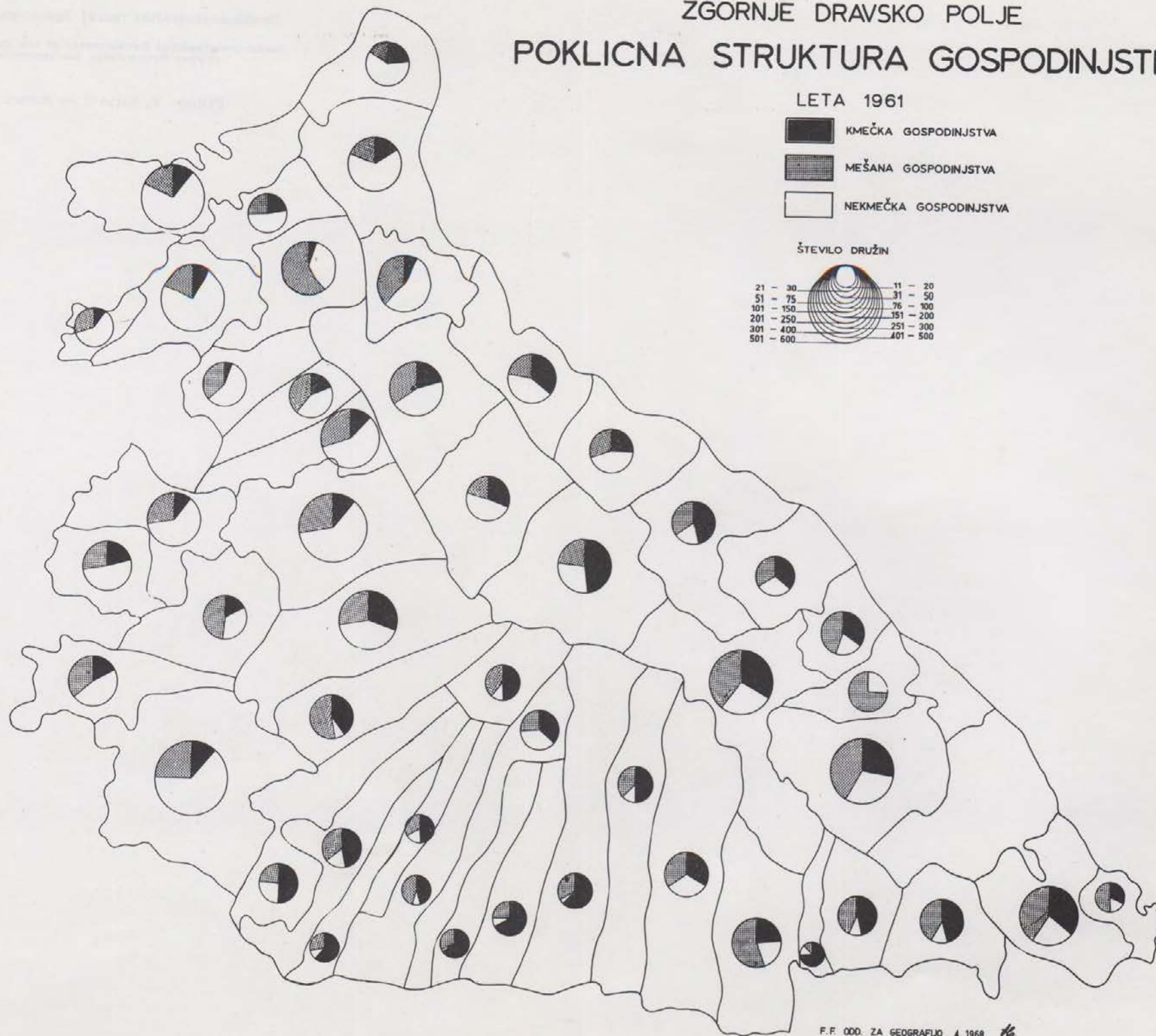
ZGORNJE DRAVSKO POLJE

POKLICNA STRUKTURA GOSPODINJSTEV

LETA 1961

ŠTEVILO DRUŽIN

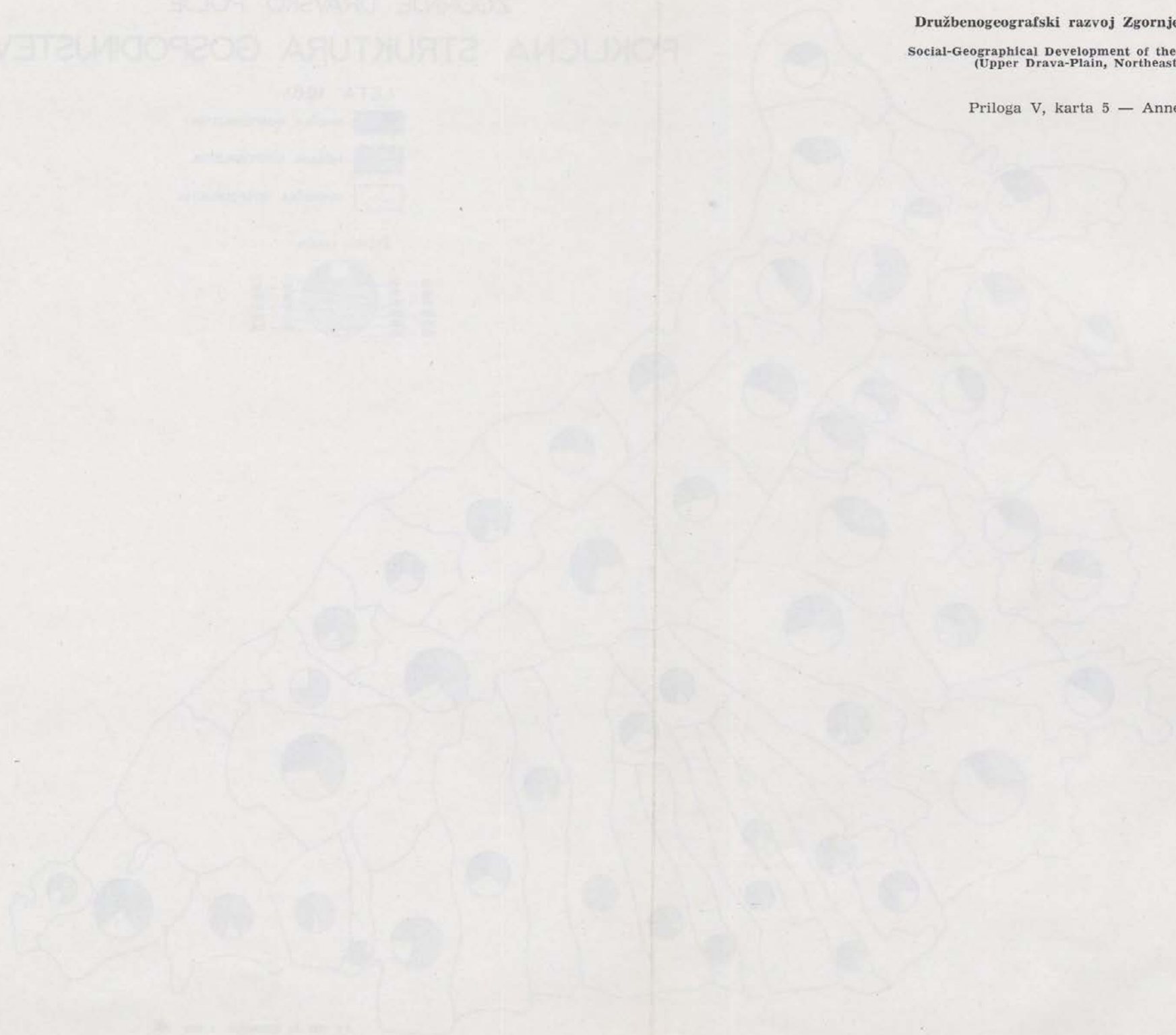

M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja

Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

Priloga V, karta 5 — Annex V, Map 5

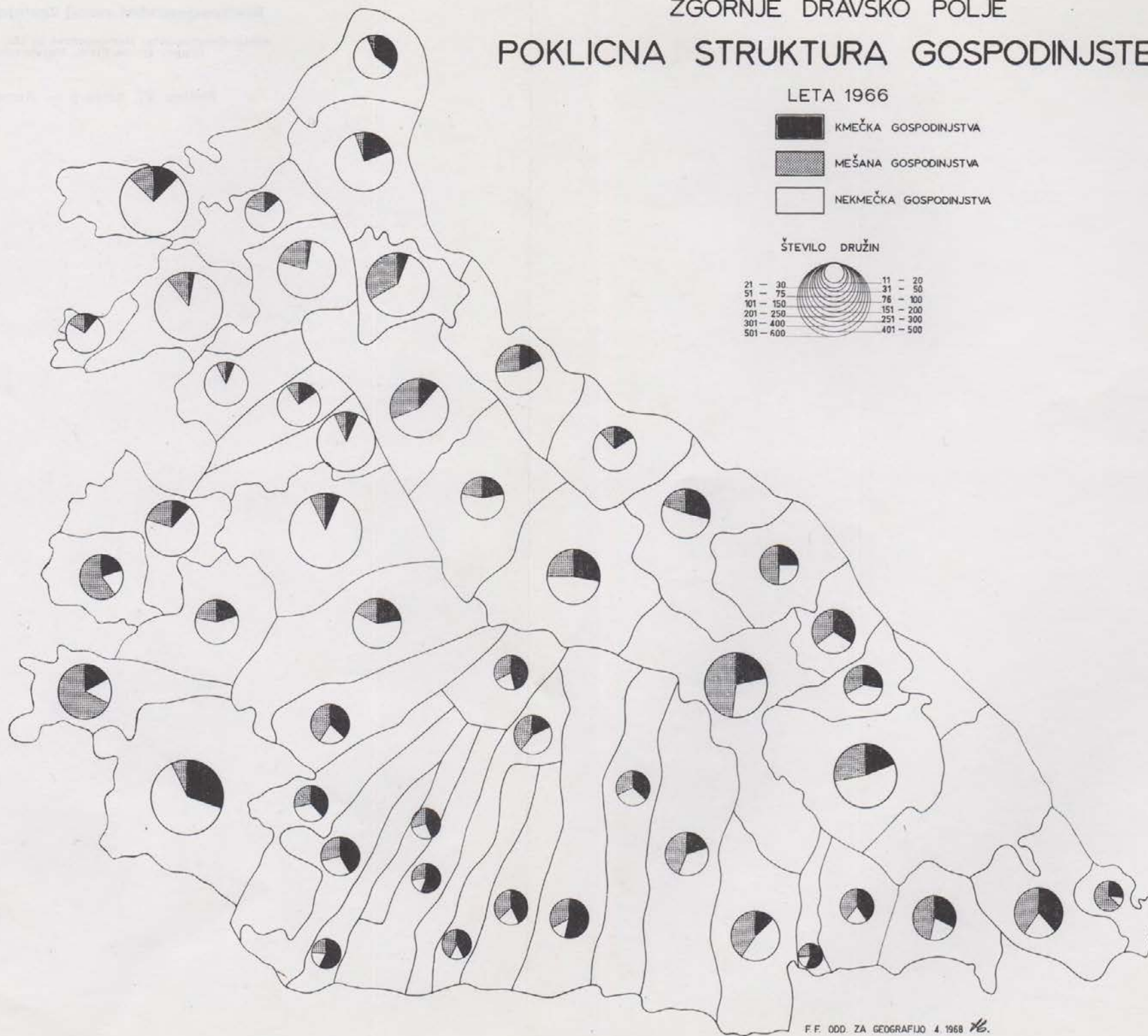
ZGORNJE DRAVSKO POLJE

POKLICNA STRUKTURA GOSPODINJSTEV

LETA 1966

ŠTEVILO DRUŽIN

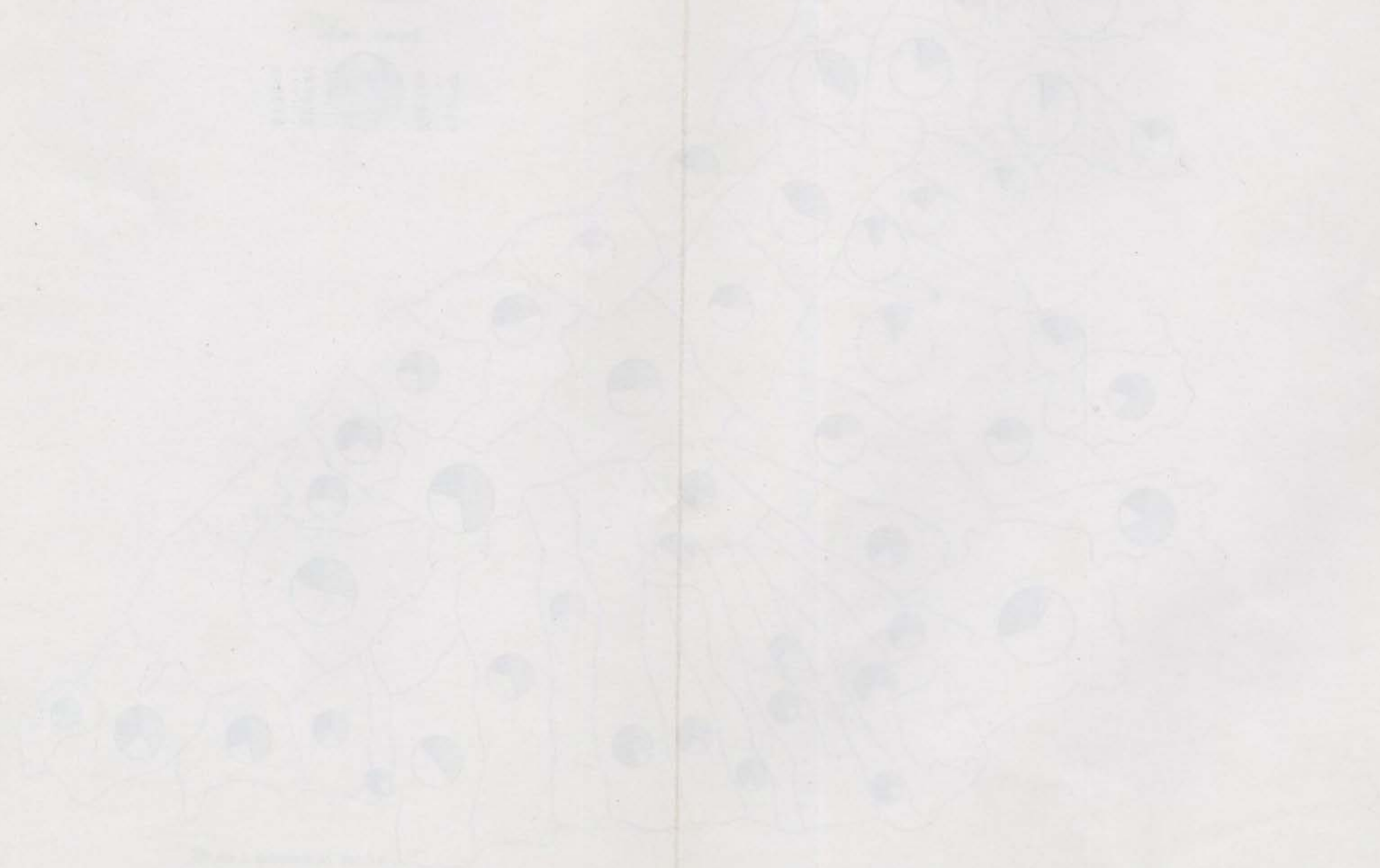
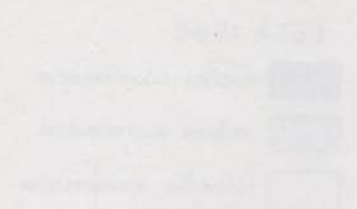
M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja

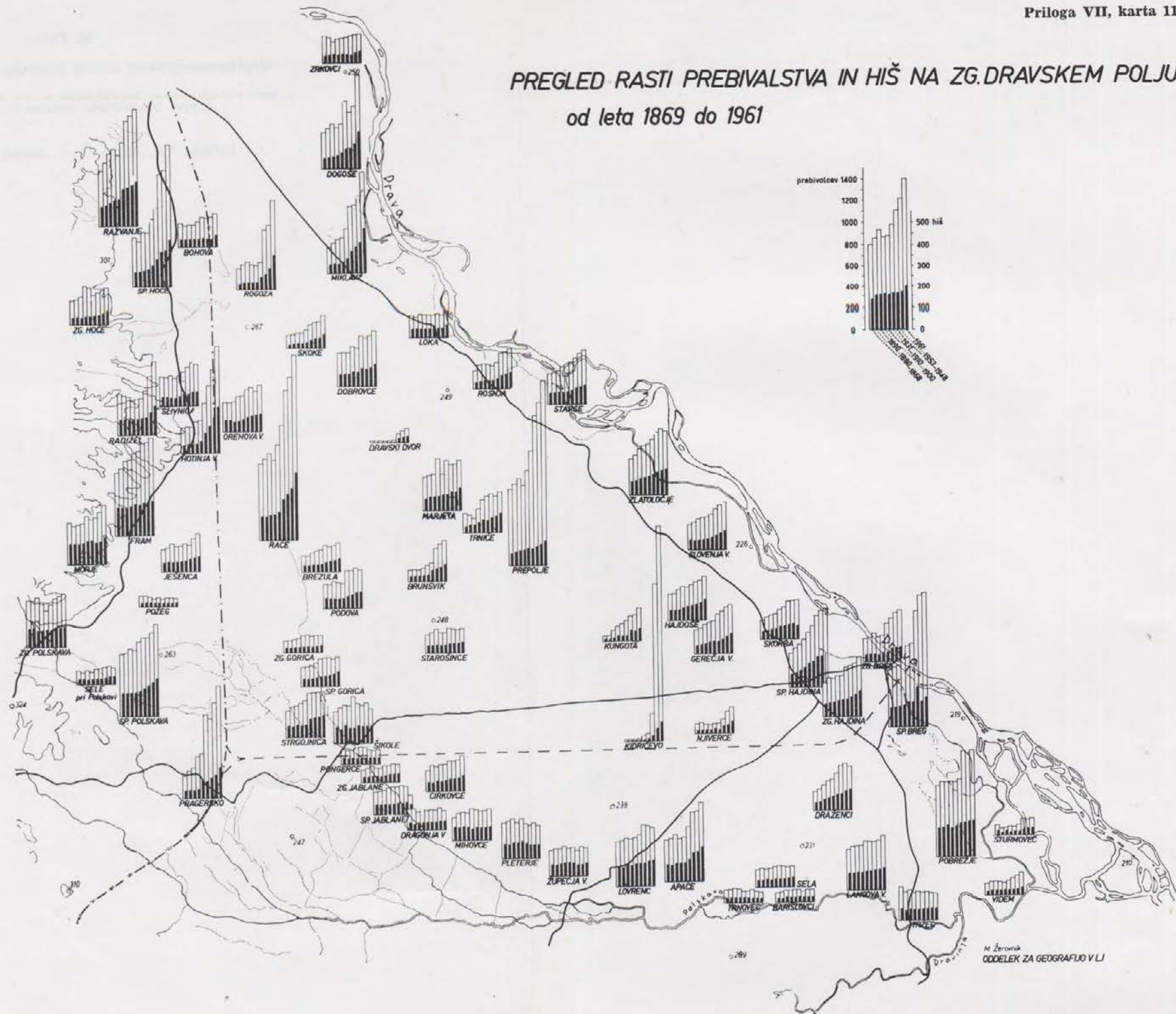
**Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)**

Priloga VI, karta 6 — Annex VI, Map 6

POKLIČNA STRUKTURA GOSPODARSTEV

PREGLED RASTI PREBIVALSTVA IN HIŠ NA ZG. DRAVSKEM POLJU od leta 1869 do 1961

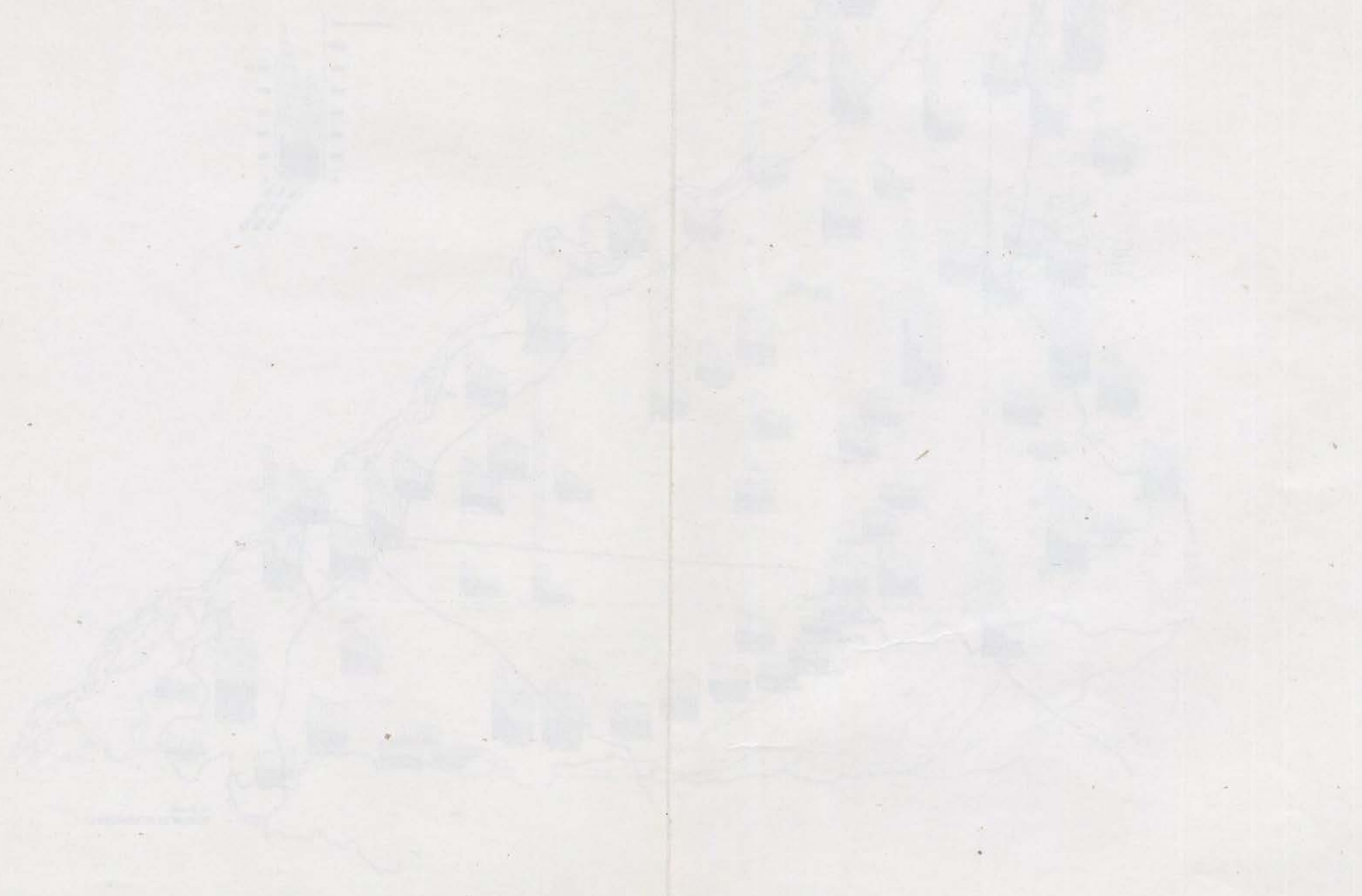
M. Žerovnik
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO V LJ

M. Pak

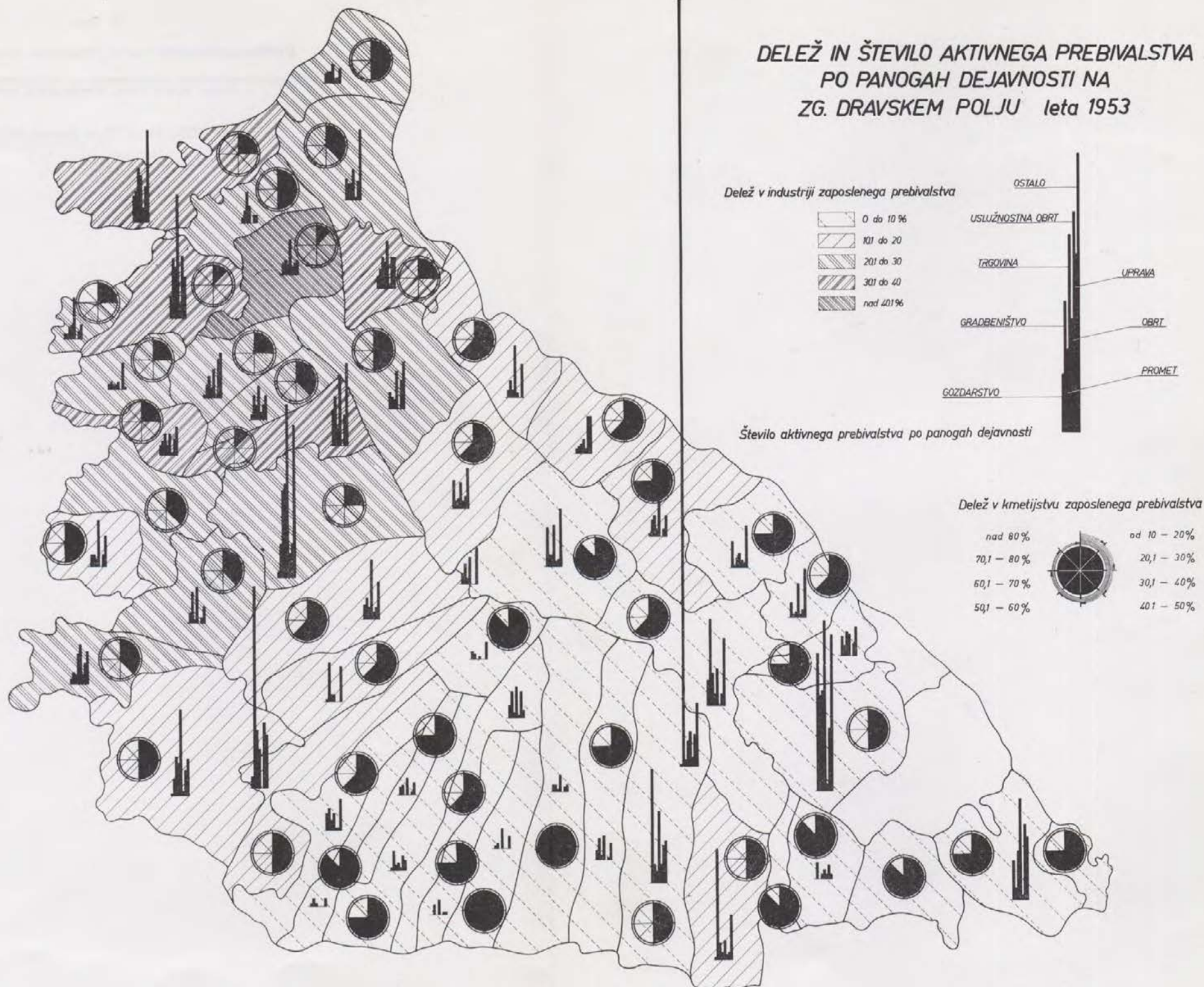
Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja

**Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)**

Priloga VII, karta 11 — Annex VII, Map 11

DELEŽ IN ŠTEVILO AKTIVNEGA PREBIVALSTVA PO PANOGAH DEJAVNOSTI NA ZG. DRAVSKEM POLJU leta 1953

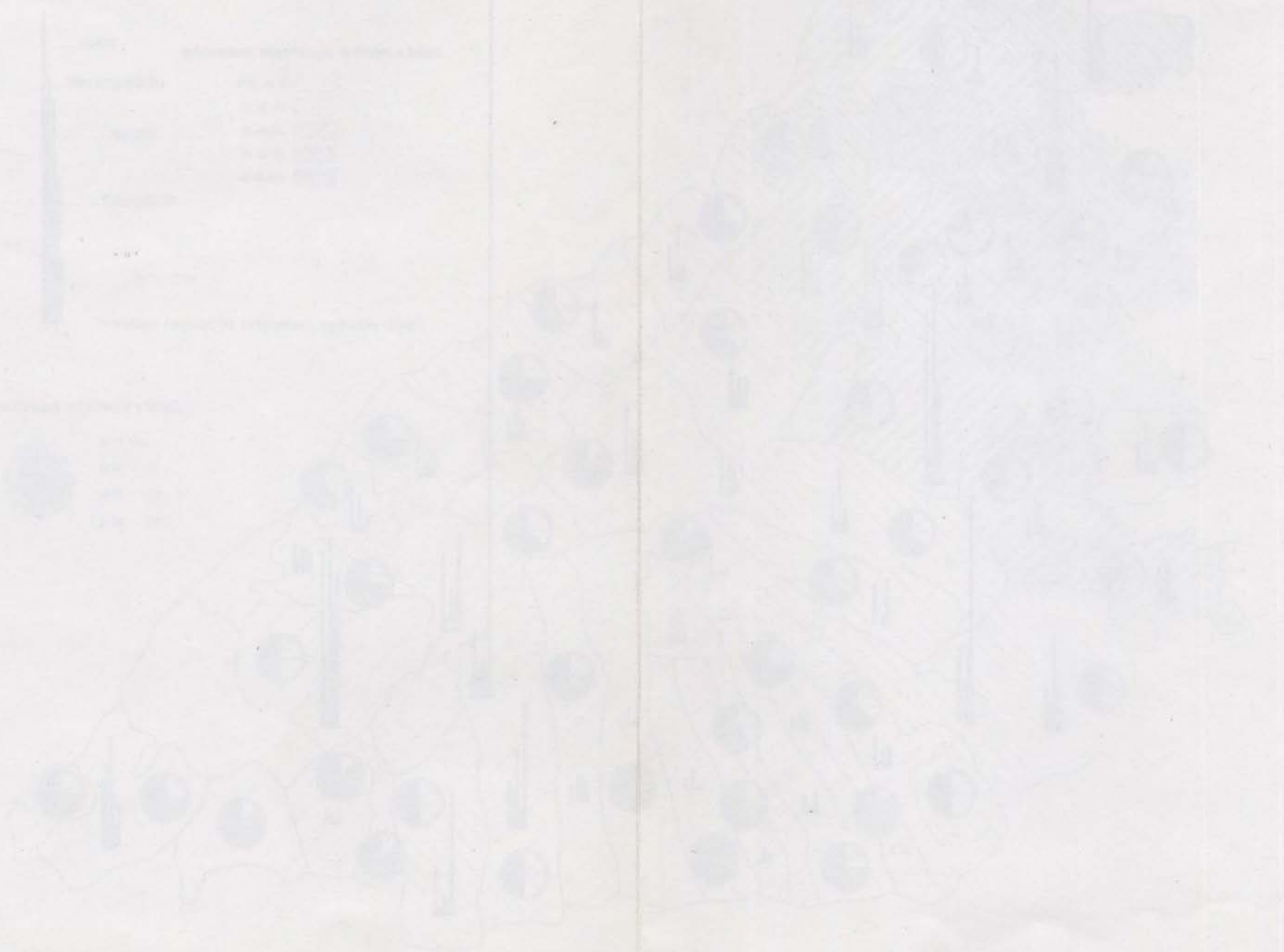

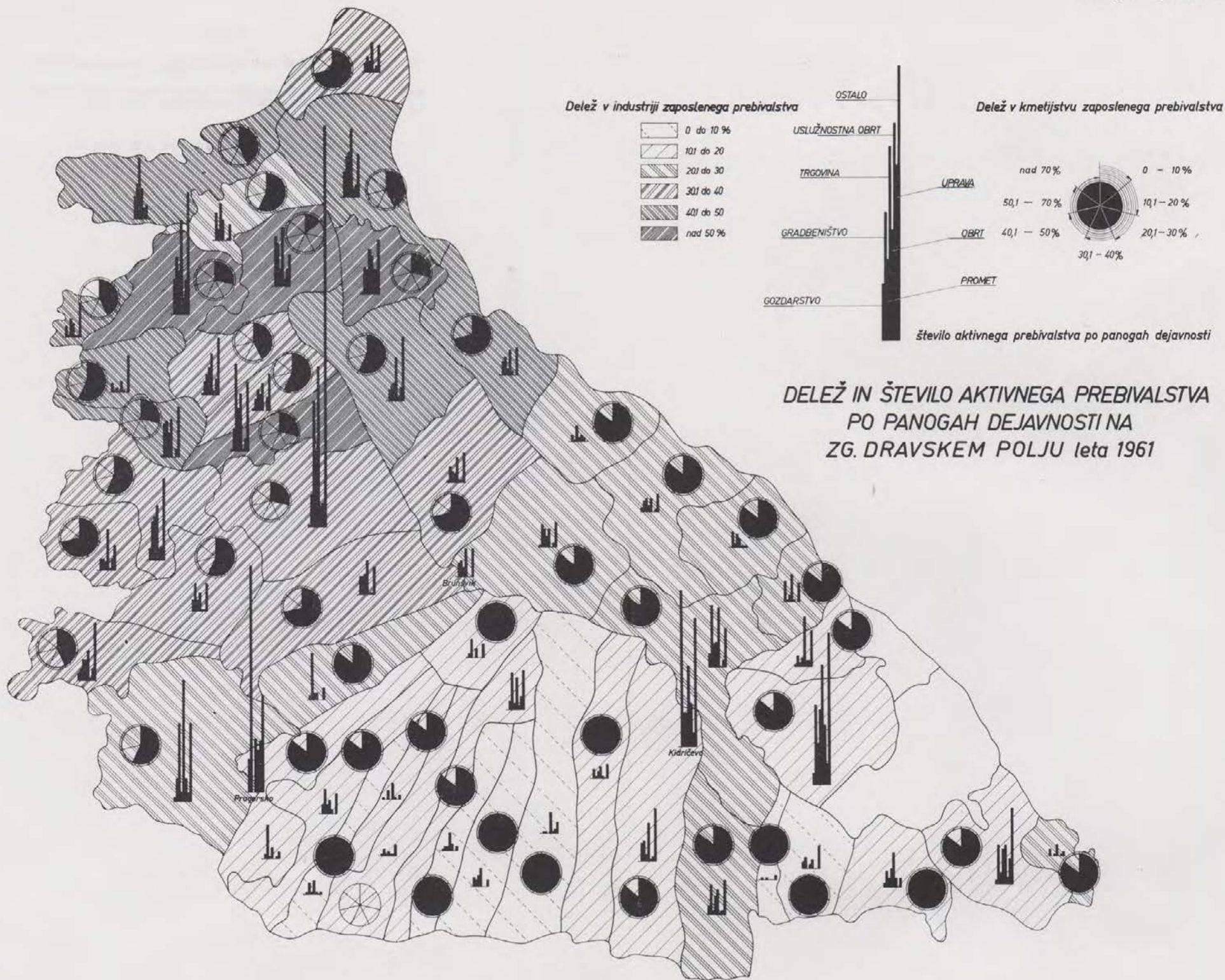
M. Pak

Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja

**Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)**

Priloga VIII, karta 12 — Annex VIII, Map 12

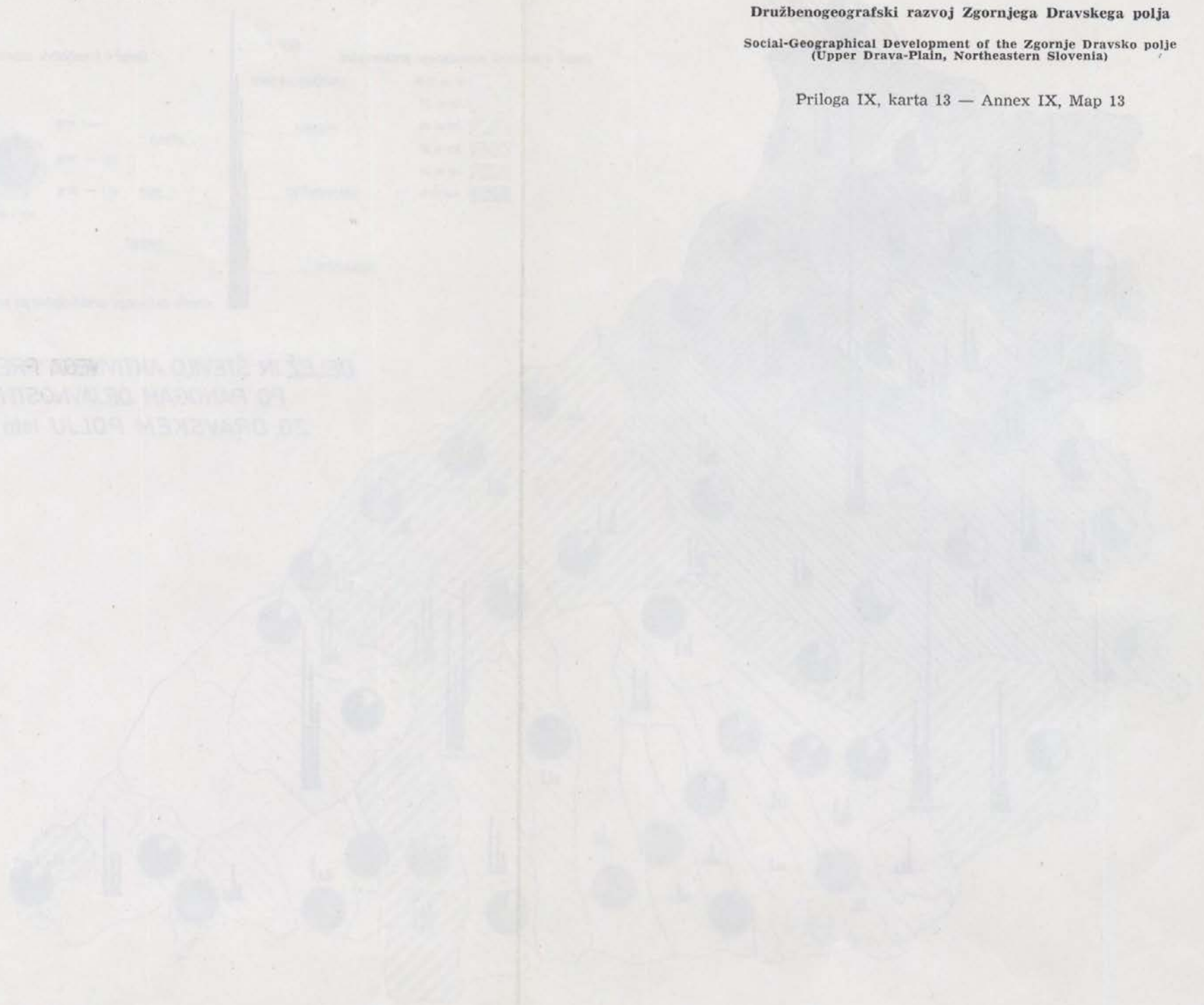

M. Pak

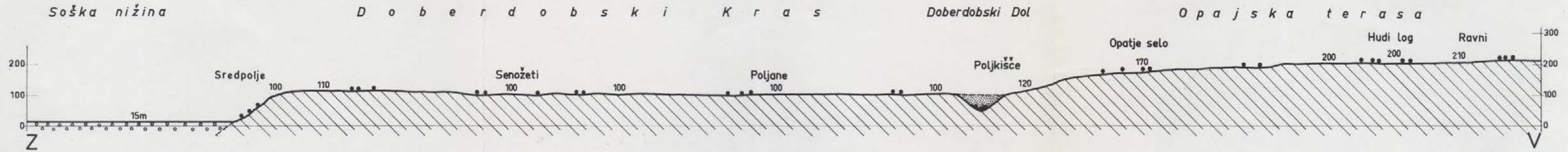
Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja
Social-Geographical Development of the Zgornje Dravsko polje
(Upper Drava-Plain, Northeastern Slovenia)

Priloga IX, karta 13 — Annex IX, Map 13

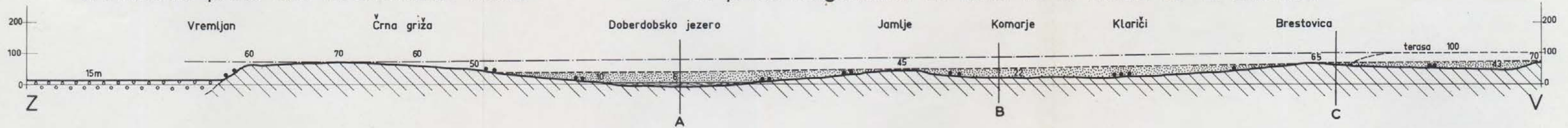
I. Profil preko osrednjega dela Doberdobskega Krasa

I. Le profil à travers de la partie centrale de Karst de Doberdob

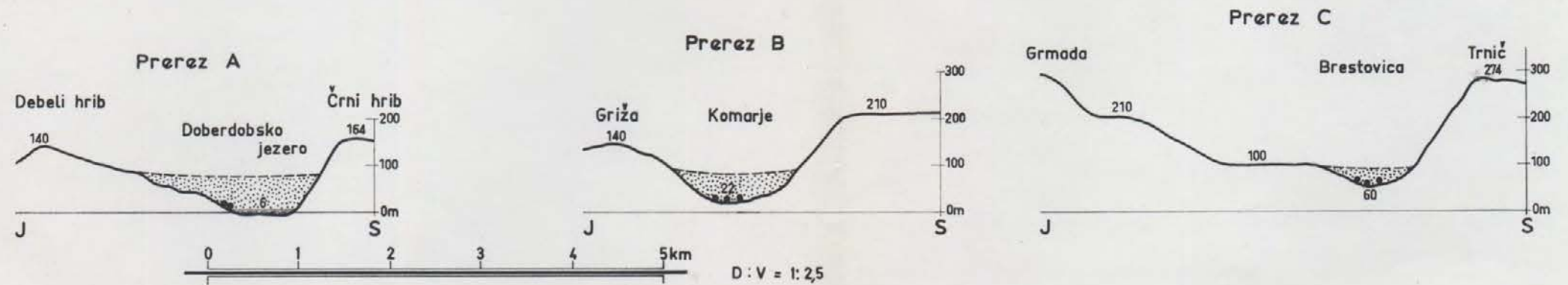

II. Podolžni profil dna Brestoviške doline

II. Le profil longitudinal du fond de la vallée de Brestovica

- apnenci Doberdobskega Krasa
les caliers de Karst de Doberdob
- kvartarna soška akumulacija na obrobju
l'accumulation quaternaire de Soča, au bord
- pliocenski kremenov prod na zakraselih tleh
les galets de quartz de pliocène sur la surface karstique
- lokalna korozijska poglobitev v dnu doline (vrtače, uvala)
l'enfoncement local de la corrosion au fond des vallées (dolines, ouvalas)
- prvotno dno Brestoviške doline v smeri Jamlje—Doberdob—Vremljan
(rekonstrukcija glede na današnja višinska razmerja)
le fond original de la vallée de Brestovica dans la direction Jamlje—Doberdob—Vremljan (la reconstruction à l'égard de relations des hauteurs actuel)

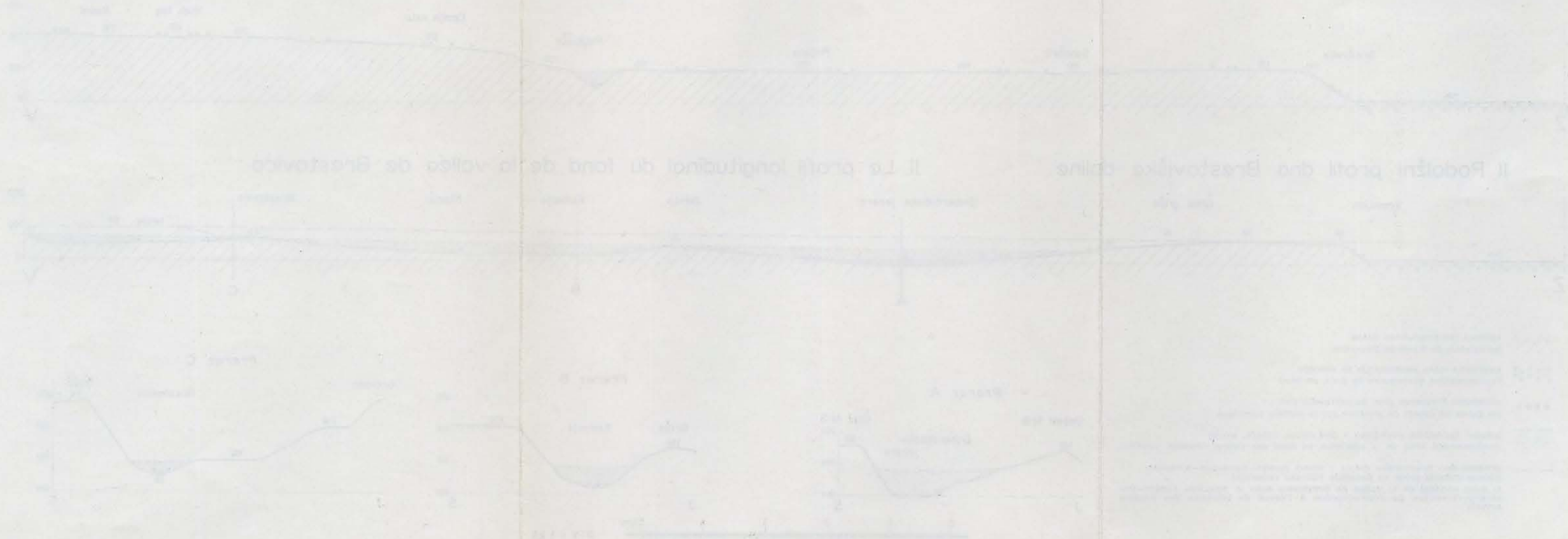

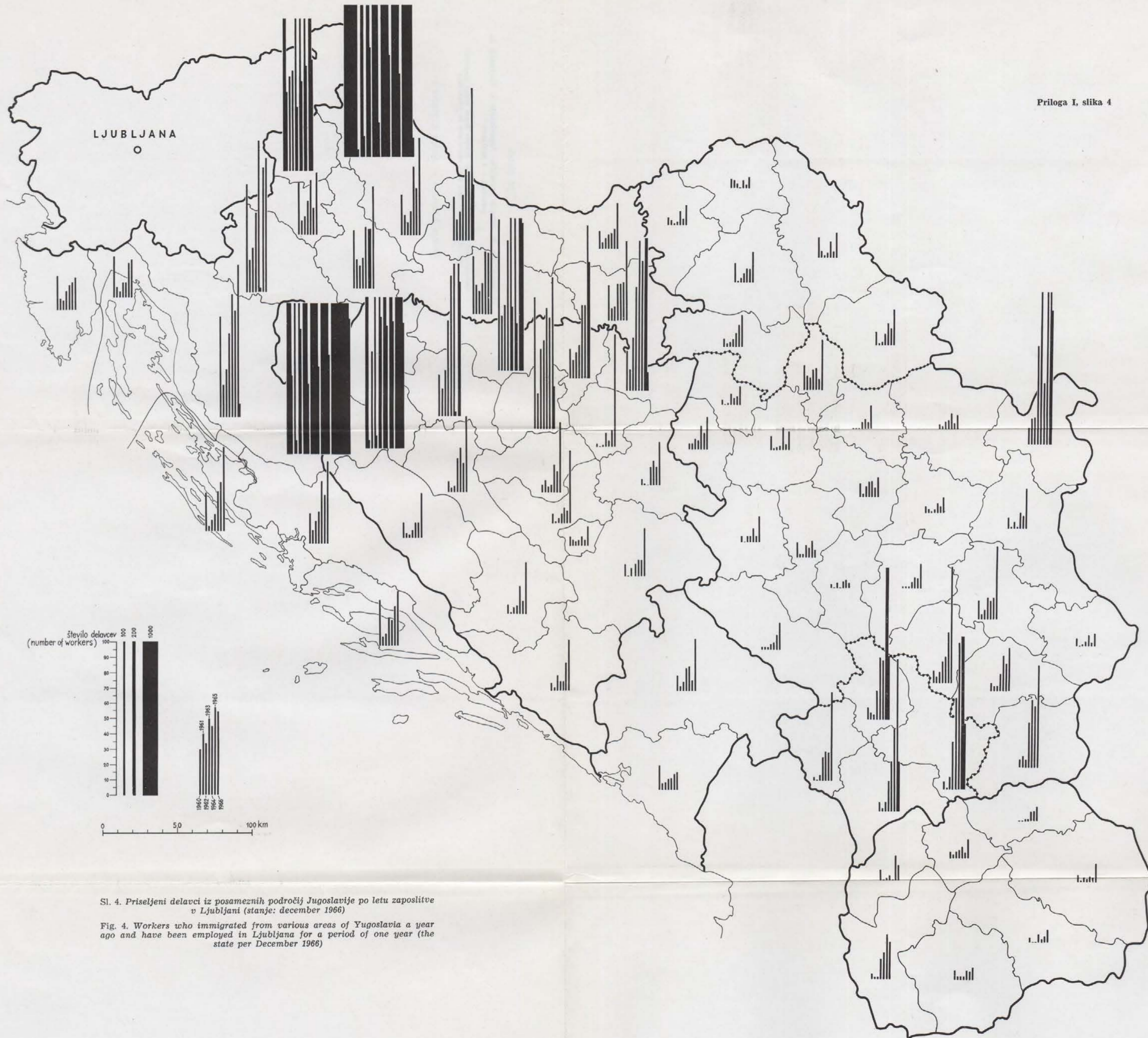
D. Radinja

Doberdobski Kras

Le Karst de Doberdob

Priloga I, risba 5 — Annexe I, dessin 5

Sl. 4. Priseljenci delavci iz posameznih področij Jugoslavije po letu zaposlitve v Ljubljani (stanje: december 1966)

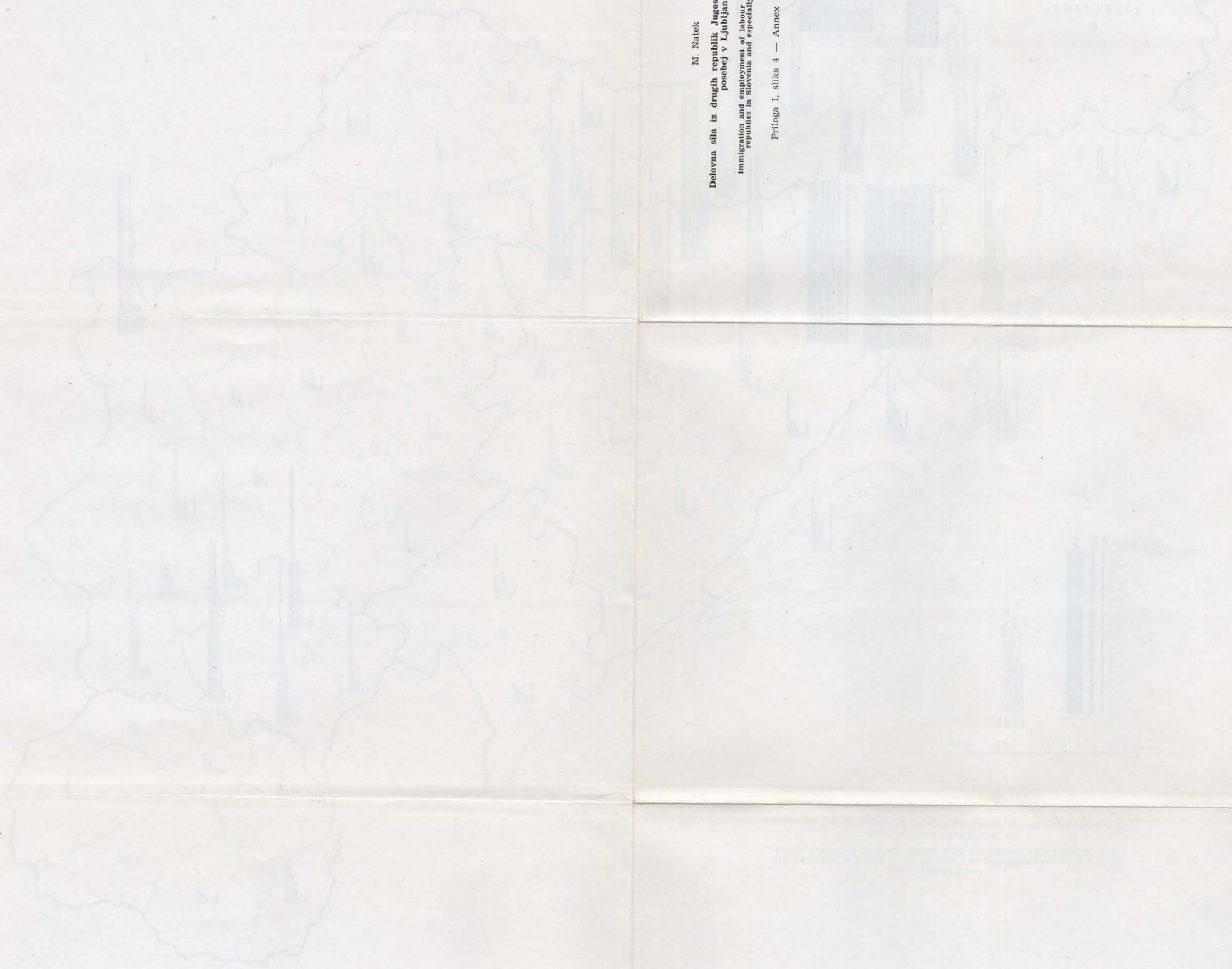
Fig. 4. Workers who immigrated from various areas of Yugoslavia a year ago and have been employed in Ljubljana for a period of one year (the state per December 1966)

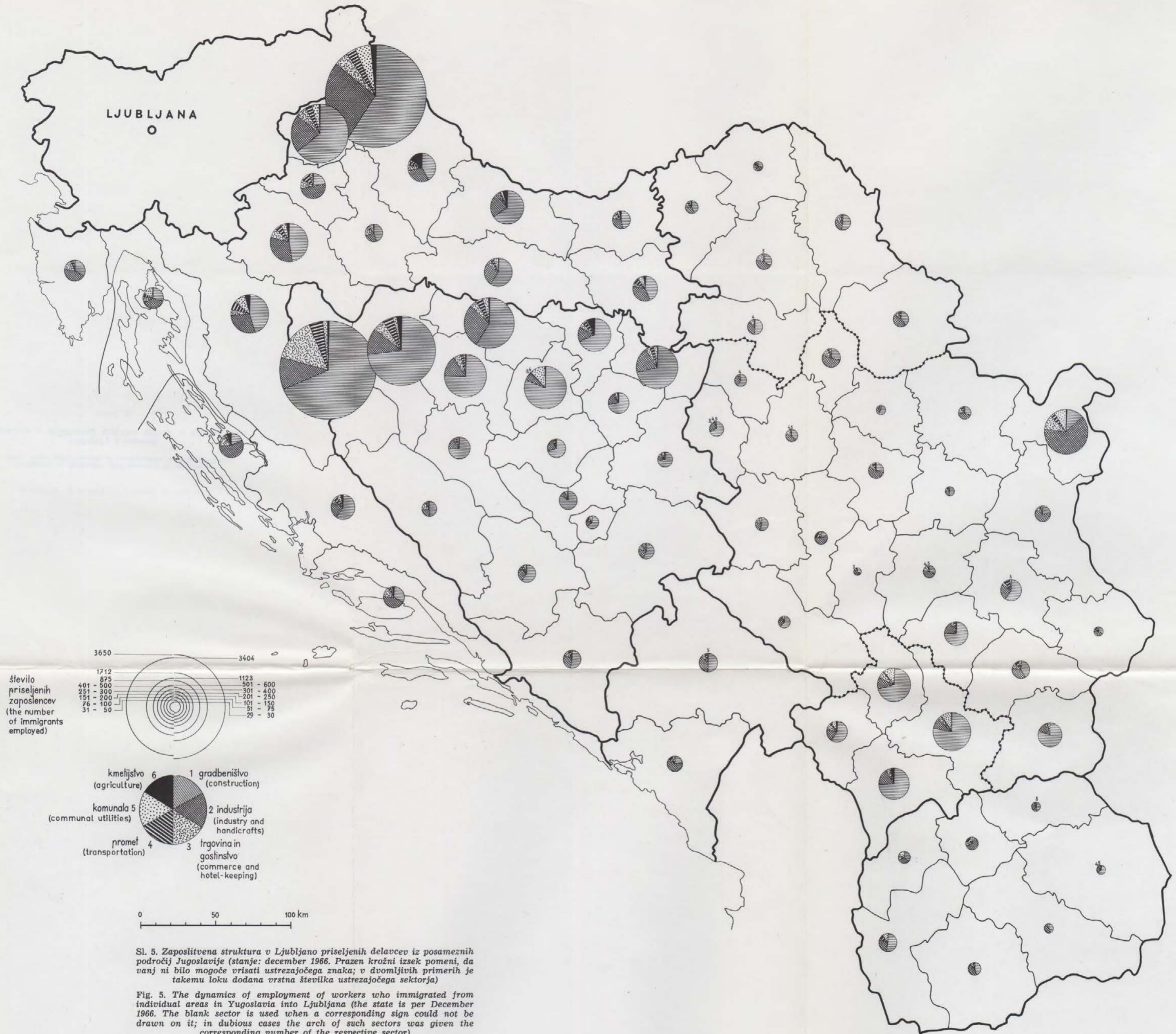
M. Natek

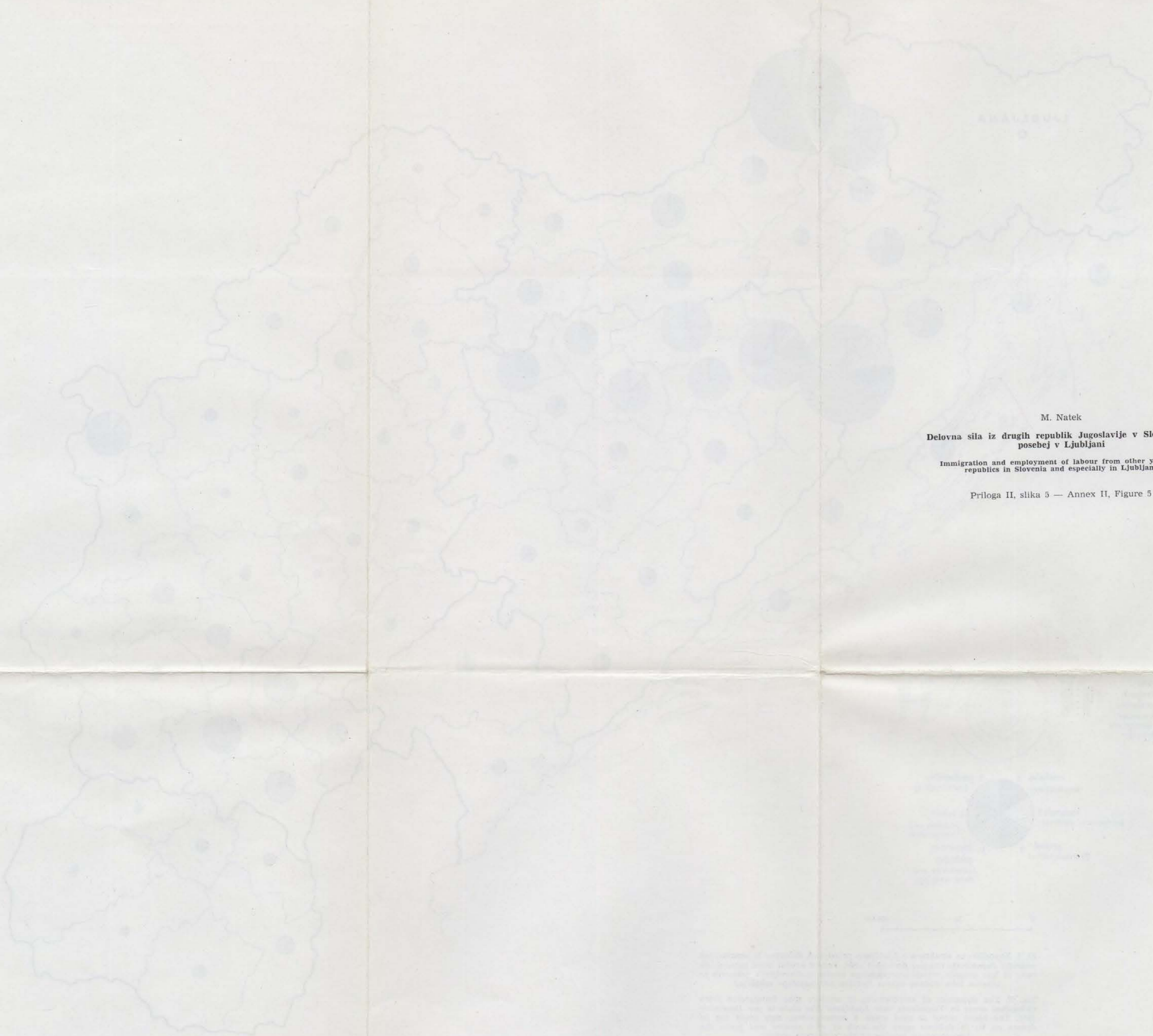
Delovna sila iz drugih republik Jugoslavije v Sloveniji in posebej v Ljubljani

Immigration and employment of labour from other Yugoslav republics in Slovenia and especially in Ljubljana

Priloga I, slika 4 — Annex I, Figure 4

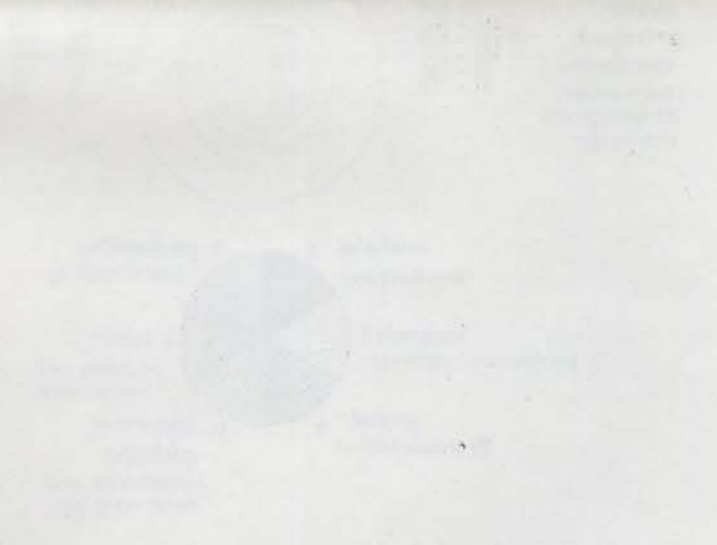

M. Natek
Delovna sila iz drugih republik Jugoslavije v Sloveniji in posebej v Ljubljani
Immigration and employment of labour from other Yugoslav republics in Slovenia and especially in Ljubljana

Priloga II, slika 5 — Annex II, Figure 5

Legend for the pie chart:
Croatia: 45.2%
Serbia: 28.1%
Bosnia and Herzegovina: 12.3%
Macedonia: 8.7%
Montenegro: 4.7%
Slovenia: 1.0%

Sl. 12. Kvalifikacijska struktura v letu 1966 v Ljubljani zaposlenih priseljencev iz posameznih področij Jugoslavije

Fig. 12. The qualification structure of immigrant from individual areas in Yugoslavia who were in 1966 employed in Ljubljana (the diagrams on the map represent a frontal picture of the designed squares)

M. Natek

Delovna sila iz drugih republik Jugoslavije v Sloveniji in posebej v Ljubljani

Immigration and employment of labour from other Yugoslav republics in Slovenia and especially in Ljubljana

Priloga III, slika 12 — Annex III, Figure 12